

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA VÝTVARNÉ KULTURY

**ČESKOSLOVENSKÁ NOVÁ VLNA
VE FILMOVÉ VÝCHOVĚ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Košová

Vizuální kultura se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Jan Mašek, Ph.D.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 18. dubna 2017

.....
vlastnoruční podpis

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Janu Maškovi, Ph.D. za jeho nadšení, vstřícnost a odborné rady při konzultacích, které mi pomohly k vypracování této bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala mé rodině a blízkým za podporu, které se mi dostalo v průběhu studia.

ANOTACE

Autorka se ve své bakalářské práci bude zabývat audiovizuální a filmovou výchovou se zaměřením na metodiku výuky o audiovizuální produkci a její umělecké stylizaci. Zaměří se na vybrané filmy Československé nové vlny v 60. letech minulého století.

Z hlediska výtvarné, filmové a audiovizuální výchovy provede analýzu významných ukázek fragmentů vybraných audiovizuálních děl z té doby a zároveň vytvoří sadu minimálně 8 metodických listů pro školní filmovou výchovu na základní škole.

KLÍČOVÁ SLOVA

film, metodika, filmová výchova, Československá nová vlna, analýza

ANNOTATION

In the Bachelor thesis the author will deal with audio-visual and film education with a focus on the methodology of teaching about the audio-visual production and its artistic stylization. The author will focus on selected films in The Czechoslovak New Wave from the 60s of last century.

In terms of art, film and audio-visual education she will done the analysis of significant examples – the fragments of selected audio-visual works from that era. Alongside she will create the set of at least 8 methodical papers for the school film education in elementary school.

KEY WORDS

film, methodology, film education, The Czechoslovak New Wave, analysis

OBSAH

1 ÚVOD.....	2
2 ČESKOSLOVENSKÁ NOVÁ VLNA.....	3
2.1 První vlna.....	3
2.2 Mladá generace.....	4
2.3 Doznívání a zánik.....	7
3 METODICKÉ LISTY K VYBRANÝM FILMŮM.....	10
3.1 Miloš Forman - Černý Petr.....	10
3.2 Jan Němec - Démanty noci.....	14
3.3 Ján Kadár a Elman Klos - Obchod na korze.....	18
3.4 Věra Chytilová - Sedmikrásky.....	22
3.5 Jiří Menzel - Ostře sledované vlaky.....	26
3.6 František Vláčil - Marketa Lazarová.....	30
3.7 Juraj Herz - Spalovač mrtvol.....	34
3.8 Jaromil Jireš - Valerie a týden divů.....	38
4 AUDIOVIZUÁLNÍ A FILMOVÁ VÝCHOVA.....	42
4.1 Audiovizuální a filmová výchova v 60. letech 20. století.....	42
4.2 Audiovizuální a filmová výchova v současnosti.....	43
5 ZÁVĚR.....	44
6 RESUMÉ.....	46
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	47
8 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	I

1 ÚVOD

Snímek, filmové umění, kinematografie - to vše je označení pro film a jeho aspekty. V současné době existuje mnoho ať už uměleckých, amatérských nebo například komerčních filmů. Záměrně jsem si vybrala jako téma bakalářské práce krátké filmové období v české (i slovenské) kinematografii nazývané Československá nová vlna. Pro českou i světovou kinematografii bylo toto filmové hnutí velice přínosným a revolučním obdobím. Dnešní mladší generace nemá o Československé nové vlně mnoho informací a je pro ně spíše neznámá, ale je to velice fascinující a zajímavé období zdařilých a nadčasových filmů, které stojí za to více prozkoumat nejenom po filmové, obsahové, ale i myšlenkové a vizuální stránce.

V práci chci tuto filmovou éru 60. let minulého století více přiblížit učitelům, žákům a studentům, kteří nemají potřebné informace k pochopení těchto filmů a usnadnit jim tak proniknutí do tohoto období. Cílem práce je vytvořit metodické listy, které budou přínosem pro školní filmovou výchovu, audiovizuální a mediální výchovu, včetně dalších oblastí vzdělávání, a pomůžou studentům a žákům onu dobu pochopit. Dále chci přiblížit historické a kulturní pozadí období Československé nové vlny a specifikovat dobu jako takovou.

V osmi metodických listech, které jsou určeny pro nepovinný vzdělávací předmět Filmová a audiovizuální výchova na druhém stupni základních škol, se budu snažit analyzovat vybraná filmová díla z daného období a zpřístupnit je pro učitele a žáky, kteří by se těmito díly zabývali. Kromě stručné charakteristiky a analýzy vybraného filmu bude metodický list zaměřen i na školní využití filmu pomocí didaktické analýzy důležitých filmových ukázek, a v neposlední řadě na souvislost filmu s dějinami umění nebo vizuální kulturou. Metodický list bude zakončen praktickou částí, která se bude věnovat diskuzním otázkám zaměřených na film a výtvarným aktivitám pro žáky, které budou souviset s filmovým dílem.

2 ČESKOSLOVENSKÁ NOVÁ VLNA

V minulém století zaznamenal náš stát velký rozmach filmu a dá se říci, že období, kdy filmu bylo velice přáno, jsou právě 60. léta minulého století. Toto období bylo mimo jiné nazýváno zlatým věkem českého i slovenského filmu, protože došlo k rozkvětu této umělecké disciplíny jako nikdy. Po období konzervativního a esteticky zakřiveného období, kdy jediná svoboda ve filmovém průmyslu byla předem schvalována a měla jasně dané teze, přichází „český filmový zázrak“. (Žalman, 2008)

Český a slovenský film se v tomto desetiletí dostal do hledáčku nejenom krajanům, ale také zahraničním divákům a umělcům. Naše kinematografie začala sklízet slávu na zahraničních filmových festivalech a dokonce dva filmy byly oceněny prestižním zahraničním Oscarem. Dodnes jsou o tomto československém filmovém zázraku šedesátých let vedeny debaty a spory a nikdo jistě neví, čím vlastně toto období bylo. Jisté je to, že tento nazývaný „zázrak“ vznikl i skončil díky historickým a společenským okolnostem tehdejší doby. (2)

2.1 První vlna

Můžeme s jistotou říci, že filmový rozmach 60. let má svoje kořeny už v 50. letech - mnoho režisérů, kteří tvořili právě v 50. letech, přispívali svou filmovou tvorbou nadále i v dalším desetiletí (např. Karel Kachyňa, František Vlácil, Ladislav Helge, Štefan Uher, Vojtěch Jasný, Ján Kadár a Zbyněk Brynych). Tito režiséři byli absolventi pražské FAMU nebo jiných škol, kteří se ke konci 50. let zviditelnili svou filmovou tvorbou a díky svému tematickému a formálnímu odklonu od socialisticko-realistických konvencí připravili půdu pro filmové režiséry a scénáristy nadcházejícího desetiletí. Autoři tvořící v tomto období se dokázali postavit zaběhnutým konvencím a hledali něco nového.

Tehdejší nadějně filmy (např. *Tři přání* J. Kadára a E. Klose, *Zářijové noci* V. Jasného, *Škola otců* L. Helgeho, *Stříbrný vítr* V. Kršky, *Dalekou cestu* A. Radoka aj.) se ale srazily s cenzurou. Některé filmy byly dokonce na konferenci v roce 1959 v Banské Bystrici projednávány a posléze zakázány, protože nevyhovovaly politickým a státním konvencím. Jedna z věcí, ze kterých byli režiséři obviněni, byla, že své filmy zaměřují na téma soukromého života a že jejich příběhy nejsou optimistické. Jejich filmy se vracely k realistickým tendencím a k současnosti – snažily se oprostít od schematismu a didaktiky a nabídnout divákovi opravdové konflikty. V té době se začínaly rozvíjet tendence o

„autorský film“, ale jakákoliv odchylka od přikázaného směru byla považována za diverzi. Tímto zásahem cenzury do vývoje československé kinematografie byl další vývoj pozastaven. Vrátila se vnitřní cenzura i strach, ale nic z toho netrvalo dlouho. Příliv nové generace režisérů 60. let porazil alespoň na jedno desetiletí okolnosti, které brzdily rozkvět československého filmu už od konce 2. světové války. (1) (3)

2.2 Mladá generace

Termín, který byl spojován s 60. léty, „čerstvá“ nebo „mladá“ krev přesně vystihoval skutečnost. Hlavními postavami, které začaly hýbat československou kinematografií, byli skutečně noví a nadaní lidé. Odpor proti jednostrannosti, touha vymanit se z pout zákonů a potřeba jiného stylu vyjadřování vyvrcholila hnutím, které se nazývá Československá nová vlna. Velký vliv měla také situace v evropském filmu, kdy se rozvíjel italský neorealismus, francouzská nová vlna, americký underground, anglické hnutí free cinema nebo „černá“ polská a maďarská kinematografie. Někteří autoři byli silně ovlivněni také francouzským směrem zvaném cinéma-vérité, což byl dokumentární styl založený na skutečnosti a spontánnosti s jasnými principy.

Náměty, které lákaly režiséry a scénáristy, by se daly rozdělit do dvou skupin. První skupina směřovala k hlubší niternosti, abstraktnosti či poetičnosti. Spadaly sem různé alegorie, grotesky, parodie, satira i ironie. Druhá skupina tíhla k přesnějšímu pozorování a k větší autenticitě. Obě skupiny se vzájemně prolínaly i doplňovaly.

Prvními filmovými pracemi, které změnily pohled československého filmu a které se nebály experimentovat a přijít s něčím jiným, byly krátké práce absolventů FAMU z let 1960 a 1961 (např. *Strop*, *Sousto*, *Turista* nebo *Černobílá Sylva*). V Bratislavě vzniká film Štefana Uhera *Slnko v sieti* a najednou se ve filmovém světě o slovo začínají hlásit osobnosti jako Věra Chytilová, Miloš Forman, Jaromil Jireš, Evald Schorm, Jan Němec, Pavel Juráček, Ivan Passer, Antonín Máša nebo Jiří Menzel. Novátorští autoři se shodovali v určitých stanoviscích, což je spojovalo. Například byli proti politicky patentovaným vzorům a idolům, odmítali mýty a masově proklamované pravdy. (1)

„Vidět to, co jest a nelhat si do kapsy – takovými slovy by se dal vyjádřit základní postoj mladých tvůrců.“ (Žalman 2008) (1)

Bylo by ovšem nesprávné líčit nástup nové vlny jako úplně samostatnou událost, která se totálně vyjímalala z české kinematografie. Mladí filmaři úzce spolupracovali nejenom mezi sebou, ale i se staršími kolegy, kteří byli i často jejich učiteli. Například Otakar Vávra, který vyučoval některé představitele nové vlny na FAMU, vedl některé režiséry při jejich debutu. E. Schorn, V. Chytilová či J. Menzel jsou někdy označováni jako součást tzv. Vávrovy školy. Vávra nebyl jen jejich učitelem, ale také přispěl k filmové tvorbě tohoto období (např. *Romance pro křídlovku* 1966, *Třináctá komnata* 1968 nebo *Kladivo na čarodějnice* 1969). (2)

Záslouhou FAMU se autoři znali a spolupracovali mezi sebou, což se odrazilo ve dvou nově vzniklých povídkových filmech. Prvním filmem byl *Hlídač dynamitu* (1963), který vznikl z absolventských prací režisérů J. Jireše, Z. Sirovýho a H. Bočana z roku 1960. Film se do distribuce dostal až roku 1963, ale v té době již zajímalo mladou generaci filmařů něco jiného: „že film není mluvená hra, ale způsob, jakým lze vyložit názor a postoj.“ (Lukeš 2013). Druhou povídkou pak byly *Perličky na dně* (1965). Ještě před tímto společným projektem debutoval Forman v roce 1963 se svým prvním celovečerním filmem *Konkurs* a tentýž rok filmem *Černý Petr*. Byl to okamžik, kdy se nová vlna rozšířila z prostředí filmové školy do širokého povědomí, okamžik, kdy se ze „školního“ projektu stala senzace, která strhávala myšlenkové i tvůrčí bariéry. V té době se objevují i filmy jeho kolegů, jako např. *O něčem jiném* od Chytilové nebo *Křik* od Jireše. Film *O něčem jiném* vynesl Chytilové ocenění, i když v divácích spíše vzbudil rozpaky a nastolil otázky ohledně jeho smyslu.

Jedno bylo jisté. Hlavním cílem mladých autorů bylo hledat způsob, jak se vyjádřit – potřeba sebevyjádření. Autoři se začali zajímat o člověka a základní projevy lidské existence (komické, surové, fádni, banální či ubohé). Nebyli zatíženi historickými a ideologickými traumaty svých rodičů či kolegů. Kvůli všem těmto důvodům se stal vyhledávaným autorem předloh pro filmové snímky Bohumil Hrabal, který ve svých dílech objevoval život. Jeho pět povídek zpracovali J. Menzel, J. Němec, E. Schorn, V. Chytilová a J. Jireš v *Perličkách na dně* (součástí filmu mělo být původně i *Fádní odpoledne* I. Passera a *Sběrné suroviny* J. Herze). Tento povídkový film se stal manifestem mladé generace českých filmařů. Jedná se o příběhy zachycující obdivuhodnosti všedního života, líčí individuální podoby lidského charakteru a tragikomickou existenci postav. Převést na plátna tento jedinečný hrabalovský styl vyžadovalo osobitý a autentický herecký projev. Z tohoto důvodu autoři do svých filmů vybírali neherce. V každé povídce lze tak najít osobitý styl a tvůrčí rozdílnost autorů. (8)

Nástup mladé generace měl na českou kinematografii velice dobrý vliv a každý jejich film vyvolával svou novostí tvůrčí nepokoj. V roce 1964 debutoval se svým filmem *Démanty noci* Jan Němec, kdy snímek byl surrealistickou imaginací zabývající se otázkou existence. Následovaly filmy *Lásky jedné plavovlásky* (Miloš Forman, 1965) a *Intimní osvětlení* (Ivan Passer, 1965), které se autenticky zabývaly krutostí, všedností i výjimečností obyčejného života a které obracely smích v tragédii a skepsi v naději. Film *Nikdo se nebude smát* (1965) od Hynka Bočana zobrazoval směšný obraz člověka v pasti obecného pokrytectví. V dalším filmu Jana Němce *O slavnosti a hostech* (1966) se setkáváme se symbolickým podobenstvím totalitní moci a tato černá groteska byla ve své době považována za urážku státu.

Česká kinematografie sklízela úspěchy na zahraničních festivalech, a tak se začalo mluvit o československém filmovém zázraku. Ale v české kinematografii stále byli i autoři jednotlivci, např. Karel Zeman, nebo ryzí dokumentaristé, kteří dali dokumentům opět svoji důstojnost. Na scénu se stále více dostávala místo dřívějších okupačních témat témata válečná. V roce 1965 představili svůj film *Obchod na korze* J. Kadár a E. Klos, inspirovaný problémem perzekuce židů na Slovensku. Téma filmu, výborné herecké výkony i skvostný hudební doprovod vytvořily z filmu jedinečné dílo, které dosáhlo až na Oscara. (2)

Nejen jeden film získal v období nové vlny Oscara. Dalším takovým snímkem byl film *Ostře sledované vlaky* (1966) Jiřího Menzela. Tento film (neboli nostalgická groteska) byl opět inspirovaný povídkou Bohumila Hrabala.

Stejně jako spolupracoval Kadár s Klosem, tak i jiní autoři pracovali společně. Například M. Forman spolupracoval s režisérem I. Passerem a kameramanem M. Ondříčkem. Společně natočili film *Konkurs* (1963), který se svým dějem zabýval výběrovým řízením v divadle Semafor a který spojili s filmem o každoroční soutěži dechovek v Kolíně *Kdyby ty muziky nebyly*. Oba filmy, které nakonec tvořily jeden, vycházejí z francouzského cinéma-vérité a jejich jednoduchému příběhu jednoznačně dominuje vtip a ironie. Ve filmu se objevila řada neherců i herců a díky tomuto snímku vznikl jedinečný styl Formana, jež formoval jeho další tvorbu v Československu. Dalším, kdo často spolupracoval s Formanem nebo Passerem, byl J. Papoušek, který se podílel na scénářích snímků jako *Černý Petr* (1963), *Lásky jedné plavovlásky* (1965), *Intimní osvětlení* (1965) nebo *Hoří, má panenko* (1967). V. Chytilová zase spolupracovala s výtvarnicí a scénářistkou E. Krumbachovou nebo kameramanem J. Kučerou, který byl druhým manželem Chytilové. Společně spolupracovali nejenom na slavném snímku *Sedmikrásky* (1966), ale i na spoustě dalších projektech, protože si velice dobře profesně rozuměli.

E. Krumbachová byla výjimečnou kostymérkou a scénáristkou, která pracovala na mnoho filmech nové vlny se svým manželem J. Němcem (*Démanty noci* 1964, *O slavnosti a hostech* 1966 nebo *Mučedníci lásky* 1966), K. Kachyňou (*Ať žije republika*, 1965), V. Jasným (*Všichni dobří rodáci*, 1968), O. Vávrou (*Kladivo na čarodějnice*, 1969), J. Jirešem (*Valerie a týden divů*, 1970) a mnoho dalšími. (3) (9)

I přes úspěšný rozvoj kultury v 60. letech, včetně kinematografie, se stát snažil filmy i autory stále kontrolovat a když se to nedařilo, zvolila se cesta zákazů a příkazů. Důkazem toho bylo oddalování některých premiér a další přezkoumávání snímků. Filmy bývaly i stříhově „upravovány“. Pohár trpělivosti filmových umělců přetekl ve chvíli, kdy v roce 1967 jeden politik označil filmy *O slavnosti a hostech* a *Sedmikrásky* za „zmetky, které nemají s naší republikou, socialismem a ideály komunismu nic společného“ (Lukeš 2013). Filmaři poslali otevřený dopis tehdejšímu ministru kultury a informací, ve kterém se ostře postavili a ohrazovali proti skandalizaci svých kolegů. Dopis podepsali například M. Forman, J. Herz, V. Chytilová, J. Jireš, J. Menzel nebo J. Němec. Toto první a poslední ostré vystoupení nové vlny mělo ale bohužel následky – někteří spisovatelé, kteří otevřeně kritizovali politické a společenské poměry, byli potrestáni. Tím samozřejmě trpěli i filmaři, kteří se spisovateli spolupracovali na svých snímcích. (2)

V dalších letech Československé nové vlny přichází další, nejenom Formanovy, debuty jako komedie *Hoří, má panenko* (1967), *Sedmikrásky* (1966) od Chytilové, *Kristova léta* (1967) od Jakubiska, *Spalovač mrtvol* (1968) od Herze, *Ecce homo Homolka* (1969) od Papouška, *Markéta Lazarová* (1967) nebo *Údolí včel* (1968) od Vláčila, *Kladivo na čarodějnice* (1969) od Vávry, *Žert* (1968) nebo *Valerie a týden divů* (1970) od Jireše, *Skřivánci na niti* (1969) od Menzela a mnoho dalších filmů ovlivněných světovou novou vlnou, novým přílivem realismu, válečnými tématy nebo bizarností, experimentem i absurdnem. V okamžiku, kdy autoři vyčerpali různé způsoby nahlížení na realitu, začínali dále experimentovat s filmovou řečí, hledat nové formy a vyjádření, prozkoumávat hranice výtvarných sfér. (4)

2.3 Doznívání a zánik

Tvůrci období Československé nové vlny sice uvádějí jako největší impuls pro jejich tvorbu nesouhlas s dobovým děním či kritický vztah s dobou, politikou i společností, ale v jejich filmech se objevují i témata a motivy, které byly ve filmovém světě elementární – osobité pojetí či vidění světa, originální a individuální filmová řeč, humor, poezie, provokace

apod. Mohlo se zdát, že tvůrci nové vlny v druhé polovině desetiletí najednou změnili směr a styl a že svojí touhu o jiný a experimentální film vzdali, ale nebyla to pravda. V roce 1968 k tomu řekl P. Juráček: „Uvidíte, že za rok nebo za dva se bude v souvislosti s námi psát o únikových filmech, o tom, že jsme něco vzdali. Nebude to pravda. Prostě cosi skončilo a důležité je, že bylo cosi překonáno.“ (Lukeš 2013). V letech 1966-1968 vznikají filmy, které svojí filmovou výpovědí ukazovaly, jako by se autoři chtěli vymanit z přímého vztahu k realitě a za hlavní princip a smysl svých děl si vybírali hru. Filmy byly kritizovány za svou nesrozumitelnost, ale na druhou stranu v nich diváci i kritici tušili něco skrytého a podivného, což ukazovalo, že snímky nejsou jen únikem od reality či výplodem dekadence. Svědčí o tom například *Hoří, má panenko* (1967) od Formana, kdy tento film byl označen za antisocialistický snímek, zesměšnění obyčejného člověka a dělnické třídy – rozkradená filmová tombola se stala metaforou pro rozkradený stát, smyšlená čest hasičského sboru metaforou pokrytectví. V Evaldově Schormově filmu *Farářův konec* (1968) se setkáváme s komediálním příběhem o dobru uštvaném lidskou závislostí a zlomyslností neústupných státních orgánů, kde nad závěrem mrzne úsměv na rtech. Podobně jako nad hororovým podobenstvím o ušlechtilém malém českém manželovi a otci, ze kterého okolnosti udělají nejprve vraha své rodiny a pak nacistického strůjce koncentračních táborů (*Spalovač mrtvol*, 1968, Juraj Herz). Dalším filmem s určitým posláním mohou být *Ostře sledované vlaky* (1966) Jiřího Menzela, ve kterém autor ztvárňuje dobu, kdy „vlaky jezdili ještě včas a železničáři nosili čisté uniformy“ (Lukeš 2013).

Česká kinematografie se výrazně posunula až k žánru kriminálního filmu (*Strach* 1963, *Znamení Raka* 1966, *Vrah skrývá tvář* 1966, *Po stopách krve* 1969 atd.) – filmy s prvky špionáže, existencionálních dramát, mezilidských vztahů nebo námětem sexuálních deviantů. Svě postavení zaujaly i historické nebo pseudohistorické snímky (*Noc nevěsty* 1967, *Marketa Lazarová* 1967, *Maratón* 1968 atd.). Juraj Jakubisko vsadil ve filmu *Kristove roky* (1967) na příběh srovnávající protikladné povahy a životy dvou bratrů a skrytě tím řeší svůj osobní problém lidské a umělecké identity.

Ke konci 60. let tvořila československá kinematografie rozmanitý i soudržný celek, a o jeho dalším vývoji v očích diváka by ale rozhodl až další růst a postup. Toto desetiletí plné experimentů, nových námětů a čerstvého závanu filmů ovšem narušil vpád okupační armády do země v roce 1968. Nejdříve se mohlo zdát, že se nic neděje, a proto ještě není nic ztraceno - vláda se totiž dostala k reorganizaci filmového průmyslu až v druhé polovině roku 1969. Nebyl to lehký úkol, vzhledem ke světové úspěšnosti československé kinematografie 60. let. Ředitel Československého filmu byl uvězněn, následovala cenzura již uvedených

filmů, pozastavení výroby nedokončených, zásahy do filmových novin a týdeníků. V roce 1973 byl zveřejněn seznam zakázaných filmů, které putovaly na skoro 20 let do pomyslného trezoru. Filmy byly zakázány kvůli autorům, tématům, metaforickým obrazům nebo kvůli všemu najednou – cokoliv co nezapadalo do normalizační sovětské ideologie. Osudy nejznámějších českých režisérů byly různé. Někteří emigrovali (např. Forman, Jasný, Passer, Němec, Kadár), někteří se rozhodli zůstat (např. Klos, Schorm, Helge, Jakubisko) a buď byli nuceni přestat tvořit a poddat se dlouholetému mlčení, anebo se tematicky podvolit novému politickému kurzu. Filmy natočené mezi lety 1968-88 se vrátily úrovní do 50. let a některé ještě dále do minulosti. Trvalo několik let, než se režiséři vzpamatovali a zase začali vytvářet filmy, které by se nové vlně vyrovnaly. Nástup normalizace udělal z Československé nové vlny uzavřenou a neopakovatelnou kapitolu. (2) (3) (5)

3 METODICKÉ LISTY K VYBRANÝM FILMŮM

Následující část je věnována důležitým fragmentům z 8 metodických listů (zabývající se filmy Československé nové vlny), které jsou klíčové pro školní využití ve filmové výchově na základní škole. V příloze bakalářské práce se nachází návrh listů včetně grafické úpravy, obrazových ukázek, základních faktů, zajímavostí aj.

3.1 Miloš Forman - Černý Petr

ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU

Režisér Forman ve filmu nejenom portrétoval mladou generaci dané doby, ale také vyjádřil povahové rysy mladých lidí, kteří podle něj byli jedinou vrstvou společnosti, která v jeho době byla v morální opozici se silnou střední generací a nepotřebovala s ní sympatizovat. Nejvýznamnější roli hrají ve filmu herecké výkony a příběh. Film zachycuje hlavní postavu, mladého Petra, jako spíše antihrdinu nebo komickou, zpomalenou postavu. Mladík zavalený autoritou svého otce tápe životem (zábava je lepší než zodpovědnost). Petr si ale přes svůj chybějící temperament či sebevědomí jde za svým cílem, i když pomaleji než ostatní. Důležité otázky vyvolává nejen vztah Petra a jeho velice autoritativního otce, ale i Petrův zájem o milostnou tematiku.

Příběh vypráví o mladíkovi, který dostává práci jako hlídač v obchodě, ale raději by byl na koupališti a balil holky. Děj nám může připomínat dnešní dobu, kdy si chce mladá generace hlavně užívat a vyhýbat se povinnostem. Podobnost postav i příběhu s dnešní dobou ukazuje, že i přes jinou dobu a jiné pozadí situace, jsou si lidé stejné generace podobní jak v chování, tak smýšlení.

Forman založil svůj film na obsazování tzv. neherců, kteří dodali filmu autentičnost. Film balancuje na pomezí komedie a dramatu, ve filmu nacházíme humorné scény, jako taneční zábavu, nebo dramatické scény, kdy se otec hlavního hrdiny neustále snaží domluvit synovi a vštípit mu zodpovědnost.

Z vizuálního hlediska je ve filmu mnoho zajímavých záběrů, jako například záběry, kdy postava či předmět v popředí je rozostřený a pozornost je přesunuta na zadní část snímku (hloubka ostroty). Práce s rozostřenými částmi záběru dodává filmu uměleckost a zábavnost. Dále najdeme záběry detailů, např. zaměřené na obličej postav a jejich mimiku. Zajímavým záběrem je také intimní scéna v kabinkách u koupaliště, kdy záběr ukazuje, co vidí postava – díváme se skrz díru ve zdi. Jednoduché záběry jak celků i polocelků nám dávají přehled o

hlavním ději, ale i o tom vedlejším. Film je realisticky ztvárněn bez použití speciálních efektů či nějaké vizuální, umělecké úpravy. Hudba se ve filmu objevuje pouze v situacích, kdy skutečně v ději hraje kapela či někdo zpívá, jinak je dán prostor všedním a obyčejným zvukům a dialogům, které ještě více vynikají, když nejsou podkresleny hudbou. (3) (6)

ŠKOLNÍ VYUŽITÍ

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Petrův otec promlouvá mladíkovi do duše - začátek 01:16:37

Po dlouhém monologu se otec Petra ptá, co chce v životě dělat a hned konstatuje, že co nechce dělat ví, ale co chce, to neví. Vzápětí přichází Čeněk, který jde Petrovi vrátit půjčené peníze. Petr a Čeněk sedí u stolu a otec chodí po místnosti a promlouvá k Petrovi. Dává mu za příklad Čenka jako pracanta, který pracuje rukama a nutí Petra podívat se na jeho ruce, aby viděl, co je to poctivá práce. Kárá Petra, že pořád říká „nevím, nebaví mě, nechce se mi do toho“ a ptá se ho, kdo to má vědět. Dodává, že mu nemá za zlé, že to neví, že se to v jeho věku stává, ale do té doby, než to zjistí, bude dělat to, co chce on, tedy jeho otec.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) dospívající Petr nemá tušení, co chce v životě dělat, stejně jako většina jeho vrstevníků (problém každé doby, i současné)
- 2) autoritativní otec předkládá myšlenku, že děti musí poslouchat rodiče, dokud se neosamostatní (rozdíl mezi generacemi, mladí lidé proti starším, vztah rodič a dítě)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka působí jednoduše, srozumitelně a přehledně. Záběr se zaměřuje především na postavu Petrova otce, kamera opisuje jeho pohyb (přecházení po místnosti), střídá se polocelek s detailním záběrem. V ukázce je zajímavě použita kompozice – to, co se objevuje v popředí záběru, není ústředním motivem ukázky - např. Petrova hlava nebo Čenkovy ruce, které jsou v záběrech rozostřené a důraz je kladen na scénu v pozadí záběru.

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Petr hlídá v obchodě a jeho otec ho pozoruje - začátek 01:08:14

Petr je v obchodě a snaží se zastávat svou práci hlídače (pozoruje zákazníky). Do obchodu přichází Petrův otec, který se přišel podívat na syna. Petr mu naznačuje, ať jde pryč,

ale otec k němu přichází a začíná mu vytýkat, že špatně dělá svojí práci. Petr následně zahlédne muže, který podle něj dříve v obchodě kradl a jde to říct vedoucímu, a ten se za mužem vydává. Mezitím Petr vidí zákaznici, jak si strká bonbony do kabelky, ale jediné co chlapec udělá je, že ženu pozoruje a přemýšlí co s tím. Nakonec jí skrz okno sleduje, jak odchází a nic s krádeží neudělá.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) autoritativní otec si opět neodpustí kontrolu nad svým synem - přijde ho zkontrolovat, jestli vše dělá správně (otec si myslí, že jeho pohled a názor je jediný správný – předsudky, mylné domněnky)
- 2) Petr sleduje ženu, jak krade - stydlivý kluk nechává ženu krást, bojí se zasáhnout? Anebo je mu situace natolik lhostejná? (práce pro něj není prioritou a podle toho se chová – nezodpovědně, lhostejně)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka je otevírána detailní záběrem na okurky, o kterých se mluvilo v minulé scéně (propojení s minulou ukázkou/scénou). V záběrech si kamera hraje s hloubkou ostrosti a přesouvá pozornost z pozadí do popředí a naopak. Zajímavým momentem ukázky je úsek, kdy spolu mluví Petr s otcem a jejich obličejové jsou vidět skrz průhled mezi policemi. Všechny záběry se nesou v podobném stylu - rozdíl v hloubce ostrosti (zvýraznění a zdůraznění důležitých vizuálních motivů).

SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ

Režiséra inspiroval italský filmový neorealismus, ve kterém se příběhy odehrávají mezi chudými a dělnickou třídou. Natáčelo se v reálných lokacích a využívalo se neprofesionálních herců (tzv. neherců). Ve filmu se objevuje replika obrazu Spící Venuše od renesančního malíře jménem Giorgione. Dílo samo o sobě nemá s příběhem filmu nic společného, postavy ani nevědí, na jaké dílo se vlastně dívají. Je pro ně fascinující nahá dívka, která je na obraze ztvárněna - jsou přitahováni erotickou smyslností díla. Erotičnost byla a je fascinujícím prvkem (v renesanci a antice je nahota běžným prvkem). V době, ve které se příběh filmu odehrává, což bylo společensky a politicky striktní prostředí, je erotičnost spíše tabu. (3) (10)

PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY

DISKUZE (otázky pro žáky)

Jaké je téma filmu, o čem je jeho děj? Co vás ve filmu zaujalo? Jak se jmenuje hlavní postava a v jakém zaměstnání ve filmu pracuje? Jak byste popsali hlavní postavu, jeho otce nebo jeho nadřízeného? Na jakých místech se hlavní hrdina často vyskytuje?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Co otec Petrovi vyčítá? Kdo přichází na návštěvu? Co dělá/kde pracuje Čeněk? Proč má Petrovi ukázat své ruce? Co otec nemá Petrovi za zlé a co od něj nakonec vyžaduje?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Kde pracuje Petr? Jaká je jeho náplň práce? Kdo ho přichází navštívit? Čeho si Petr všimne, že zákaznice udělá? Co udělá se spatřenou krádeží?

AKTIVITA - Návrh plakátu k výše uvedené filmové ukázce

Žáci mají za úkol vytvořit plakát (minimálně formátu A3), který bude souviset s filmovou ukázkou „*Petrův otec promlouvá mladíkovi do duše*“. Plakát by měl zachycovat atmosféru z vybrané ukázky - žáci si mohou ke ztvárnění vybrat nějaký výrok (citát, větu apod.), situaci (problém autoritativního otce a dospívajícího syna aj.), nebo popsat chování či charakter některé postavy z ukázky. Zpracování plakátů může být kresbou, malbou (ručně) nebo počítačem (digitálně) - záleží na dostupných prostředcích a schopnosti studentů.

3.2 Jan Němec - Démanty noci

ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU

Jedná se o Němcův takřka „němý“ film, kde hlavním tématem je snaha přežít. Celým snímkem nás provázejí dva chlapci, kteří jsou takřka anonymní figury. V jejich neurčitěm hereckém projevu můžeme vycítit, že se jedná o neherce. Dva židovští mladíci utekli z transportu, který je měl zavést do koncentračního tábora, a snaží se za každou cenu uniknout smrti. Mladíci překonávají nástrahy cesty, přírody a v neposlední řadě lidí, které ve své snaze zachránit si život potkávají. Snímek působí dojmem bezmoci, a v okamžiku, kdy si divák myslí, že už nemůže být hůř, jsou chlapci chyceni. A divák je tak přesvědčen o opaku - vždy může být ještě hůř.

Snímek můžeme rozdělit do tří rovin - první rovinou je drsná realita, kterou nám Němec spolu s kameramanem Ondříčkem servírují syrovou a nepoddajnou, plnou překážek. Film začíná scénou, kdy chlapci utíkají několik metrů přírodou - tato scéna byla točena z jeřábu a stala se nejdražší scénou celého filmu (stála jednu třetinu finančního rozpočtu). Druhou rovinou jsou určité vzpomínky/retrospektivní zážitky jednoho z chlapců, který na útěku vzpomíná na svůj předešlý život, na domov, na své toulky ulicemi Prahy a na děvče. Oproti realistickým a přítomným scénám jsou tyto scény mírumilovné a poklidné - zachytil je kameraman Kučera, a slouží např. jako dokonalý protiklad útěku lesem. Třetí rovinou je sen, snové myšlenky/vidiny, které se odehrávají v mysli jednoho chlapce. Tyto nereálné situace se vizuálně nijak neliší od reálných, a tak je na divákovi, aby si to domyslel. Mladík sice ve své mysli utíká zpět do minulosti, ale v současnosti prožívá tvrdý boj o holý život, a proto jej bezmoc pohání vpřed. U druhého chlapce fyzická bolest potlačuje jeho mysl, a ta divákům zůstává skryta. Ve filmu, kromě psychologického nátlaku v podobě útěku před smrtí, můžeme vidět téma základních lidských potřeb (hlad, žízeň, spánek, odpočinek). V tematické a myšlenkové rovině je příběh a celý film opravdu jednoduchý a srozumitelný, i když na boji o život nic jednoduchého a srozumitelného určitě není.

Nezaslechneme žádnou hudební kulisu, snímkem nás provází jen autentické zvuky aktuálního dění a téměř mrazivé ticho. Výkony neherců jsou oproti např. formanovským filmům vedené a nepřímé. Záběry kamery řeší hojně detaily – a to jak detaily na obličejích chlapců, ve kterých se zrcadlí emoce a pocity děsu či bezmoci, tak detailní záběry jejich okolí, které je prosté a nezúčastněné, ale na druhou stranu těžce překonatelné. (3)

ŠKOLNÍ VYUŽITÍ

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Mladík shání jídlo v domě neznámé ženy - začátek 00:29:25

Ukázka začíná tím, že mladík vejde do kuchyně neznámého domu za účelem sehnat jídlo. Rozhlíží se po místnosti a nakonec se střetne pohledem se ženou. Následuje situace, kdy si mladík představuje, jak od ženy získá jídlo - nejdříve násilně (ženu udeří do hlavy a ta padá mrtvá k zemi), následně pomocí svádění (žena leží svůdně na pohovce). Vzápětí stojí žena u kamen a chutná polévku. Potom se opakuje situace, kdy mladík ženu udeří a ona padá k zemi. Žena, již v reálné situaci, jde pro chleba a začne krájet krajíce, které dává úplně nezištně, trochu bojácně, mladíkovi. Ten si znovu představuje, jak udeří ženu a že když odchází, leží mrtvá na zemi. Realita je ale jiná, když odejde, žena stojí mlčky v kuchyni. Oba mladíci pak venku jí chleba, který se jim v ústech ale mění na krev a tak jde mladík znovu do domu a vrací se s hrnkem (nejspíše) mléka. Žena sleduje mladíky z okna, ti po chvíli odcházejí a žena také.

důležité myšlenky ukázky:

1) mladík je ochoten kvůli kousku jídla udělat cokoli (zabít ženu) a jeho základní potřeba důležitá k přežití (hlad) je silnější než morální zásady nebo jeho svědomí

vizuální zpracování ukázky

Nejsilnějším momentem ukázky je, že na první pohled nejde nijak viditelně rozeznat, co je realita a co jen chlapcova představivost. Obě roviny jsou vizuálně natočeny stejně, což dodává scéně určitou záhadnost - divák se musí soustředit a obě roviny ve scéně rozklíčovat. Kamera střídavě zabírá chlapce a ženu, záběry se zaměřují spíše na polocelky a jsou proloženy detaily různých předmětů a gest, které trefně doplňují celou situaci.

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Mladíci utíkají od vlaku, ze kterého vyskočili - začátek 00:02:10

Mladíci vyskočili z vlaku, který je měl odvézt do koncentračního tábora. Utíkají až několik set metrů do kopce, po cestě odhazují kabáty, které by je při běhu brzdily. Po nějaké chvíli běhu jim dochází síly a to ještě netuší, že je budou ještě mnohokrát potřebovat. Navzájem se tahají a pomáhají si, aby co nejdříve byli pryč. Nakonec vcházejí do lesa, kde padají vyčerpaní k zemi.

vizuální zpracování ukázky

Jednoznačně nejvýznamnějším momentem této ukázky je doba a vzdálenost, kterou ujede kamera. Dvě hlavní postavy, které utíkají několik set metrů do kopce, celou dobu sleduje kamera a snímá je tak, jako by celou dobu stála vedle nich. Natočit tuto scénu bylo tak náročné, že stála jednu třetinu celého filmového rozpočtu - v roce 1966 dokonce film získal ocenění za ojedinělé využití mimořádně dlouhé jízdy kamery ve složitém přírodním terénu v historii českého filmu. Kamera byla na stativu a shora připevněna gumičkami, aby se nepohybovala. Bylo to zařízení, které bylo vymyšleno speciálně pro tento film a pro tuto scénu. (8)

SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ

Ve snímku nenajdeme nic vymyšleného ani experimentálního, jedná se o realistické zachycení scén. Vizuální zobrazení se přizpůsobuje nejenom tehdejšímu technickým možnostem, ale i myšlence (příběhu), kterou chtěl režisér vyjádřit. Film by se tedy dal přirovnat k expresionismu, kdy představitelům šlo především o vyjádření tragických pocitů (což je ve filmu zachyceno). Realismus je ve filmu také hodně přítomný - představitelé tohoto směru se snažili co nejpravdivěji a nejvěrněji zachytit předměty, okolí či postavy.

PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY

DISKUZE (otázky pro žáky)

Co je hlavním tématem filmu? Kolik je hlavních postav a jak by se daly charakterizovat? Proč hlavní postavy utíkají? Co vás ve filmu překvapilo? Co mají chlapi zezadu na kabátech a co si myslíte, že to znamená?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM

1. didakticky vhodná ukázka z filmu - Proč šel mladík do cizího domu? Koho v domě našel? Co si mladík představuje, že se stane? Co mu žena dává? V jakém stavu je žena, když mladík opouští dům?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu - Proč mladíci utíkají? Co je na této ukázce zajímavé? Bylo běžné používat konkrétní záběr (na začátku ukázky), kdy mladíci běží a kamera je celou dobu snímá? Jak si myslíte, že tvůrci filmu natáčeli tento záběr?

AKTIVITA - Jednoduchý komiks o cestě mladíků

Žáci ztvární jednoduchý komiks (minimálně 1xA4 s 5 okénky), ve kterém vystihnou cestu, kterou museli chlapci ve filmu podniknout, ale domyslí si svůj alternativní konec (jak si myslí, že by příběh měl dopadnout). Žáci jednoduše ztvární filmové téma pomocí jednoduché kresby (důležité zvolit techniku časově a technicky nenáročnou). Vzhledem k černobílé charakteristice filmu se doporučuje zvolit černobílou variantu komiksu například s akcentem jedné barvy.

3.3 Ján Kadár a Elman Klos - Obchod na korze

ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU

Film dvojice režisérů je inspirován literární předlohou od spisovatele Ladislava Grosmana. Snímek zachycuje období fašistického slovenského státu za druhé světové války a sleduje život prostého truhláře, který se díky pracovnímu postavení svého švagra stává arizátorem obchodu staré hluché židovky. Židovka nechápe co se děje a tak se truhlář přiklání ke klamání a lži a začíná se budovat jejich zpočátku přátelský vztah. Truhlář Tóno je v hloubi duše dobrý člověk, spíše jednodušší, pro kterého jsou lidské vztahy více než politické záležitosti. Ve filmu se v této postavě odehrává boj mezi svědomím, morálními zásadami a vlastním blahobytem, lakomostí či sobectvím. Tónovo svědomí mu říká, aby dělal správné věci, ale tlak okolí a chamtivých lidí je neúprosný a truhlář podléhá klamavé a lakomé společnosti. V závěru snímku se bitva v truhlářově nitru vyhocuje - má pomoci starou židovku ukrýt před transportem a zachránit jí život (někdo by ho mohl stíhat za schovávání židů) nebo má židovku vydat osudu a mít tak ruce v očích zákona čisté?

Film líčí mezilidské vztahy, mísí realitu a představy v tragikomickém výrazu, vyzdvihuje portrét všedního dne i ideologickou tvář fašismu. Tento narativní snímek srozumitelně a humanisticky popisuje osudy obyčejných lidí ve vyhroceném prostředí. Režisér Kadár byl židovského původu (stejně jako autor knižní předlohy), a možná právě proto vzniklo takto reálné a emotivní dílo.

Černobílý snímek je v některých scénách doprovázen hudební kulisou a vizuální zpracování nemohlo být více reálné. Film nabízí plno problémů k zamyšlení (bílý žid je horší než žid, kam dovede člověka chamtivost?, jak můžou okolnosti zničit člověka, apod.) a mnoho symbolů a námětů, které jsou ve filmu zdůrazňovány (stavba na náměstí jako metafora babylonské věže). Hlavním záměrem bylo zachytit charakter postav a situací, což se jim velice zdařilo - všechny zdárně dlouhé či nedůležité scény mají svůj smysl a doplňují celý příběh. Kamera velice realisticky zachycuje jak postavy, místa, pocity, tak i představy. (3)

(6)

ŠKOLNÍ VYUŽITÍ

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Vyvrcholení situace v obchodě kvůli transportu židů - začátek 01:51:25

Židovka přichází do obchodu a slyší, že něco hlásí venku, ale nechápe co. Tóno se jí snaží přemluvit, aby šla ven a vydala se. Žena stále nechápe, až do okamžiku, kdy jí Tóno řekne, co se stalo s kuchařem. V tom okamžiku žena s hrůzou v očích utíká do pokoje, zamyká dveře a modlí se. Zoufalý Tóno se rozhodne vyhodit ji násilím. V jednom okamžiku jí nadává a v druhém se jí omlouvá. Následuje hra na honěnou do chvíle, kdy odjíždí vůz s židy pryč. Vypadá to, že je po všem, ale pak truhlář vidí, že k obchodu míří dva státní příslušníci (kteří se jdou pouze upravit do odrazu ve výloze). V panice, že bude židovky přítomnost prozrazena, ji strčí do komory a zamkne ji. Když muži odcházejí, Tóno odemyká komoru a zjišťuje strašnou věc - násilí, které použil, aby dostal židovku do komory, způsobilo pád a následně stařeny smrt. Sam neví jak se s výčitkami vypořádat a tak se oběsí.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) v truhlářovi se odehrává vnitřní boj - má židovku nechat být a tím jí zachránit život, ale případně si zničit svůj? Anebo ji má vydat na pospas zákonu, zajistit si svůj život, ale zničit její? (jak se zachová člověk v tísnivé situaci, když je postaven před zdánlivě nemožnou volbu?)
- 2) truhlář za účelem židovku nakonec zachránit (nebo spíše sebe) ji naopak nešťastnou nehodou zabíjí - i z dobrých činů a úmyslů se mohou stát špatné, člověk si musí dávat pozor, jak a co dělá

vizuální zpracování ukázky

Dramatičnost celé situace v ukázce podtrhuje střídání úhlů záběrů - vidíme zmatené a vystrašené tváře zblízka, gestikulace rukou, nechybí ani pohled na celou scénu. Statická kamera zdůrazňuje emoce a momenty nepochopení či strachu, ale i pohybující se kamera, která pronásleduje truhláře, vyzdvihuje drama a náhlý zvrat. Precizní promyšlená práce s kamerou (zoom, staticčnost, pohyb) se zaměřuje na postavy, které jsou v ukázce klíčové.

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Tónovi se zdá sen - začátek 01:34:22

Tóno sedí na pultě v obchodě a popíjí. Začne se ve tmě rozhlížet po obchodě a uvidí přibližující se obraz paní Lautmannové. Ale jelikož je to jen jeho sen, stará paní vypadá

úplně jinak - je nastrojená, má nádherný účes, paraple a podává mu ruku. Tóno oblečený v obleku po jejím mrtvém manželovi a vypadající skoro jako Charlie Chaplin, komičností i vzhledem, ji chytá za ruku a společně „vychází“ z obchodu. Celý venkovní svět je prozářený jasným světlem, i když je polovina noci. Jdou společně „korzovat“ po náměstí a povídají si, aniž by otevřeli ústa. V pozadí hraje hudba. Tóno se diví, jaké je ticho a stařena odpoví, že co bylo, to byl jen zlý sen a pak stařeně říká, že si ji vždycky vážil a že to bylo strašné, že mu vše leželo na duši jako kámen. Stařena ho stále uklidňuje, aby se nebál, že každý má své starosti a že na počátku všeho zlého byl strach - přece by stačilo, aby se jeden člověk druhého přestal bát. Na závěr truhlářovy vidiny stařena slyší jak zvoní zvon a Tóno se probouzí.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) Tónovi se zdá sen, ve kterém se všechno obrací k dobrému, že vše zlé byl do teď jen sen - jeho podvědomí hledá zoufale cestu ven z tíživé situace (stařena je zde v roli moudré a chápavé osoby)
- 2) ve snu dochází mezi truhlářem a stařenou k jakémusi porozumění, či dokonce k odpuštění, které si truhlář přeje

vizuální zpracování ukázky

Z vizuální stránky je ukázka zajímavá v tom, jak je odlišena od ostatních - je to nereálná scéna, která se odehrává jen v hlavě postavy a tak je vizuálně světlejší, evokuje pocit naděje a klidu. Postavy se pohybují, aniž by vlastně udělali krok - vypadají že jedou, či se vznášejí nad zemí. Scéna se také proměňuje v elegantní tím, že doposud zašpiněné a skromně oděné postavy jsou oděny v přepychových šatech - kontrast reality a představy. Stromy v pozadí vypadají rozmazaně, jakoby se hýbali velkou rychlostí a záběr byl zpomalen. Na závěr ukázka přechází do bílé barvy a tím končí.

SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU

Film je zachycen velmi realisticky a klade se v něm důraz na charakteristiku postav, vztahy, chování či emoce. Zajímavý moment můžeme najít v úvodních a závěrečných titulcích, které mají svůj vlastní prostor a klade se na ně důraz. Autoři si pohráli s fonty, takže titulky vypadají hravě a elegantně.

Pozornost také upoutá stavba, která ve filmu vzniká na náměstí, která připomíná Babylonskou věž, což je spíše náboženské téma, ale v dějinách umění se také zobrazovala

(architektura v Mezopotámii, renesanční malba - Pieter Bruegel st., Marten van Valckenborch). (10)

PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY

DISKUZE (otázky pro žáky)

Jaké je hlavní téma filmu? Které postavy se objevují ve filmu nejčastěji (jsou nejdůležitější)?

Jak se jmenuje hlavní hrdina? V jakém období se film odehrává a podle čeho jste to poznali?

Jaké náboženství ve filmu hraje důležitou roli?

OTÁZKY K VYBRANÝM SCÉNÁM

1. didakticky vhodná ukázka z filmu - Proč Tóno nutí židovku, aby odešla? Co se stalo kuchařovi? Jak byl nazván? Co dělá žena po úprku do pokoje? Co udělal nakonec Tóno s židovkou?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu - Kde se Tóno nachází? O kom se mu zdá? Co mají postavy ve snu na sobě? Kam jdou? V čem se ukázka vizuálně liší od ostatních?

AKTIVITA - Skupinové dílo odrážející pocity z filmu

V prvním kroku žáci vytvoří jedno skupinové dílo, na kterém každý vyjádří nějakým způsobem (reálně nebo abstraktně) pocit jaký mají z filmu a z jeho konce. Formát se doporučuje velký balicí papír (nebo více spojených papírů dohromady), technika malba i kresba, ale zvolená technika by měla být časově nenáročná. Druhým krokem bude případné vzniklé negativní či ponuré výtvary přeměnit/přetransformovat (přemalovat, překreslit) na pozitivní a radostné.

3.4 Věra Chytilová - Sedmikrásky

ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU

Filmový snímek Chytilové je považován za experimentální film, který ovlivnil období Československé nové vlny. Snímek se liší od ostatní kinematografie své doby tím, že se především zaměřuje na estetickou a vizuální stránku. Příběh nemá ve filmu mnoho prostoru, jelikož pozornost je zaměřena na vizuální a uměleckou stránku filmu.

Po důkladnějším analyzování snímku je patrné, že autorka ve filmu řeší i důležité filozofické otázky, jako samotnou existenci či hledání smyslu bytí. Dvě hlavní ženské postavy jsou konstantou chytilovských hrdinek - když si dívky uvědomí, že svět okolo nich je zkažený, rozhodnou se být také zkažené. Naléhavě hledají smysl bytí, při čemž se na této cestě setkávají s různými muži a vlastními nedostatky, slabostmi nebo vlastnostmi, které jim zdárně komplikují život.

Celý film je postavený na dvou hlavních hrdinkách (Marie a Marie) a na vizuální a estetické expresi filmu. Hlavní postavy nás provázejí filmem a nabízí nám svým osobitým způsobem různé myšlenky a problémy, které mohou zůstat i pro diváka nepovšimnuté či nepochopené. Snímek je tvořen situacemi, mezi nimiž existují jen slabé souvislosti, a tudíž nesměřuje k žádnému jasně stanovenému cíli. Jediným větším cílem je cesta destrukce dvou Marií, které ničí jak hmotné statky, tak i cizí naděje, životy a ideje.

Chytilová si ve snímku dala záležet na již zmiňované estetické a vizuální podobě a také díky tomu byl film po svém uvedení velice negativně kritizován kritiky, kteří nedošli k pochopení, ale i vychvalován za osobité pojetí a nadčasovost.

Režisérka sama prohlašovala, že film je spíše filozofický dokument, ve kterém vyzdvihuje humor, bourá psychologii a odklání se od účasti diváků. Proto se zdá, že tradiční vyprávění, jaké ve filmech nacházíme, ustupuje v tomto snímku rytmické fragmentaci, kdy komentáře postav o tom, co budou dělat dál, jsou částečně určeny divákovi. Film se nijak nesnaží vytvořit iluzi realismu - pravidla a klíče, podle kterých by se řadily záběry, neexistují. Pravidlo, které si tvůrci stanovili, bylo dosáhnout estetiky neustálé proměny a nejednoznačnosti. Toto nám potvrzuje i analýza záběrů, které jsou natočeny jak černobíle, tak barevně či v monochromatickém spektru.

Film svou technologickou a vizuální stránkou dokazuje, že i v době velkého sociálního nátlaku vznikaly kvalitní filmy, které byly myšlenkově i zpracováním unikátní a dokázaly nalákat a překvapit diváka. (3) (6) (11)

ŠKOLNÍ VYUŽITÍ

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Dvě Marie sedí na plovárně a povídají si - začátek 00:02:03

Obě Marie si spolu povídají, hlavně o tom, že jim nic nejde a nikdo je nechápe. Dojdou až k tomu, že se vše na světě kazí a že svět je vlastně zkažený, a proto se rozhodnou, že budou také zkažené. Konverzace vyústí v situaci, kdy jedna Marie dá facku druhé Marii a jakoby spadne do pole sedmikrásek. Na to Marie objevují jabloň, tancují okolo ní a pak jedna dívka trhá jablko.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) Marie podléhají bezmoci, když zjistí, že svět je zkažený a rozhodnou se, že jim nezbyvá než být také zkažené - jakoby se vzdaly své vůli, myšlenek a toho jaké chtějí být (ne jaké mají být podle ostatních) a rozhodly se, že místo boje za svobodnou vůli a svou osobnost se budou chovat podle okolního světa
- 2) v druhé polovině scény Marie trhá jablko, což může připomínat Evu, jak trhá jablko ze stromu v ráji - odkaz na první hřích, chtíč, zkaženost - Marie trhá jablko jako symbolické gesto přijmutí zkaženosti světa

vizuální zpracování ukázky

Na začátku ukázky je kamera statická, zabírá celé postavy, obraz je jednobarevný. Dívky sedí vedle sebe, opřené o zeď a povídají si. Ukázka se zajímavě vizuálně proměňuje v okamžiku, kdy jedna dívka dá druhé facku - následuje stříh a dívka pod nátlakem facky spadne do jiného snímku (do pole se sedmikráskami). Scéna, ve které se dívky nyní nacházejí, je již barevná a dívky objevují jabloň uprostřed pole, okolo které tancují a nakonec vidíme detailnější záběr na Marii, která trhá ze stromu jablko. Scéna přechází do další v okamžiku, kdy druhá Marie stojí ještě vedle stromu a mluví na Marii, která už sedí doma na posteli.

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Marie se navzájem rozstřihávají - začátek 00:55:12

Marie se vracejí z venkova a jsou opět ve svém bytě. Marie I nachází Marii II v posteli a zabaluje ji do přikrývky a shazuje z postele. Poté se role obracejí a tato situace se párkrát opakuje. Marie vytáhne nůžky a začne stříhat prostěradlo se slovy „Na procházku už nikdy nejdem, že jo?“ a druhá Marie odvěti, že nikdy. Mezi tím první Marie rozstříhne druhé

halenku a ta jí na oplátku ustříhne ruku, první druhé zase hlavu, ruku atd., až vypadají Marie úplně rozstříhané a honí se po pokoji.

vizuální zpracování ukázky

V první části ukázky kamera snímá detailní záběry věcí v bytě. Následuje pohled ze shora na Marie, které se střídají v ležení na posteli. Jejich rozhovor i akce několikrát přerušuje slet koláží vytvořených z různých fotografických portrétů.

Následně dochází k okamžiku, kdy se dívky navzájem rozstříhají a v záběru se ocitají bez částí těla, které jsou na snímku úplně na jiných místech, nebo se naskýtá pohled na osamocené hlavy, které si povídají v prostoru - na svou dobu velice kvalitní hra se střihem, snímky a překrýváním. V dalších záběrech je obraz narušený různými liniemi a tvary, které mají připomínat rozstříhání nůžkami.

V poslední části ukázky jsou zachyceny různé rychle se střídající záběry a textury, které doplňují celou velmi vizuálně bohatou ukázkou a scénou.

SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU

Důležitým vizuálním prvkem filmu jsou koláže, které v umění začali často používat avantgardní umělci minulého století. Film svým experimentálním zpracováním tyto směry připomíná (např. surrealismus, dadaismus, experimentální umění). Dalším zajímavým prvkem filmu je motiv stromu poznání (Adam a Eva) - motiv objevující se v celé historii umění. Nejznámější umělci, kteří tvořili díla s Adamem, Evou a stromem poznání, jsou např. Albrecht Dürer a Lucas Cranach starší (renesance), Peter Paul Rubens (baroko) aj. (10)

Za zmínku stojí i proklady scén různými texturami, které tvoří různé snímky nepatřící k ději a i titulková část - úvodní titulky fungují jako samostatný start filmu a závěrečné nesou sdělení pro diváky.

PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY

DISKUZE (otázky pro žáky)

O čem je děj filmu? Jak se jmenují hlavní postavy a kolik jich je? Na jakých místech se film převážně odehrává? Jak byste popsali chování hlavních postav a proč si myslíte, že se tak chovají? Co vás ve filmu zaujalo?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM

1. didakticky vhodná ukázka z filmu - Kde se dívky nacházejí? Proč se rozhodnou, že budou zkažené? Co udělá tmavovlasá dívka blond'até? Kam dopadne blond'atá Marie? Jaký strom se nachází uprostřed pole a co blond'atá Marie utrhne?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu - Kde se Marie nacházejí? Co udělá jedna Marie druhé? Jak Marie v této scéně vypadají? Co vás nejvíce zaujalo? Jak byste popsali vybranou ukázkou?

AKTIVITA - Koláž vyprávějící příběh dvou Marií

Žáci vytvoří koláž z různých materiálů (papír, fotografie, výstřižky, textil, rostlinné materiály apod.) na papír formátu minimálně A3. V koláži se budou žáci snažit vystihnout příběh dvou (trochu bláznivých) Marií - chování, osobnost/charakter. Výtvarná koláž může být realistická nebo abstraktní, důležité je zachytit nějakým způsobem bláznivost a hravost hlavních postav. Koláž by vzhledem k barevnému provedení filmu měla být buď černobílá, monochromatická nebo plně barevná.

3.5 Jiří Menzel - Ostře sledované vlaky

ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU

Režisér Menzel si zvolil pro film literární předlohu od Bohumila Hrabala. Děj se odehrává za německé okupace a hlavní postavou filmu je mladík Miloš, který je na začátku i vypravěčem. Snímek zachycuje etapu jeho života, kdy nastupuje na železniční stanici jako nová posila. Tento krok je pomyslným vstupem do světa dospělých. Příběh na pozadí války líčí životy obyčejných lidí, kteří nejsou válkou přímo zasaženi, ale také cítí její účinky a podnikají riskantní činy.

Humorný úvod snímku nastiňuje kontext celé situace a film se i nadále nese nejenom v duchu humoru, ale i dramatu či tragikomedie. Na konci filmu nám autor předkládá trochu ironický až groteskní konec, který je ale smutným zakončením životů. Tento drsný film, který se zabývá mimo jiné analýzou společnosti, uplatňuje sílu humoru a nabádá nás k zamyšlení skrze rozvrácení stereotypů - z války dělá absurdní záležitost a hrdinství ukazuje jako náhodné.

Charakteristika postav je různorodá, ve snímku se setkávají velice rozdílné povahy, což dělá film zajímavějším a rozmanitějším. Na jedné straně nezkušený mladík Miloš, který je panicem a přebírá zodpovědnost sám za sebe vstupem do zaměstnání. Dále chlípňvý výpravčí Hubička, který je sukničkář a náplní jeho života je se dobře pobavit s opačným pohlavím. V kontrastu s ním je přednosta stanice, který je odrazem tradic, ctností, respektu a usilovné práce. Snaží se žít podle určitých morálních zásad, což se mu ale nedaří a stále vzpomíná na skvělé dny minulosti.

Snímek je černobílý a nabízí nám zdařilé vizuální provedení - např. příjezdy a odjezdy vlaků na stanici, které jsou zahaleny v bílé páře a díky kontrastnímu černobílému provedení jsou scény velice zajímavé a tajemné. Dále se ve filmu vyskytují scény až umělecky zpracované, jako jsou holubi na kolejích, průhledy skrz projíždějící vlaky apod. Scény jsou všechny dobře promyšlené a každá má mnohdy i skrytý význam - ve scéně, kdy je Miloš zajatcem na jedoucím vlaku, v pozadí ubíhá příroda a hraje až nevhodně radostná hudba, což symbolizuje život jako takový, se kterým se Miloš musí rozloučit. Film se také zaměřuje na výraz tváří (především hlavního hrdiny) a jaké odráží emoce - čitelné i nečitelné.

Režisér se výborně zaměřil i na detaily (např. zařízení železniční stanice - stroje atd., razítkování pozadí slečny, zaměření se na textury - kanape, uniforma, pozadí telegrafistky). Hudební doprovod provází některé scény filmu a dokresluje atmosféru. (3)

ŠKOLNÍ VYUŽITÍ

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Návštěva nacistického rady Zednicka na železniční stanici - začátek 00:16:09

Rada Zednicek přijíždí na železniční stanici a oznamuje postup na válečné frontě. Při jeho monologu ho párkrát Hubička i Miloš přeruší svým dotazem a on nejdřív ochotně a hrdě odpovídá (je potěšen, že mají zájem o odpovědi, které on ví), ale pak už je odbývá (potěšení se ztrácí v okamžiku, kdy se ptají na věci, které nechce vysvětlovat). Rada dodává, že přijel proto, aby připomenul zaměstnancům, že mají řádně plnit své povinnosti pod hrozbou deseti let vězení a že zvláštní pozornost musí věnovat ostře sledovaným vlakům. Po podepsání dokumentu přednostou následuje další slet otázek „proč“, které radu už velice vytáčejí a na jednu odpovídá: „Protože si to vůdce přeje a basta. My se ale musíme mít rádi, protože se v tom vezeme spolu.“ A opouští železniční stanici.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) rada Zednicek přijíždí s informacemi o válce, které považuje za největší prioritu, ale „obyčejní“ lidé na stanici je za důležité nepovažují, protože se jich válka přímo nedotýká a mají své jiné povinnosti a záliby (politický vyslanec, který si myslí, že se vše točí jen kolem války v kontrastu s obyčejnějšími lidmi, kteří se snaží žít svůj život a nesdílí vysoké ideály války)
- 2) zaměstnanci stanice pokládají základní otázku „proč“ - otázka, kterou lidé málo pokládají nebo naopak moc (ti co se nezajímají o podstatu situace nebo problému jsou nuceni tzv. jít s davem nebo přijmout někdy mylné informace)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka začíná zajímavou kompozicí – rada přijíždí a stojí ve dveřích auta, což mu dodává na důležitosti a majestátnosti. Kamera snímá z blízka nechápavé obličej postavy a ukázka je proložena zajímavými záběry (např. telegrafistky poprsí, mapa s razítky, nad kterou se míhají radovy ruce, Hubička dýchající na razítko). Těmito záběry se ukázka stává vypravěčsky zajímavější (ukazují nám vedlejší dějovou linii v dané chvíli). Kontrast tmavých razítek nebo rukou na bílé mapě, detail zabírající mimiku obličej rady - to vše zajímavě propojuje celou ukázkou, při které se děje daleko více, než je řečeno.

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Vybombardování domu strýce Máši (Milošovy slečny) - začátek 00:44:39

Máša a Miloš sedí každý na své posteli a po neúspěšné noci (kvůli fyzickému problému nemohli prožít sexuálním zážitkem), a Miloš se tváří velice sklesle až nešťastně, ale Máša působí lhostejně a Miloše ignoruje. Miloš si zapíná oblečení, když slyší zvuk přilétajícího letadla a kryje se. Následuje hluk, dým, vítr a celý dům se zhroutí a zůstávají jen trosky. Miloš se rozhlíží po troskách a do toho se v posteli probouzí strýc Máši, který když vidí, co se stalo, propadá až v hysterický smích. Jediná věc, která zůstala ironicky na svém místě, je však s Milošovým kabátem. Miloš kabát sundává a odchází pryč.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) výbuch domu působí jako metafora k situaci, která se odehrála mezi Mášou a Milošem v noci (neúspěšný sexuální zážitek) - Miloš také vybuchl/selhal a z jeho pohledu to byla stejná katastrofa jako s domem
- 2) reakce strýce na bombardování - situace mu je lhostejná (přijde mu humorná), nebo na stresovou situaci reaguje smíchem místo pláčem (lidé zaměňují emoce v tíživých nebo nezvladatelných situacích), anebo se z onoho incidentu jednoduše zbláznil

vizuální zpracování ukázky

Statická kamera v této ukázce nechává vyniknout situaci, která se stane - divák jasně vidí co se děje, nemusí bloudit po scéně a hledat co se děje. Před přiletem letadla kamera zabere papírový obraz letadýlka, který nám jako předzvěst napoví, co bude následovat. Následně pomocí větru a dýmu je zničen idylický obraz domu a zůstávají jen trosky. Nakonec záběr, který nám kamera poskytuje, je humorný až ironický - jediné co zůstane po náletu stát je však s kabátem. Kamera na závěr opisuje pohyb hlavní postavy. Scéna zahalená dýmem vypadá tajemně a jako by to byl jen sen.

SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU

Ve filmu se vyskytuje téma fotografování či fotografie a vidíme starý velkoformátový dřevěný ateliérový fotoaparát nejspíše z počátků vzniku fotografie, protože fotoaparát snímá na tzv. skleněnou fotografickou desku. První fotoaparáty tohoto typu se objevily v letech 1850-1880. Na konci filmu je i náznak motion designu, kdy závěrečný titulek „konec“ je animován a pohybuje se. (12)

PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY

DISKUZE (otázky pro žáky)

Jak byste popsali děj filmu? Jak se jmenuje hlavní hrdina a kde pracuje? Na jakém místě (převážně) a v jaké době se děj odehrává? Proč a jak se pokusí hlavní hrdina spáchat sebevraždu? Jaká scéna nebo myšlenka vás ve filmu nejvíce zaujala?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM

1. didakticky vhodná ukázka z filmu - Proč rada přijel? Co rozkládá na stůl? Jakou otázku ostatní stále pokládají? Jaký trest dostane zaměstnanec, který nebude plnit své povinnosti? Jaká je radova poslední věta před rozloučením?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu - Kde se Máša s Milošem nacházejí? Čím se živí Máši strýc? Jaký výjev vidíme na záběru, který předchází okamžiku, kdy se Miloš schová před bombardováním? Co se při bombardování stane? Jaká je reakce strýce? Co jediné zůstane nezničené?

AKTIVITA - Karikatury filmových postav s jednou myšlenkou, která by je vystihovala

Žáci vytvoří karikaturu min. 3 filmových postav, dále vymyslí jeden citát (myšlenku), který by je charakterizoval. Nakonec vytvoří malý plakát, který bude karikaturu i citát obsahovat. Formát je libovolný (doporučuje se menší rozměr), barevné zpracování vzhledem k charakteristice filmu je vhodné černobílé (např. s akcentem jedné barvy), technika je také libovolná.

3.6 František Vlácil - Marketa Lazarová

ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU

Vlácil vytvořil tento film na motivy stejnojmenné knihy Vladislava Vančury. Je zřetelné, že autorovo cílem bylo podat výpověď o lidech z jiného časového období (středověk) jako by se jednalo o naše současníky. Snažil se o co největší autentičnost, takže řádně studoval středověk a dohlížel na to, aby se rekvizity do filmu vyráběly ze správného materiálu původní technologií. I herci byli fyzicky velmi namáháni a snaha o dokončení filmu dovedla režiséra téměř ke zhroucení.

Film je rozdělen do dvou oddílů či kapitol „Straba“ a „Beránek boží“ - v první části převládá spíše divokost a primitivita, druhá část nabízí prozkoumání lidských vztahů. Úvodní scéna, kde divák vidí černobílou zasněženou krajinu spolu se smečkou vlků, která se blíží ke kameře, nastiňuje spolu s následujícími záběry drsný a parazitický kontext filmu. Snímek hojně využívá kontrastních témat - muž/žena, pohan/křesťan, násilí/dobrota, ošklivost/krása, mládí/stáří apod. Hned na začátku se nám představují dvě hlavní postavy - Mikoláš a Marketa. Mikoláš jako nebezpečný, nemilosrdný a agresivní zločinec, jehož otcem je Kozlík, hlava jejich rodinného klanu loupežníků. V kontrastu s touto nemilosrdnou částí světa se nám představuje Marketa jako světlovlasá vlídná a krásná dívka, která symbolizuje svobodu a čistotu.

Příběh se nejdříve odvíjí jako drsná výpověď doby, kdy každého člověka sužoval strach a lidé dělali vše pro to, aby přežili. Následně se z příběhu stává milostné vyprávění o nešťastné lásce. Příběh zasáhne diváky nepřipravené a spolu s dalšími událostmi je drží v napětí až do samotného konce. Vlácil nabízí ve filmu téma náboženské, politické ale i sexuální nebo generační. Osobnosti postav jsou jednoznačně komplikované, jak už to u lidí bývá, a každý člověk má ve filmu nějakou symbolickou roli - ať už ztělesnění sentimentálního křesťanského obrazu nebo nespoutané sexuální touhy.

Svět, který režisér vytvořil pro filmové plátno, je primitivní (až zvířecí) a nabízí nám spoustu symbolů smrti a svobody - vlk, had, jestřáb, jehňátko, jelen apod. Kombinace skromného vyprávění a vizuálně bohatého stylu vytváří fascinující a silný film, který se kromě vyprávění příběhu snaží zaměřit také na subjektivní a psychologický svět a sdělit význam obrazem.

Režisér se snažil pracovat s tehdejšími kinematografickými inovacemi a nápady - ať už využíval dynamicky pohyblivé kamery, ostrého střihu, vnitrozáběrovou montáž nebo širokoúhlý formát. Zaměřil se také na polyfonní zvukovou stopu, kterou odvážně rozvinul a

postupy různě zkombinoval. Kamera odvážně snímá detaily, nabízí nám záběry z pohledu postav i kontrastní vizuální stránku snímků, kterou podtrhuje černobílá povaha filmu. (3)

ŠKOLNÍ VYUŽITÍ

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Marketa běží do kláštera s ptáčkem - začátek 00:12:13

Ukázka navazuje na předcházející scénu, kdy Mikoláš načapá Lazara, jak mu krade z kořisti, kterou on ukradl. Donutí Lazara, aby se začal modlit za svůj život a ten se modlí i za svou dceru Marketu a za Mikoláše, aby ho nezabil. Následně scénu osvítlí bílé světlo a po světlém kopci se rozprostírají černé postavy jeptišek, které jdou do kláštera a nesou zraněné ptáky. Jsou to zdánlivě dvě rozdílné scény, které ale spolu souvisejí v okamžiku, kdy se Mikoláš i Lazar ohlížejí za bílým světlem. Lazar jakoby viděl Marketu, která chvátá do kláštera a mezi řadry má ukrytého ptáčka, kterého dává jeptišce, aby ho zachránila. I Mikolášovu pozornost získává okamžik, kdy Marketa vydává ptáčka a odhaluje si řadra. Jeptiška s ptáčkem odchází do kláštera a ostatní ptáci odlítají od kláštera pryč.

důležité myšlenky ukázky:

1) Marketa v ukázce ztělesňuje svobodu, čistotu a vykoupení - Lazar myslí na svou mírumilovnou dceru před svou smrtí a jakoby dobrota a čistota dívky obměkčila i Mikoláše, který je na první pohled opakem Markety (kontrast žena/muž, násilí/dobrota, ošklivost/krása, zlo/dobro)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka se proměňuje barevně – z ponuré předchozí scény se stává jasná scéna zahalená bílým světlem. Tmavě oděné postavy kontrastují se světlým pozadím a tato kontrastní hra bílé a černé barvy dělá z ukázky zajímavou podívanou, která přitahuje oko diváka. Kamera zabírá detaily obličejů, ve kterých se zrcadlí emoce - pomalé přibližování na postavy navozuje pocit hlubšího proniknutí do myšlenek postavy. Záběry jsou tvořeny velice prostě, ale o to více působí tajemně.

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Mikoláš zaslechne znamení vlka a na rod Kozlíků přijede vojsko - začátek 01:50:00

Mikoláš v lesích zaslechne znamení vlka a povídá o tom svému otci. Ten ho vyslechne a nechává sedlat koně, protože oba ví, že to byla výstraha - říti se na ně vojsko.

Všichni se začínají chystat na boj, který má přijít. Mezi tím otec Bernard nachází hlavu svojí mrtvé jehničky a v agónii opouští pevnost. Začne promlouvat k bohu a jak schází z kopce, tak zakopne a hlava jehničky se skutálí z kopce. Bernard pochopí, že je zle, ale už se nestihne vrátit do pevnosti. Mezitím se pod kopcem shromáždí hejtman s armádou a chce po Kozlíkovi, aby jim vydal hraběte a vzdal se. Kozlík s ostatními vyjíždí před brány pevnosti a promlouvá k hejtmanovi. Říká mu, že král je sice pánem lidí, ale válka je pánem králů. Podotýká, že možná rozbije jeho pluk, ale že možná bude poražen a zabit - nikdo neví, co je očekává.

důležité myšlenky ukázky:

1) i když Kozlík nejspíše ví, že nemá proti královskému vojsku šanci, odhodlaně a nebojácně přijíždí před hejtmana (budoucnost je nejistá, co se má stát, stane se)

vizuální zpracování ukázky

Toto je ukázka scény, která předchází epické bitvě. Záběr kamery sleduje zmateného otce, který se dostal do středu konfliktu mezi oběma stranami a předkládá nám jeho pohled, který je zmatený, otec se dívá ze strany na stranu a je strachy bez sebe. Kamera zabírá Kozlíkovu pevnost z podhledu, takže se majestátně tyčí na kopci, zatímco vojáci jsou pod kopcem a zabírání ze shora, což mezi obě strany staví napětí a vzdálenost. Prostředí je ponuré a plné uschlého dřeva – spíše to vypadá, jako by už bylo po bitvě. Kamera nabízí záběry na otce Bernarda, který se schovává mezi stromy.

SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU

Ve filmu se nachází několik zajímavých lokací, např. Baziliku svatého Prokopa v Třebíči (románsko-gotický křesťanský kostel vybudován v letech 1240-1280 na místě původní mariánské kaple při benediktýnském klášteře), hrad Rabí (nyní zřícenina, pochází ze 14. století, gotika), kostel svatého Michala Archanděla v Dražovicích na Slovensku (pochází z 12. století a jedná se o románský emporový kostel s jednolodním prostorem ukončeným půlkruhovou apsidou).(13)

Titulkové sekvence jsou jednoduché a srozumitelné - oddělují dvě hlavní části a rozdělují film do různých kapitol (použité písmo podtrhuje středověkou gotickou charakteristiku filmu).

PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY

DISKUZE (otázky pro žáky)

O čem je děj filmu? Jaká je souvislost mezi názvem filmu a filmovými postavami? V jaké době se děj odehrává? Jak se jmenují hlavní rody zmíněné ve filmu? Co vás ve filmu zaujalo?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM

1. didakticky vhodná ukázka z filmu - Jak se jmenují důležité postavy v ukázce? Jaký je mezi nimi vztah? Kam Marketa běží a co nese? Co je na kopci? Jaké postavy, spojené s náboženstvím, se v ukázce objevují?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu - Jaké zvíře je v dialogu zmiňováno? Hlava jakého zvířete se skutálí z kopce? Kdo se nachází pod kopcem? Co od Kozlíka chce? Jak se jmenuje otec, který se v ukázce vyskytuje?

AKTIVITA - Papírová ilustrace v odstínech šedi pomocí papírového vrstvení

Žáci budou mít za úkol vybrat si nějakou scénu nebo námět z filmu a vytvořit ilustraci. K ilustraci využijí jen papírů v odstínech šedi, které upraví do požadovaného tvaru a připevní je na papír (min. formát A4). V díle by měl být vyzdvihnut vizuální kontrast filmových scén (světlé pozadí/tmavá postava apod.).

3.7 Juraj Herz - Spalovač mrtvol

ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU

Filmový snímek režiséra Herze je imaginativním až kouzelným a esteticky dobře strukturovaným dílem. Děj i vizuální stránka nutí diváka, aby přemýšlel nad tím, co viděl. Některé scény mají dokonce až hypnotické účinky např. monotónní hlas hlavní postavy, střídající se záběry obrazů nebo detailní záběry na části obličejů. Film působí přitažlivě i odpudivě zároveň a všechny scény a situace jsou někdy až nepozorovatelně propojeny.

Úvodní titulková sekvence, která působí hororově až obscénně, navozuje pocit noční můry. Tento pocit, který se táhne přes celý film, je umocněn prvotní scénou v zoologické zahradě, při které kamera snímá přehnané detaily částí zvířecích těl. Tyto až bizarní záběry prostupují celý filmový snímek. Film se odehrává v duchu komedie, dramatu i hororu.

Samotný děj filmu se soustředí hlavně na postavu Karla Kopfrkingla. Muž je uveden jako milující a poslušný otec i zaměstnanec, který má rád pořádek, řád, systém a nesnáší násilí. Režisér osobitým způsobem vybudoval obraz člověka patologického posedlého smrtí, vlastní mocí a spásou. Jeho činy jsou pro něj oprávněné a správné, sloužící vyšší moci a jemu samému. Děj je plný pečlivě připravených odkazů na další události a scény. Záběry opisují realitu tak, jak ji vidí hlavní postava svými očima, jsou bizarní i geniální, navozující pocit divnosti, těžkosti ale i skrytého promyšleného systému a plánu, který se rodí hlavnímu hrdinovi v hlavě. Jeho touha po moci a vykoupení jej nakonec proměňuje ve vraha a psychopata ochotného pro svoji věc udělat maximum.

Časově se děj odehrává na konci 30. let 20. století. Scénář bravurně zaplétá do zdánlivé idylky slušné rodiny téma nacismu a židovství, problematiku nečisté krve, potřebu spásy a očisty od ideologicky špatného. Téma smrti je ve filmu vyjádřeno pomocí tmavovlasé ženy, která má nenápadně symbolizovat smrt.

Stylizace obrazu využívající například záběrů pomocí tzv. rybího oka společně s různými montážemi, bizarními záběry, prolínání scén nebo navození dojmu, že divák vidí svět očima hlavní postavy, vytváří umělecky výjimečné dílo. Film doprovází v některých scénách hudební doprovod, který podtrhuje někdy až psychotickou atmosféru a snímek se díky hudbě stává komplexním. (3)

ŠKOLNÍ VYUŽITÍ

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Rodina Kopfrkinglových navštěvuje zoologickou zahradu - začátek 00:00:01

Rodina navštěvuje zoologickou zahradu a K. Kopfrkingl promlouvá ke své ženě. Jeho líbeznou řeč doprovází záběry na zvířata a na detailní části jeho těla, později i jeho manželky a jeho dětí. Kopfrkingl přemítá o laskavé přírodě, milosrdném osudu, dobrotivém bohu a přemýšlí, jací jsou lidé, když soudí ostatní. Manželka namítá, že se mají dobře a manžel dál mluví o tom, že se stejně o ně musí starat. Dodává, že přišel na způsob jak „rozmnožit“ vedlejší příjmy a že si najal agenta. Prohodí pár slov o jeho agentovi a nakonec se s celou rodinou zastaví před zrcadlem a kouká na svoji rodinu jako by se díval na rodinný portrét.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) Kopfrkingl přemítá, jací jsou lidé - soudí ostatní a pořád něco vytýkají, ale sami na sebe se nepodívají, dává lidskou bytost do kontrastu s přírodou, osudem a bohem (zlo vs. dobro, zkaženost vs. čistota)
- 2) Kopfrkingl mluví o nelegálním způsobu rozmnožení příjmů a tato akce ironicky kontrastuje s jeho předešlou myšlenkou - naznačuje, že lidé jsou zkažení a příroda čistá a sám podniká zkažený krok, ale obhájí si ho tak, že chce zajistit rodinu, aby přežila a to má společné s přírodou, kterou tak obdivuje (ve zvířecím světě je pravidlo číslo jedna přežít)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka začíná několika detailními záběry na zvířecí části těla, prolínající se s detailními záběry na části těla hlavní postavy. Následují i záběry, ve kterých vidíme scénu jako celek, a to vše se prolíná až s bizarními zvířecími texturami. Nakonec postavy stojí před zrcadlem a jsou snímány tzv. rybím okem z ptačí perspektivy. Tento záběr vypadá jako by postavy pózovali na rodinném portrétu.

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Kopfrkingl vymýšlí plán, jak pomocí spalování osvobodí lidské duše - začátek 01:27:37

Karel se nachází v kanceláři u důležitého muže a ten mu sděluje, že by po něm něco chtěl, a vše co mu říká je tajné. Karel začíná popisovat věc, kterou po něm chtějí, jaké by mělo být - zařízení na urychlené spalování co největšího počtu lidí, aby se tím co nejvíce lidí osvobodilo. Začne uvažovat, jak by to bylo přínosné, kdyby existovaly obrovské společné

pece, kam by se vešlo až tisíc lidí, lidé by se pálili za deset minut v obrovských halách za stálého provozu. V jeho očích by se tím ušetřilo a dal by se takto osvobodit celý svět. Muž sedící za stolem mu odpovídá, že je nejspíše přepracovaný, ale Karel ponořený do svých myšlenek, si pokračuje ve svém a tvrdí, že vlastně nebude záležet, jestli je člověk doopravdy mrtvý, protože v takové hale pro tisíc lidí by už nikdo neobživil.

důležité myšlenky ukázky:

1) Kopfrkingl je přesvědčen, že lidé musí být osvobozeni (hlavně ti nečisté krve), a že jediným způsobem je smrt (věří, že se duše osvobodí a následně převtělí) – holocaust, vraždění židů, koncentrační tábory apod.

vizuální zpracování ukázky

V ukázce vidíme záběr natočený pomocí rybího oka a kamera se zaměřuje hlavně na řečnickou postavu. Jak se projev postavy zintenzivňuje, kamera začíná bloudivě zabírat detaily díla, které se nachází v pozadí za postavou. Rychlost střihu záběrů se zvyšuje s dramatičností řečnického projevu. Následují prostříhy záběru různých postav, které se prolínají s detailními záběry obrazu.

SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU

Ve filmu jsou patrné surrealistické a expresivní tendence (např. úvodní scéna v zoo, na které je zřetelný vliv umělce Jana Švankmajera). Dále se objevuje několik obrazů a děl, které jsou spjaté s dějinami umění, např. Zahrada pozemských rozkoší, Nesení kříže nebo Sedm smrtelných hříchů od renesančního malíře Hieronyma Bosche. (3) (10)

Byla použita speciální technika natáčení, v době vzniku filmu téměř neznámá, tzv. rybí oko. Jedná se o speciální širokoúhlý objektiv, který má čočku s velmi širokým úhlem záběru a záměrně má velké soudkovité zkreslení. Úvodní titulková scéna, která je složena z různých montáží částí lidských těl, navozuje hororovou atmosféru. Úvodní titulky jsou doplněny nejenom různými montážemi - autor precizně pracoval s různými triky, kdy titulky vidíme skrz oko, vystupují z fotografie obličeje, která se „trhá“ na půl nebo písmo překrývají ruce či lidská těla (svým umístěním připomínají masový hrob). (12)

PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY

DISKUZE (otázky pro žáky)

Kdo je hlavní postavou filmu a jak byste ji charakterizovali? Jak byste shrnuli děj? Jaké zaměstnání ve filmu je nejvíce zmiňováno? Za jak dlouho pec v krematoriu zpopelní člověka? Co se stane se členy rodiny Kopfrkinglových?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM

1. didakticky vhodná ukázka z filmu - Jmenujte alespoň tři zvířata, která se v ukázce objevují. Co si Kopfrkingl vyčítá? Kde jsou jeho děti? Kdo je starý pán usmívající se na rodinu? Na co se na závěr dívají?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu - Co má Kopfrkingl zařídit? Jaké zařízení vymýšlí? Znáte obraz, který se v ukázce objevuje? Proč chce Kopfrkingl všechny spálit?

AKTIVITA - Soubor fotografií zachycující lidské a zvířecí detaily

Žáci mají za úkol vytvořit kolekci minimálně 6 fotografií, které budou zachycovat lidské nebo zvířecí detaily. Podobně jako ve filmu, který je prostoupen mnoha detailními scénami, žáci se pokusí ve stejném stylu detailně fotograficky zachytit nějakého člověka (či zvíře) při nějaké činnosti, případně zachytit typickou činnost nebo znak pro konkrétního člověka. Fotografie by měly vystihovat aspoň letmo vybranou osobnost, její charakter, podobně jako filmové záběry charakterizují hlavní postavu. Fotografický soubor bude černobílý.

3.8 Jaromil Jireš - Valerie a týden divů

ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU

Tento film je adaptací díla Vítězslava Nezvala. Snímek je naplněn fikcí, fantazií a surrealismem. Film nám představuje hlavní hrdinku Valerii, která nás touto „snovou hororovou pohádkou“ provází. Valerie nás zavádí do svého podvědomí a většina děje jsou její představy, které si vymyslela. Jirešovi a Krumbachové se surrealistický Nezvalův styl povedl výborně vyjádřit skrze fantazijní, snový, lehce erotický a hororový obraz. Jestliže film v některých momentech přehání, činí tak s jiskrou a humorem, překypuje různými symboly, metaforami a vizuálními motivy, které jsou divákovi podávány s důrazem, opakovaně, ale nenásilně.

Mladá dívka Valerie nezná své rodiče a bydlí u své babičky. Vymýšlí si různé situace a představy o lidech v okolí, a díky své fantazii je pronásledována tchořím upírem. Její představy jsou poháněny myšlenkou, že by mohla najít své rodiče. Vymýšlí si různé scénáře, např. že Tchoř je jejím otcem, atraktivní Orlík bratrem, a jak její babička upisuje život tchořimu d'áblu a stává se upírem. Valeriina bujná fantazie nabízí mnoho směrů, kterými se film může vydat.

Ve filmu se setkáváme nejenom s hlavní hrdinkou, ale i s ostatními postavami, které se většinou objevují ve více rolích. Jedna z realistických scén je situace, kdy mladá dívka bydlí u své staré babičky. Všechno ostatní, co ve filmu najdeme, je buď podivné nebo záměrně vymyšlené Valerií. Snímek se snaží podávat rozdíl mezi fantazií a realitou, mezi mládím a stářím, mezi novými odvážnými nápady a pevnými pravidly. Ve filmu nejde tak ani o pochopení událostí, ale o způsob jakým jsou podávány a jak na diváky působí. Na konci snímku přece jen převládá pocit, že postavy ví něco víc než diváci a že jsou určitá tajemství, která nebyla odhalena.

Film je v podstatě báseň, má pevnou strukturu a byl natočen podle striktního scénáře. Jedná se o uspořádané dílo, které je založené na imaginaci a na vědomém snění s otevřenými očima. Film je zpracován barevně a hraje si s detailními záběry na různé motivy, které nám dávají vodítka k ději.

Hudba nás v tomto případě provází celým filmem jako velice zdařilý doprovod. Ať už umocňuje dramatické scény či podporuje surrealistickou snovou atmosféru, je hudba elementem, který film podtrhuje. (3)

ŠKOLNÍ VYUŽITÍ

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Valerie na cestě do pokoje zažívá překvapivou událost - začátek 00:05:31

Valerie vystupuje z kočáru a míří tmou do domu. Jde bosa po cestě a zastaví se, když na jednu ze sedmikrásek dopadnou kapky krve. Udiveně květinu utrhne a prohlíží si ji. Po chvíli jí dojde, že se právě stala ženou (dostala první menstruaci) a udiveně i vyděšeně utíká do domu. Vstupuje do svého pokoje, odkládá lampu na stolek a ulehá na postel se sedmikráskou v ruce. Valerie zavírá oči a poddává se snění.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) Valerie dospívá v ženu (první menstruace), což je důležitá událost (něco nového, důležitého a neznámého) - strach z neznámého, z faktu, že by mohla otěhotnět apod.
- 2) dívka ulehá na postel a začne snít různé příběhy a dává průběh svému podvědomí, které reaguje na předešlou událost (dívka se stává ženou) a celá tato událost ji inspiruje ke kroku do neznáma - začíná prozkoumávat dosud nemyslitelné a zakázané věci (např. erotičnost)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka začíná, když Valerie vystupuje z kočáru. V okamžiku, kdy v něm ještě sedí, vypadá jako by seděla v rámu obrazu. Vizuální stránka si zajímavě pohrává s detaily (záběr na sedmikrásku - jak na ni kape krev, jak ji Valerie trhá). Dále je ukázka rozdělena do dvou částí, první je ponurá a v šeru, a druhá je celá situována do bílé barvy. Dívky pokoj je snímán kamerou ze shora, což je velmi zajímavý prvek - vidíme tak celý pokoj z ptačí perspektivy.

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Závěrečné shromáždění bavících se lidí - začátek 01:11:50

Valerie se svojí rodinou vystupuje z kočáru, Orlík hraje na loutnu a dívka vidí plno bizarních a obscénních situací - líbající se dívky, tchořího upíra se svojí matkou, muzikanty na kraji rybníka. Prochází dál přírodou, vidí užívající si lidi, dívky točící se v kruhu, dívku s květinami, muže, který chce políbit ženu, postavu, která vypadá jako tchoří upír líbající mladou ženu atd. Valerie sleduje svojí babičku s otcem na stromě, a ti ji vyzývají, aby za nimi šla. Prochází i kolem klece, ve které je zavřený kněz sledující mladý pár oddávající se erotickým hrátkám. Na rybníku je loďka s upírem a mladými dívkami. Orlík hraje na loutnu a sleduje dívky a jeptišky starající se o miminko a jehně. Valerie prochází vysokými květinami a ohlíží se po Orlíkovi a dívce, která jí dala květinu a nakonec se usmívá a v

nevinném a zároveň svůdném gestu si zkříženými pažemi zakrývá hrud'. V poslední scéně lidé tancují okolo bílé postele, na kterou si Valerie lehne a usne, stejně jako na začátku příběhu, kdy si dívka lehla a začala snít.

vizuální zpracování ukázky

Velice rozmanitá a bohatá závěrečná scéna připomíná svou vizuálně poklidnou atmosférou šťastný konec, který si hlavní hrdinka na závěr vysnila. V ukázce vidíme kombinaci krásné přírody a spokojených sympatických lidí. Kamera nám nabízí záběry jako např. pohled shora na hrající muzikanty (dívají se přímo do kamery), průhled mezi stromy zachycující utajovanou scénu, průhledy skrz květiny a stromy na Valerii a další postavy (hra s hloubkou ostroty). Na závěr následuje záběr z ptačí perspektivy, na kterém je bílá postel uprostřed temného lesa (kontrast), na které leží hlavní postava, což evokuje scénu ze začátku filmu (Valerie si lehla na stejnou postel ve svém pokoji a začala snít) a tato scéna uzavírá celý film jak vizuálně, tak dějově.

SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU

Film odkazuje na surrealismus. Surrealismus provází film nejenom ve fantazijním a bizarním ději, ale i po vizuální stránce - smyšlené postavy, nereálnost apod. Tento umělecký směr zdůrazňuje podvědomí a usiluje o osvobození mysli. Zachycuje představy, sny a myšlenky. Atmosféra filmu může připomínat i expresionismus (film zobrazuje dívčiny myšlenky a niterní pocity, které ohýbají realitu). (10)

Úvodním titulům je věnována stejná pozornost jako filmu - bílé pozadí a fialový elegantní font uvádějí film jako pohádku, která se ale proměňuje v hororový příběh.

PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY

DISKUZE (otázky pro žáky)

O čem je film? Jak se jmenuje hlavní postava, kde bydlí a s kým? Kdo ohrožuje hlavní hrdinku? Věděli byste, z jakého uměleckého směru film čerpá? Co vám ve filmu přijde zajímavé nebo zvláštní?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM

1. didakticky vhodná ukázka z filmu - Jakou květinu Valerie utrhne? Co ji na květině zaujme? Kam Valerie potom běží? Co drží Valerie celou ukázkou v ruce? Jakou barvu má pokoj Valerie?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu - Jmenuj alespoň tři postavy, které Valerie vidí. Na co hraje Orlík? Co Valerie dostává od dívky? Jaké zvíře se nachází v ukázce? Kde a na čem v závěru Valerie leží?

AKTIVITA - Surrealistická ilustrace na téma člověk a jeho představy

Žáci vytvoří ve dvojicích ilustraci (papír A2) inspirovanou surrealismem. Téma ilustrace bude téma filmu - člověk, který sní, představuje si nereálné věci, nechává průběh své fantazii a svému podvědomí. Žáci mohou zachytit příběh Valerie (její představy nebo myšlenky) anebo svůj vlastní v podobném stylu. Dílo by mělo být spíše nereálné či abstraktní, ale minimálně s jednou hlavní postavou. Zpracování bude barevné a kresebnou technikou (např. pastely, fixy, pastelky).

4 AUDIOVIZUÁLNÍ A FILMOVÁ VÝCHOVA

4.1 Audiovizuální a filmová výchova v 60. letech 20. století

Audiovizuální neboli filmová výchova v době Československé nové vlny byla převážně jen na filmových vysokých školách, které se věnovaly různým profesím z filmového průmyslu a na kterých se vzdělávala převážná část významných osobností z nové vlny. V Československu v druhé polovině 60. let se objevují tendence zavést filmovou výuku na střední školy. (3) (7)

Na začátek je vhodné zdůraznit, že důležitým faktorem pro vznik FAMU (Filmová a televizní fakulta Akademie múzických umění v Praze) byl fakt, že československý filmový průmysl byl v roce 1945 znárodněn - FAMU vznikla o rok později. K rozvoji filmu i jeho výuky přispěla i existence barrandovských studií či pražských laboratoří a jejich rozšíření.

FAMU významně přispěla ke zrodu nové vlny hlavně tím, že studentům školy byl zprostředkován kontakt s významnými filmovými osobnostmi a mohli také shlédnout stovky českých i zahraničních filmů, které posloužili jako inspirační zdroje. Škola měla dohromady sedm kateder – scenáristika, režie, fotografie, dokumentární tvorba, technika, produkce a teorie - a prakticky všichni režiséři první poloviny 60. let ji vystudovali. Režiséři, scenáristi a další, kteří se na této škole poznali, spolupracovali spolu nebo debatovali o filmu, nakonec vytvořili skupinku nadšených a oddaných lidí, která v dané době dodávala FAMU její význam. (3)

Československý filmový ústav se ale snažil filmovou výchovu rozšířit i do jiných škol, a proto se v druhé polovině 60. let objevuje experimentální návrh filmové výchovy pro některé pražské střední školy. Díky této snaze Ministerstvo školství spolu s Výzkumným ústavem pedagogickým schválilo osnovy a metodiku filmové výuky pro střední školy. Naneštěstí kvůli nadcházející politické situaci ke konci 60. let, která vývoj filmové výchovy pro střední školy narušila, tento projekt nebyl po roce 1968 realizován.

V 60. letech také vycházejí dvě publikace důležité pro následný vývoj výuky *Filmová estetická výchova* (1968) od Borise Jachnina a *Film jako předmět školní výchovy* (1969) od Zdeňka Smejkal, které se zabývají filmovou výchovou v ČSSR i v zahraničí. (7)

4.2 Audiovizuální a filmová výchova v současnosti

Audiovizuální výchova není v českém kontextu příliš rozvinutá záležitost, jelikož filmová výchova měla u nás velice složitý a zdlouhavý vývoj.

Do filmové výchovy spadá jak narativní i nenarativní film, tak i počítačové hry nebo praktická tvorba studentů. Obsah české filmové výchovy je i v dnešní době neujasněný a detailně nespecifikovaný – formuje se u nás již řadu let, ale stále je terčem debat, jak by filmová edukace měla vypadat. Audiovizuální výchova je sice různorodá kvůli rozdílným podmínkám, ale má společné komponenty, jako zaměření se na aktivity, které zprostředkují i pomohou získat žákům a studentům určitou kompetentnost na poli filmu a jeho historie, audiovizuální kultury a masových médií, a především v jejich vlastní tvorbě zaměřené na filmové a audiovizuální díla. (7)

Audiovizuální a filmová výchova je zaměřená především na rozvíjení kompetencí a znalostí recepce, analýzy, kritického hodnocení a tvorby filmových děl. Cílem je také zprostředkovat žákům a studentům nejenom samotný film, ale i jeho širší souvislost s uměním a kulturou. (14)

V roce 2010 byl v České republice schválen vzdělávací obor Filmová/Audiovizuální výchova (F/AV či FAV). Tento obor byl schválen jako rozšíření Rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělání a pro gymnázia. Cílem tohoto vzdělávacího oboru by mělo být především: „*pochopení umění jako specifického způsobu poznání a k užívání jazyka umění jako svébytného prostředku komunikace*“. (Adler, 2011) Volitelný předmět Filmová/Audiovizuální výchova se ale stále do českých škol zařazuje a rozšiřuje velmi pomalu, jelikož předmětu chybí finanční podpora, pedagogická kvalifikace, metodické a didaktické pomůcky, podklady nebo materiály. (14)

5 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo především vytvořit metodické listy zaměřené na vybrané filmy z Československé nové vlny. Metodický list by měl sloužit jako podklad pro nepovinný vzdělávací předmět Filmová a audiovizuální výchova na druhém stupni základních škol.

Z daného filmové období jsem vybrala 8 důležitých filmů, které nějakým způsobem charakterizují danou dobu. Uvedené filmové snímky jsou nejenom podle mého názoru důležitým obrazem filmového hnutí, které bylo stěžejní pro historii českého filmu.

Metodické listy jsou rozdělené na více částí. List k jednomu vybranému filmu má rozsah tři strany. Na první straně se nachází základní faktografie o konkrétním filmu (např. režie, scénář, kamera, herci apod.), důležité internetové odkazy, synopse filmu (obsah filmového děje), zajímavosti o filmu a jeho vzniku, stručné informace o režisérovi a také ukázka filmových plakátů filmového snímku. Na druhé straně je analýza podstatných vlastností filmu (přibližuje smysl filmu a jeho dějovou i vizuální stránku) a také školní využití, ve kterém se nachází myšlenkové a vizuální analýzy dvou autorsky vybraných důležitých filmových ukázek. Na třetí straně je přiblížena různorodá souvislost filmu s dějinami umění nebo vizuální kulturou. V závěrečném úseku metodického listu je praktická část zaměřená na úkoly do výuky (diskuzní otázky pro žáky a umělecká výtvarná aktivita).

V dalších částech písemné části bakalářské práce se věnuji období Československé nové vlny z pohledu historického i sociokulturního pozadí a vysvětluji, jak toto hnutí vzniklo a přibližuji jeho podstatu a důležité myšlenky. V neposlední řadě jsem také věnovala pozornost samotné audiovizuální neboli filmové výchově, především v období 60. let minulého století.

Na závěr bych chtěla dodat, že uvedené filmové období jsem si vybrala z důvodu jeho důležitosti pro českou kinematografii. Toto období je dle mého názoru málo zprostředkováváno současné mladé generaci a není mu věnována v určitých vzdělávacích oblastech náležitá pozornost. Přitom je toto období nazýváno „československým filmovým zázrakem“ a považuji za důležité, aby se dostalo do povědomí i mladých žáků a studentů. Rozhodla jsem se vytvořit metodické listy s konkrétním záměrem. Tím byla pomoc žákům a studentům toto filmové období a vzniklé filmy pochopit. Nemělo by jít pouze o pochopení podstaty či obsahu, ale i o upozornění na vizuální stránku snímku, a také v neposlední řadě

o odhalení a přiblížení autorských záměrů, které jsou mnohdy velice naučné, inspirující či úctyhodné.

Tato bakalářská práce pro mě byla nejenom výzvou v podobě vytvoření kvalitní výstupní vysokoškolské práce, ale i velice přínosně a zábavně stráveným časem, kdy jsem se obohatila informacemi, které mi osobně pomohly na dané filmy a dobu nahlížet úplně jinak, s větším profesionálním kontextem a respektem.

6 RESUMÉ

Cílem bakalářské práce je vytvořit osm metodických listů pro filmovou výchovu na základní škole. Metodické listy jsou zaměřeny na filmy z období Československé nové vlny z 60. let minulého století.

První kapitola teoretické části se zabývá historickým a společenským pozadím filmového hnutí Československá nová vlna.

Druhá kapitola obsahuje metodické listy, které jsou rozděleny do několika oddílů – faktografie, synopse, zajímavosti, režiséři, analýza podstatných vlastností filmu, školní využití (didakticky vhodné ukázky), souvislost filmu s dějinami umění a výtvarnou kulturou, praktická část (otázky, umělecká aktivita). V plné podobě, i s grafickou úpravou, se metodické listy nacházejí v obrazové příloze práce.

Třetí kapitola je zaměřená na audiovizuální a filmovou výchovu - jak probíhala v 60. letech minulého století a jak probíhá dnes.

The aim of the Bachelor thesis is to create eight methodical papers that can be used at elementary school during the lessons of film education. Methodical papers focus on the films that belong to the Czechoslovak New Wave of the 1960s.

The first chapter of the theoretical part aims to describe historical and social background of the Czechoslovak New Wave.

The second chapter consists of methodical papers which are divided into several sections – facts, synopsis, curiosities, directors, analysis of the essential characteristics of the film, school application (didactically appropriate examples), the link (of the film) between the history of art and the visual culture and the practical part (questions, art activities). The methodical papers can be found in a full form or with graphic design in the appendices at the end of the thesis.

The third chapter focuses on the audiovisual and film education of the 1960s and of today.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knižní zdroje

- (1) ŽALMAN, Jan. *Umlčený film*. 1. dopl. vyd. Praha: KMa, 2008. ISBN 978-80-7309-573-4.
- (2) LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-712-8.
- (3) HAMES, Peter. *Československá nová vlna*. 1. vyd. Praha: Levné knihy, 2008. ISBN 978-80-7309-580-2.
- (4) BILÍK, Petr. *Ladislav Helge: cesta za občanským filmem: kapitoly z dějin československé kinematografie po roce 1945*. 1. vyd. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-588-7.
- (5) PŁAŻEWSKI, Jerzy. *Dějiny filmu 1895-2005*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1689-8.
- (6) PŘÁDNÁ, Stanislava, Zdena ŠKAPOVÁ a Jiří CIESLAR. *Démanty všednosti: český a slovenský film 60. let: kapitoly o nové vlně*. 1. vyd. Praha: Pražská scéna, 2002. ISBN 80-861-0217-3.
- (7) MAŠEK, Jan, ZIKMUNDOVÁ, Vladimíra. *Využití audiovizuálního sdělení v mediální výchově*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012. ISBN 978-80-261-0090-4.

Internetové zdroje

- (8) *Filmová databáze online FDb.cz* [online]. 2003 [cit. 2017-03-15].
Dostupné z: <https://www.fdb.cz/>
- (9) *ČSFD.cz - Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. 2001-2017 [cit. 2017-03-15].
Dostupné z: <http://www.csfd.cz/>
- (10) *Artmuseum.cz Martiny Glennové* [online]. 1999-2017 [cit. 2017-03-05].
Dostupné z: <http://www.artmuseum.cz/index.php>
- (11) GRUNTORÁD, Tomáš. STARÉ, ALE DOBRÉ: Sedmikrásky. *StudentPoint.cz* [online]. 2012 [cit. 2017-02-27].
Dostupné z: <http://www.studentpoint.cz/2012/08/05/stare-ale-dobre-sedmikrasky/>
- (12) *Wikipedie, otevřená encyklopedie*. [online]. 2001-2017. [cit. 2017-03-15].
Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD_strana
- (13) *Filmová místa.cz* [online]. 2006-2017 [cit. 2017-03-11].
Dostupné z: <https://www.filmovamista.cz/>
- (14) Slovník. *Film/výchova* [online]. 2017 [cit. 2017-04-02].
Dostupné z: <http://filmvychova.cz/cz/metodika/slovník/#345>

Filmové zdroje

Zlatá šedesátá [TV seriál]. Režie Martin SULÍK, Zdeněk SUCHÝ, Petra VŠELICHOVÁ, Tomáš KLEIN. Česko, Česká televize, 2009.

Černý Petr [film]. Režie Miloš FORMAN. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1963.

Démanty noci [film]. Režie Jan NĚMEC. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1964.

Obchod na korze [film]. Režie Ján KADÁR, Elman KLOS. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1965.

Sedmikrásky [film]. Režie Věra CHYTILOVÁ. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1966.

Ostře sledované vlaky [film]. Režie Jiří MENZEL. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1966

Marketa Lazarová [film]. Režie František VLÁČIL. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1967.

Spalovač mrtvol [film]. Režie Juraj HERZ. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1968.

Valerie a týden divů [film]. Režie Jaromil JIREŠ. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1970.

8 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

METODICKÝ LIST 1 strana 1

MILOŠ FORMAN - ČERNÝ PETR

METODICKÝ LIST

• FAKTOGRAFIE •

Komedie/Drama
Československo, 1963, 86 min

Režie: Miloš Forman
Scénář: Jaroslav Papoušek, Miloš Forman
Kamera: Jan Němeček
Hudba: Jiří Šlitr
Hrají: Ladislav Jakim, Pavla Martínková-Novotná, Jan Vostrčil, Vladimír Pucholt, Pavel Sedláček, Zdeněk Kulhánek, František Kosina, Josef Koza, Božena Matušková, Antonín Pokorný, Jaroslav Kladubský, Františka Skálová, Jaroslava Rážová, Majka Gillarová, Zuzana Opršalová, Jaroslav Bendl, František Pražák, Dana Urbánková, Josef Abrahám
© 1963 Filmové studio Barrandov

• DOPORUČENÉ ODKAZY •

<https://milosforman.com/cz/movies/black-peter>
<http://www.csfd.cz/film/2972-cerny-petr/prehled/>
<https://www.fdb.cz/film/cerny-petr/5543>
<http://www.imdb.com/title/tt0056919/>

• SYNOPSIS FILMU •

Příběh filmu sleduje životní příběhy šestnáctiletého Petra, který nastupuje do samoobsluhy na letní brigádu. Jeho úkolem je hlídat zákazníky, aby nekradli, ale i tento zdánlivě lehký úkol se pro něj stává přítěží a dostává se do trapných situací. Sám by nejraději byl někde u vody, lenošil, bavil se se svými vrstevníky a nahaněl holky. Avšak místo toho tráví Petr svůj čas v samoobsluze, kde musí snášet komandování svého nadřízeného. Aby toho nebylo málo, i doma musí Petr poslouchat výčitky a připomínky svého otce, který ho kárá, že místo poslušnosti a osobního či pracovního rozvíjení, se raději válí, je lenoch a lajdák a že takhle by to prostě dál nešlo.

Herecké výkony „neherců“ a jejich autentické dialogy dodávají filmu na realističnosti a dávají nám pocit, jako bychom byli svědky velice skutečných rozhovorů. Forman se snažil ve filmu zachytit ducha doby, hledání se mladých lidí, generační odlišnosti, každodennost nebo obyčejný lidský život, a to prostřednictvím až absurdního humoru a dokumentárního charakteru scén. Toto filmové dílo z počátku období Československé nové vlny vneslo do své filmové doby něco nového, na co diváci nebyli zvyklí.

• ZAJÍMAVOSTI •

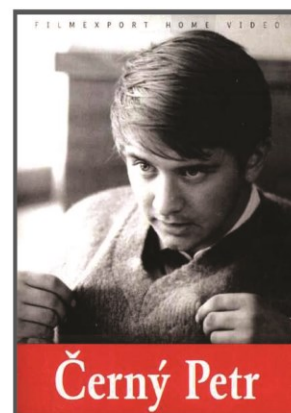
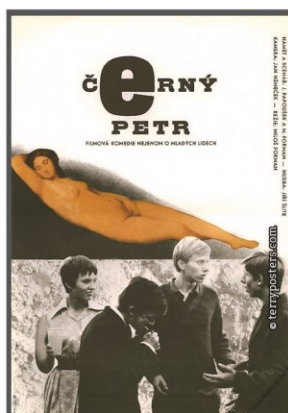
Film měl omezený finanční rozpočet, proto se rozhodl režisér obsadit do hlavních rolích tzv. neherce. Matku hlavního hrdiny Petra ztvárnila žena, které patřil dům, kde se natáčelo. Forman si původně vyhlédl její dům jako natáčecí objekt a když paní Matuškovou blíže poznal a ochutnal buchty, které napekla pro filmaře, rozhodl se ji obsadit i do filmu. Při natáčení filmu byla nejobtížnější scéna „tancovačka“, kdy si filmaři pronajmuli zimní stadion v Kolině a na dveře napsali „vstup volný“ a scény točili s lidmi, kteří náhodně dorazili.

• REŽISÉR MILOŠ FORMAN •

Miloš Forman byl jeden z hlavních představitelů Československé nové vlny. Inspirován novou francouzskou vlnou a neorealismem vytvořil v kinematografii u nás něco nového - ve svých filmech využíval neherce, zaměřil se na všední prostředí a odhaloval každodenní realitu.

Na svém kontě má desítky filmů jako režisér i jako herec a vznikly pojmy jako „formanovky“ nebo „formanovská škola“.

Jeho dalšími úspěšnými filmy jsou *Lásky jedné plavovlásky*; *Hoří, má panenko*; *Přelet nad kukaččím hnízdem*; *Amadeus*; *Goyovy přízraky* aj.

METODICKÝ LIST 1 strana 2

• ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU •

Režisér Forman ve filmu nejenom portrétoval mladou generaci dané doby, ale také vyjádřil povahové rysy mladých lidí, kteří podle něj byli jedinou vrstvou společnosti, která v jeho době byla v morální opozici se silnou střední generací a nepotřebovala s ní sympatizovat. Nejvýznamnější roli hrají ve filmu herecké výkony a příběh. Film zachycuje hlavní postavu, mladého Petra, jako spíše antihrdinu nebo komickou, zpomalenou postavu. Mladík zavalený autoritou svého otce tápe životem (zábava je lepší než zodpovědnost). Petr si ale přes svůj chybějící temperament či sebevědomí jde za svým cílem, i když pomaleji než ostatní. Důležité otázky vyvolává nejen vztah Petra a jeho velice autoritativního otce, ale i Petrův zájem o milostnou tematiku.

Příběh vypráví o mladíkovi, který dostává práci jako hlídač v obchodě, ale raději by byl na koupališti a balil holky. Děj nám může připomínat dnešní dobu, kdy si chce mladá generace hlavně užívat a vyhýbat se povinnostem. Podobnost postav i příběhu s dnešní dobou ukazuje, že i přes jinou dobu a jiné pozadí situace, jsou si lidé stejné generace podobní jak v chování, tak smýšlení.

Forman založil svůj film na obsazování tzv. neherců, kteří dodali filmu autentičnost. Film balancuje na pomezí komedie a dramatu, ve filmu nacházíme humorné scény, jako taneční zábavu, nebo dramatické scény, kdy se otec hlavního hrdiny neustále snaží domluvit synovi a vštípít mu zodpovědnost.

Z vizuálního hlediska je ve filmu mnoho zajímavých záběrů, jako například záběry, kdy postava či předmět v popředí je rozostřený a pozornost je přesunuta na zadní část snímku (hloubka ostrosti). Práce s rozostřenými částmi záběru dodává filmu uměleckost a zábavnost. Dále najdeme záběry detailů, např. zaměřené na obličej postav a jejich mimiku. Zajímavým záběrem je také intimní scéna v kabinkách u koupaliště, kdy záběr ukazuje, co vidí postava – díváme se skrz díru ve zdi. Jednoduché záběry jak celků i polocelků nám dávají přehled o hlavním ději, ale i o tom vedlejších. Film je realisticky ztvárněn bez použití speciálních efektů či nějaké vizuální, umělecké úpravy. Hudba se ve filmu objevuje pouze v situacích, kdy skutečně v ději hraje kapela či někdo zpívá, jinak je dán prostor všedním a obyčejným zvukům a dialogům, které ještě více vynikají, když nejsou podkresleny hudbou.

• ŠKOLNÍ VYUŽITÍ •

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Petrův otec promlouvá mladíkovi do duše - začátek 01:16:37

Po dlouhém monologu se otec Petra ptá, co chce v životě dělat a hned konstatuje, že co nechce dělat ví, ale co chce, to neví. Vzápětí přichází Čeněk, který jde Petrovi vrátit půjčené peníze. Petr a Čeněk sedí u stolu a otec chodí po místnosti a promlouvá k Petrovi. Dává mu za příklad Čeněka jako pracanta, který pracuje rukama a nutí Petra podívat se na jeho ruce, aby viděl, co je to poctivá práce. Kárá Petra, že pořád říká „nevím, nebaví mě, nechce se mi do toho“ a ptá se ho, kdo to má vědět. Dodává, že mu nemá za zlé, že to neví, že se to v jeho věku stává, ale do té doby, než to zjistí, bude dělat to, co chce on, tedy jeho otec.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) dospívající Petr nemá tušení, co chce v životě dělat, stejně jako většina jeho vrstevníků (problém každé doby, i současné)
- 2) autoritativní otec předkládá myšlenku, že děti musí poslouchat rodiče, dokud se neosamostatní (rozdíl mezi generacemi, mladí lidé proti starším, vztah rodič a dítě)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka působí jednoduše, srozumitelně a přehledně. Záběr se zaměřuje především na postavu Petrova otce, kamera opisuje jeho pohyb (přecházení po místnosti), střídá se polocelky s detailním záběrem. V ukázce je zajímavě použita kompozice – to, co se objevuje v popředí záběru, není ústředním motivem ukázky - např. Petrova hlava nebo Čeněkovy ruce, které jsou v záběrech rozostřené a důraz je kladen na scénu v pozadí záběru.

METODICKÝ LIST 1 strana 3

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Petr hlídá v obchodě a jeho otec ho pozoruje - začátek 01:08:14

Petr je v obchodě a snaží se zastávat svou práci hlídače (pozoruje zákazníky). Do obchodu přichází Petrův otec, který se přišel podívat na syna. Petr mu naznačuje, ať jde pryč, ale otec k němu přichází a začíná mu vytýkat, že špatně dělá svoji práci. Petr následně zahlédne muže, který podle něj dříve v obchodě kradl a jde to říct vedoucímu, a ten se za mužem vydává. Mezitím Petr vidí zákazníci, jak si strká bonbony do kabelky, ale jediné co chlapec udělá je, že ženu pozoruje a přemýšlí co s tím. Nakonec jí skrz okno sleduje, jak odchází a nic s krádeží neudělá.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) autoritativní otec si opět neodpustí kontrolu nad svým synem - přijde ho zkontrolovat, jestli vše dělá správně (otec si myslí, že jeho pohled a názor je jediný správný – předsudky, mylné domněnky)
- 2) Petr sleduje ženu, jak krade - stydlivý kluk nechává ženu krást, bojí se zasáhnout? Anebo je mu situace natolik lhostejná? (práce pro něj není prioritou a podle toho se chová – nezodpovědně, lhostejně)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka je otevírána detailní záběrem na okurky, o kterých se mluvilo v minulé scéně (propojení s minulou ukázkou/scénou). V záběrech si kamera hraje s hloubkou ostrosti a přesouvá pozornost z pozadí do popředí a naopak. Zajímavým momentem ukázky je úsek, kdy spolu mluví Petr s otcem a jejich obličej je jsou vidět skrz průhled mezi policemi. Všechny záběry se nesou v podobném stylu - rozdíl v hloubce ostrosti (zvýraznění a zdůraznění důležitých vizuálních motivů).

• SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ •

Režiséra inspiroval italský filmový neorealismus, ve kterém se příběhy odehrávají mezi chudými a dělnickou třídou. Natáčelo se v reálných lokacích a využívalo se neprofesionálních herců (tzv. neherců). Ve filmu se objevuje replika obrazu Spící Venuše od renesančního malíře jménem Giorgione. Dílo samo o sobě nemá s příběhem filmu nic společného, postavy ani nevědí, na jaké dílo se vlastně dívají. Je pro ně fascinující nahá dívka, která je na obraze ztvárněna - jsou přitahováni erotickou smyslností díla. Erotičnost byla a je fascinujícím prvkem (v renesanci a antice je nahota běžným prvkem). V době, ve které se příběh filmu odehrává, což bylo společensky a politicky striktní prostředí, je erotičnost spíše tabu.

• PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY •**DISKUZE (otázky pro žáky)**

Jaké je téma filmu, o čem je jeho děj? Co vás ve filmu zaujalo? Jak se jmenuje hlavní postava a v jakém zaměstnání ve filmu pracuje? Jak byste popsali hlavní postavu, jeho otce nebo jeho nadřízeného? Na jakých místech se hlavní hrdina často vyskytuje?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM**1. didakticky vhodná ukázka z filmu (Petrův otec promlouvá mladíkovi do duše)**

Co otec Petrovi vyčítá? Kdo přichází na návštěvu? Co dělá/kde pracuje Čeněk? Proč má Petrovi ukázat své ruce? Co otec nemá Petrovi za zlé a co od něj nakonec vyžaduje?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu (Petr hlídá v obchodě a jeho otec ho pozoruje)

Kde pracuje Petr? Jaká je jeho náplň práce? Kdo ho přichází navštívit? Čeho si Petr všimne, že zákaznice udělá? Co udělá se spatřenou krádeží?

AKTIVITA - Návrh plakátu k výše uvedené filmové ukázce

Žáci mají za úkol vytvořit plakát (minimálně formátu A3), který bude souviset s filmovou ukázkou „Petrův otec promlouvá mladíkovi do duše“. Plakát by měl zachycovat atmosféru z vybrané ukázky - žáci si mohou ke ztvárnění vybrat nějaký výrok (cítat, větu apod.), situaci (problém autoritativního otce a dospívajícího syna aj.), nebo popsat chování či charakter některé postavy z ukázky. Zpracování plakátů může být kresbou, malbou (ručně) nebo počítačem (digitálně) - záleží na dostupných prostředcích a schopnosti studentů.

METODICKÝ LIST 2 strana 1

JAN NĚMEC - DÉMANTY NOCI

METODICKÝ LIST

• FAKTOGRAFIE •

Drama/Psychologický/Válečný/Podobenství
Československo, 1964, 64 min

Režie: Jan Němec

Scénář: Jan Němec, Arnošt Lustig

Kamera: Jaroslav Kučera, Miroslav Ondříček

Hudba: Jan Rychlík, Vlastimil Hála

Hrají: Ladislav Janský, Antonín Kumbera, Ilse Bischofová, Ivan Asič, August Bischof, Josef Koblížek, Josef Koggel, Josef Kubát, Rudolf Lukášek, Oskar Miller, Bohumil Moudrý, Karel Navrátil, Evžen Píchl, František Procházka, Jan Říha, Anton Schich, Rudolf Stolle, František Vrána, Vladimír Pucholt

© 1964 Filmové studio Barrandov

• DOPORUČENÉ ODKAZY •

<http://www.csfd.cz/film/6886-demanty-noci/prehled/>

<http://www.fdb.cz/film/demanty-noci/6004>

<http://www.imdb.com/title/tt0058001/>

• SYNOPSIS FILMU •

Filmové dílo režiséra Jana Němce pojednává o útěku dvou českých židovských mladíků z transportu smrti. Dva mladíci, kteří bojují o přežití v české krajině, utíkají před jistou smrtí. Příběh prolíná retrospektiva v podobě vzpomínek jedné z hlavních postav. Chlapec vzpomíná na dobu, kdy nemusel bojovat o svůj život, ale procházel se ulicemi Prahy, bavil se, žil. Ale najednou společně s jeho kamarádem v neúprosných podmínkách přírody zápasí s rostoucím ohrožením, s obavami a nakonec se vším, co jim přijde do cesty. Jejich základní lidské potřeby převyšují cokoliv jiného lidského nebo společenského. Fyzické i psychické překážky se stávají malichernými v porovnání s hladem nebo pudem přežít za každou cenu. A když si divák myslí, že už nemůže být hůř, chlapci se stávají na své cestě za přežitím lovnou zvěří pro senilní starce v sudetské vesnici.

Snímek ztvárňuje úzkost, bezmoc a boj se samotným životem ve velice surové podobě. Příběh chlapců a jejich lidské touhy po přežití, která je zkoušena, testována i marněna, je hlubokou emocionální výpovědí, která zanechá v divákovi silný pocit nemožnosti, lidského trápení a v neposlední řadě vyvolává silnou touhu po bezpečí, po domově.

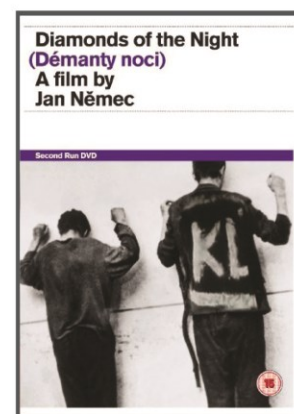
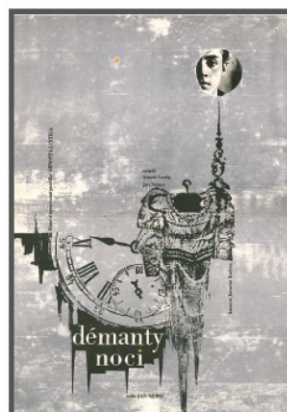
• ZAJÍMAVOSTI •

Jeden záběr filmu, kdy chlapci běží několik set metrů lesem do kopce, byl velice náročný na natáčení, takže stál jednu třetinu celého filmové rozpočtu. Starce, kteří chlapce ve filmu nahánějí, ztvárnili tehdejší důchodci z domova důchodců v České Kamenici. Jan Němec potřeboval jako začínající režisér k filmu tzv. filmového garanta a bez váhání si vybral Františka Vláčila, který souhlasil.

• REŽISÉR JAN NĚMEC •

Jan Němec byl jednou z důležitých osobností Československé nové vlny, i když některé jeho filmy se mohly zdát jiné (např. oproti formanovským filmům). Němec se nebál rozvíjet nerealistický film a jeho díla mají nádech osobité umělecké tvorby. Sám o filmu řekl: „Je nutné, aby autor vytvořil ve filmu svůj vlastní svět, zcela nezávislý na skutečnosti, jak se v té chvíli jeví. Svět hudebního skladatele tvoří tóny a akordy, světem malířů je barva a linie. Ale u filmu můžeme hovořit jen o málo autorech, kterým se podařilo vytvořit vlastní filmový svět...“ (Němec, 1991)

Jeho dalšími úspěšnými filmy jsou Sousto; O slavnosti a hostech; Toyen aj.

METODICKÝ LIST 2 strana 2

• ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU •

Jedná se o Němcův takřka „němý“ film, kde hlavním tématem je snaha přežít. Celým snímkem nás provázejí dva chlapci, kteří jsou takřka anonymní figury. V jejich neurčitě hereckém projevu můžeme vycítit, že se jedná o neherce. Dva židovští mladíci utekli z transportu, který je měl zavést do koncentračního tábora, a snaží se za každou cenu uniknout smrti. Mladíci překonávají nástrahy cesty, přírody a v neposlední řadě lidí, které ve své snaze zachránit si život potkávají. Snímek působí dojmem bezmoci, a v okamžiku, kdy si divák myslí, že už nemůže být hůř, jsou chlapci chyceni. A divák je tak přesvědčen o opaku - vždy může být ještě hůř.

Snímek můžeme rozdělit do tří rovin - první rovinou je drsná realita, kterou nám Němec spolu s kameramanem Ondříčkem servírují syrovou a nepoddajnou, plnou překážek. Film začíná scénou, kdy chlapci utíkají několik metrů přírodou - tato scéna byla točena z jeřábu a stala se nejdražší scénou celého filmu (stála jednu třetinu finančního rozpočtu). Druhou rovinou jsou určité vzpomínky/retrospektivní zážitky jednoho z chlapců, který na útěku vzpomíná na svůj předešlý život, na domov, na své toulky ulicemi Prahy a na děvče. Oproti realistickým a přítomným scénám jsou tyto scény mírumilovné a poklidné - zachytil je kameraman Kučera, a slouží např. jako dokonalý protiklad útěku lesem. Třetí rovinou je sen, snové myšlenky/vidiny, které se odehrávají v myslí jednoho chlapce. Tyto nereálné situace se vizuálně nijak neliší od reálných, a tak je na divákovi, aby si to domyslel. Mladík sice ve své myslí utíká zpět do minulosti, ale v současnosti prožívá tvrdý boj o holý život, a proto jej bezmoc pohání vpřed. U druhého chlapce fyzická bolest potlačuje jeho mysl, a ta divákům zůstává skryta. Ve filmu, kromě psychologického nátlaku v podobě útěku před smrtí, můžeme vidět téma základních lidských potřeb (hlad, žízeň, spánek, odpočinek). V tematické a myšlenkové rovině je příběh a celý film opravdu jednoduchý a srozumitelný, i když na boji o život nic jednoduchého a srozumitelného určitě není.

Nezaslechneme žádnou hudební kulisu, snímkem nás provází jen autentické zvuky aktuálního dění a téměř mrazivé ticho. Výkony neherců jsou oproti např. formanovským filmům vedené a nepřímé. Záběry kamery řeší hojně detaily – a to jak detaily na obličejích chlapců, ve kterých se zrcadlí emoce a pocity děsu či bezmoci, tak detailní záběry jejich okolí, které je prosté a nezúčastněné, ale na druhou stranu těžce překonatelné.

• ŠKOLNÍ VYUŽITÍ •

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Mladík shání jídlo v domě neznámé ženy - začátek 00:29:25

Ukázka začíná tím, že mladík vejde do kuchyně neznámého domu za účelem sehnat jídlo. Rozhlíží se po místnosti a nakonec se střetne pohledem se ženou. Následuje situace, kdy si mladík představuje, jak od ženy získá jídlo - nejdříve násilně (ženu udeří do hlavy a ta padá mrtvá k zemi), následně pomocí svádění (žena leží svůdně na pohovce). Vzápětí stojí žena u kamen a chutná polévku. Potom se opakuje situace, kdy mladík ženu udeří a ona padá k zemi. Žena, již v reálné situaci, jde pro chleba a začne krájet krajíce, které dává úplně nezištně, trochu bojácně, mladíkovi. Ten si znovu představuje, jak udeří ženu a že když odchází, leží mrtvá na zemi. Realita je ale jiná, když odejde, žena stojí mlčky v kuchyni. Oba mladíci pak venku jí chleba, který se jim v ústech ale mění na krev a tak jde mladík znovu do domu a vrací se s hrnkem (nejspíše) mléka. Žena sleduje mladíky z okna, ti po chvíli odcházejí a žena také.

důležité myšlenky ukázky:

1) mladík je ochoten kvůli kousku jídla udělat cokoli (zabít ženu) a jeho základní potřeba důležitá k přežití (hlad) je silnější než morální zásady nebo jeho svědomí

vizuální zpracování ukázky

Nejsilnějším momentem ukázky je, že na první pohled nejde nijak viditelně rozeznat, co je realita a co jen chlapcova představa. Obě roviny jsou vizuálně natočeny stejně, což dodává scéně určitou záhadnost - divák se musí soustředit a obě roviny ve scéně rozklíčovat. Kamera střídavě zabírá chlapce a ženu, záběry se zaměřují spíše na polocelky a jsou proloženy detaily různých předmětů a gest, které trefně doplňují celou situaci.

METODICKÝ LIST 2 strana 3

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Mladíci utíkají od vlaku, ze kterého vyskočili - začátek 00:02:10

Mladíci vyskočili z vlaku, který je měl odvézt do koncentračního tábora. Utíkají až několik set metrů do kopce, po cestě odhazují kabáty, které by je při běhu brzdily. Po nějaké chvilce běhu jim dochází síly a to ještě netuší, že je budou ještě mnohokrát potřebovat. Navzájem se tahají a pomáhají si, aby co nejdříve byli pryč. Nakonec vcházejí do lesa, kde padají vyčerpaní k zemi.

vizuální zpracování ukázky

Jednoznačně nejvýznamnějším momentem této ukázky je doba a vzdálenost, kterou ujede kamera. Dvě hlavní postavy, které utíkají několik set metrů do kopce, celou dobu sleduje kamera a snímá je tak, jako by celou dobu stála vedle nich. Natočit tuto scénu bylo tak náročné, že stála jednu třetinu celého filmového rozpočtu - v roce 1966 dokonce film získal ocenění za ojedinělé využití mimořádně dlouhé jízdy kamery ve složitém přírodním terénu v historii českého filmu. Kamera byla na stativu a shora připevněna gumičkami, aby se nepohybovala. Bylo to zařízení, které bylo vymyšleno speciálně pro tento film a pro tuto scénu.

• SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ •

Ve snímku nenajdeme nic vymyšleného ani experimentálního, jedná se o realistické zachycení scén. Vizuální zobrazení se přizpůsobuje nejenom tehdejšími technickými možnostmi, ale i myšlence (příběhu), kterou chtěl režisér vyjádřit. Film by se tedy dal přirovnat k expresionismu, kdy představitelům šlo především o vyjádření tragických pocitů (což je ve filmu zachyceno). Realismus je ve filmu také hodně přítomný - představitelé tohoto směru se snažili co nejpravdivěji a nejvěrněji zachytit předměty, okolí či postavy.

• PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY •**DISKUZE (otázky pro žáky)**

Co je hlavním tématem filmu? Kolik je hlavních postav a jak by se daly charakterizovat? Proč hlavní postavy utíkají? Co vás ve filmu překvapilo? Co mají chlapci zezadu na kabátech a co si myslíte, že to znamená?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM**1. didakticky vhodná ukázka z filmu (Mladík shání jídlo v domě neznámé ženy)**

Proč šel mladík do cizího domu? Koho v domě našel? Co si mladík představuje, že se stane? Co mu žena dává? V jakém stavu je žena, když mladík opouští dům?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu (Mladíci utíkají od vlaku, ze kterého vyskočili)

Proč mladíci utíkají? Co je na této ukázce zajímavé? Bylo běžné používat konkrétní záběr (na začátku ukázky), kdy mladíci běží a kamera je celou dobu snímá? Jak si myslíte, že tvůrci filmu natáčeli tento záběr?

AKTIVITA - jednoduchý komiks o cestě mladíků

Žáci ztvární jednoduchý komiks (minimálně 1x4 s 5 okénky), ve kterém vystihnou cestu, kterou museli chlapci ve filmu podniknout, ale domyslí si svůj alternativní konec (jak si myslí, že by příběh měl dopadnout). Žáci jednoduše ztvární filmové téma pomocí jednoduché kresby (důležité zvolit techniku časově a technicky nenáročnou). Vzhledem k černobílé charakteristice filmu se doporučuje zvolit černobílou variantu komiksu například s akcentem jedné barvy.

METODICKÝ LIST 3 strana 1

JÁN KADÁR A ELMAR KLOS - OBCHOD NA KORZE

METODICKÝ LIST

• FAKTOGRAFIE •

Drama/Válečný
Československo, 1965, 128 min

Režie: Ján Kadár, Elmar Klos
Předloha: Ladislav Grosman (kniha)
Scénář: Ján Kadár, Elmar Klos, Ladislav Grosman
Kamera: Vladimír Novotný
Hudba: Zdeněk Liška

Hrají: Ida Kamińska, Jozef Kroner, František Zvarík, Hana Slivková, Martin Hollý st., Elena Pappová-Zvaríková, Martin Gregor, Adam Matejka, Mikuláš Ladižinský, Alojz Kramár, Eugen Senaj, František Papp, Gita Mišurová, Tibor Vadaš, František Bujdák, Andrej Šilan, Anton Baláž, Martin Hajný, Štefan Petrák, Ladislav Farkaš, Elena Šoltéssová, Milan Drotár, Jozef Hatok, Oldřich Kratochvíl, Július Piusi, Jozef Stražan, Juraj Herz, Ladislav Fecko, Stanislav Kubiš, Václav Podhorský, Štefan Servátka, Zdeněk Skalický, Jozef Příhoda, Pavol Simko, Ján Mišura, Ján Pelech, Luisa Grossová
© 1965 Filmové studio Barrandov

• DOPORUČENÉ ODKAZY •

<http://www.csfd.cz/film/4999-obchod-na-korze/prehled/>
<https://www.fdb.cz/film/obchod-na-korze/14631>
<http://www.imdb.com/title/tt0059527/>

• SYNOPSE FILMU •

Film inspirovaný literární předlohou Ladislava Grosmana vypráví příběh, odehrávající se za druhé světové války, slovenského truhláře Tóna Brtka, který je v jádru dobrý a hravý člověk, žije okamžikem a nezajímá ho politika, peníze ani kariéerní postup. Na rozdíl od jeho ženy, která touží po penězích a společenském postavení. Díky konexím svého švagra se Tóno proti své vůli stává arizátorem obchůdku židovské vdovy Lautmannové. Jenže stará a hluchá židovka nechápe co se děje a navíc její obchod vůbec nevydělává a ona sama žije z peněz místní židovské obce. Proto Tóno přistupuje na dohodu s židy, že bude v obchodě jako pomocník a zachová jejich tajemství. Všechno Tónovi celkem vychází až do okamžiku, kdy jsou židé nuceni nastoupit do transportu, ale stará vdova Lautmannová nějakou záhadnou chybou není na seznamu.

Film ztvárňuje téma holocaustu, židů za druhé světové války a myšlenku, že autoritativní režim může zničit i bezúhonného, obyčejného člověka, který se nakonec marně snaží vyrovnat s výčitkami. Ve filmu není vinen jen režim či zákony, ale i prostí obyvatelé města, kteří vše kolem sebe přehlíželi a dopustili, aby se součástí společnosti staly krádeže, lži i vraždy.

• ZAJÍMAVOSTI •

Film získal v roce 1966 Oscara v kategorii Nejlepší zahraniční snímek. Děj filmu vychází ze stejnojmenné povídky L. Grosmana, která je na motivy skutečné události. Pomocným režisérem byl Juraj Herz. Scéna, ve které představitel Tóna hrál opilého, nebyla hraná (herec se opravdu opil a scénu mu pak museli pustit ze záznamu, protože si ji nepamatoval). Film se natáčel výhradně v malém slovenském městečku Sabinov.

• REŽISÉŘI JÁN KADÁR A ELMAR KLOS •

Český režisér Klos a slovenský Kadár spolupracovali na filmové tvorbě celých 17 let. Prvním společným snímkem byl film *Únos* z roku 1952. Společně natočili celkem 8 filmů a jednoznačně nejúspěšnějším se stal *Obchod na korze*.

Jejich spolupráce byla přerušena příchodem normalizace v roce 1968, kdy Kadár následně emigroval do USA.

Jejich spolupráce byla rozdělena tak, že Kadár jednal spíše s herci, zatímco Klos se věnoval výtvarné, hudební a střihové stránce filmu.

K společným dílům režisérů patří filmy *Tři přání*; *Obžalovaný*; *Smrt si říká Engelchen*; *Touha zvaná Anada aj*.

METODICKÝ LIST 3 strana 2

• ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU •

Film dvojice režisérů je inspirován literární předlohou od spisovatele Ladislava Grosmana. Snímek zachycuje období fašistického slovenského státu za druhé světové války a sleduje život prostého truhláře, který se díky pracovnímu postavení svého švagra stává arizátorem obchodu staré hluché židovky. Židovka nechápe co se děje a tak se truhlář přiklání ke klamání a lži a začíná se budovat jejich zpočátku přátelský vztah. Truhlář Tóno je v hloubi duše dobrý člověk, spíše jednodušší, pro kterého jsou lidské vztahy více než politické záležitosti. Ve filmu se v této postavě odehrává boj mezi svědomím, morálními zásadami a vlastním blahobytem, lakomostí či sobectvím. Tónovo svědomí mu říká, aby dělal správné věci, ale tlak okolí a chamtivých lidí je neúprosný a truhlář podléhá klamavé a lakomé společnosti. V závěru snímku se bitva v truhlářově nitru vyhracuje - má pomoci starou židovku ukrýt před transportem a zachránit jí život (někdo by ho mohl stíhat za schovávání židů) nebo má židovku vydat osudu a mít tak ruce v očích zákona čisté?

Film líčí mezilidské vztahy, mísí realitu a představy v tragikomickém výrazu, vyzdvihuje portrét všedního dne i ideologickou tvář fašismu. Tento narativní snímek srozumitelně a humanisticky popisuje osudy obyčejných lidí ve vyroceném prostředí. Režisér Kadár byl židovského původu (stejně jako autor knižní předlohy), a možná právě proto vzniklo takto reálné a emotivní dílo.

Černobílý snímek je v některých scénách doprovázen hudební kulisou a vizuální zpracování nemohlo být více reálné. Film nabízí plno problémů k zamyšlení (bílý žid je horší než žid, kam dovede člověka chamtivost?, jak mohou okolnosti zničit člověka, apod.) a mnoho symbolů a námětů, které jsou ve filmu zdůrazňovány (stavba na náměstí jako metafora babylonské věže). Hlavním záměrem bylo zachytit charakter postav a situací, což se jim velice zdařilo - všechny zdárné dlouhé či nedůležité scény mají svůj smysl a doplňují celý příběh. Kamera velice realisticky zachycuje jak postavy, místa, pocity, tak i představy

• ŠKOLNÍ VYUŽITÍ •

I. didakticky vhodná ukázka z filmu

Vyvrhnutí situace v obchodě kvůli transportu židů - začátek 01:51:25

Židovka přichází do obchodu a slyší, že něco hlásí venku, ale nechápe co. Tóno se jí snaží přemluvit, aby šla ven a vydala se. Žena stále nechápe, až do okamžiku, kdy jí Tóno řekne, co se stalo s kuchařem. V tom okamžiku žena s hrůzou v očích utíká do pokoje, zamyká dveře a modlí se. Zoufalý Tóno se rozhodne vyhodit ji násilím. V jednom okamžiku jí nadává a v druhém se jí omlouvá. Následuje hra na honěnou do chvíle, kdy odjíždí vůz s židy pryč. Vypadá to, že je po všem, ale pak truhlář vidí, že k obchodu míří dva státní příslušníci (kteří se jdou pouze upravit do odrazu ve výloze). V panice, že bude židovky přítomnost prozrazena, ji strčí do komory a zamkne ji. Když muži odcházejí, Tóno odemyká komoru a zjišťuje strašnou věc - násilí, které použil, aby dostal židovku do komory, způsobilo pád a následně stařeny smrt. Sám neví jak se s výčitkami vypořádat a tak se oběsí.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) v truhlářovi se odehrává vnitřní boj - má židovku nechat být a tím jí zachránit život, ale případně si zničit svůj? Anebo jí má vydat na pospas zákonu, zajistit si svůj život, ale zničit její? (jak se zachová člověk v tísnivé situaci, když je postaven před zdánlivě nemožnou volbu?)
- 2) truhlář za účelem židovku nakonec zachránit (nebo spíše sebe) jí naopak nešťastnou nehodou zabíjí - i z dobrých činů a úmyslů se mohou stát špatné, člověk si musí dávat pozor, jak a co dělá

vizuální zpracování ukázky

Dramatičnost celé situace v ukázce podtrhuje střídání úhlů záběrů - vidíme zmatené a vystrašené tváře zblízka, gestikulace rukou, nechýbí ani pohled na celou scénu. Statická kamera zdůrazňuje emoce a momenty nepochopení či strachu, ale i pohybující se kamera, která pronásleduje truhláře, vyzdvihuje drama a náhlý zvrát. Precizní promyšlená práce s kamerou (zoom, státnost, pohyb) se zaměřuje na postavy, které jsou v ukázce klíčové.

METODICKÝ LIST 3 strana 3

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Tónovi se zdá sen - začátek 01:34:22

Tóno sedí na pultě v obchodě a popíjí. Začne se ve tmě rozhlížet po obchodě a uvidí přibližující se obraz paní Lautmannové. Ale jelikož je to jen jeho sen, stará paní vypadá úplně jinak - je nastrojená, má nádherný účes, paraple a podává mu ruku. Tóno oblečený v obleku po jejím mrtvém manželovi a vypadající skoro jako Charlie Chaplin, komičností i vzhledem, ji chytá za ruku a společně „vychází“ z obchodu. Celý venkovní svět je prozářeny jasným světlem, i když je polovina noci. Jdou společně „korzovat“ po náměstí a povídají si, aniž by otevřeli ústa. V pozadí hraje hudba. Tóno se dívá, jaké je ticho a stařena odpoví, že co bylo, to byl jen zlý sen a pak stařena říká, že si jí vždycky vážil a že to bylo strašné, že mu vše leželo na duši jako kámen. Stařena ho stále uklidňuje, aby se nebál, že každý má své starosti a že na počátku všeho zlého byl strach - přeče by stačilo, aby se jeden člověk druhého přestal bát. Na závěr truhlářovy vidiny stařena slyší jak zvoní zvon a Tóno se probouzí.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) Tónovi se zdá sen, ve kterém se všechno obrací k dobrému, že vše zlé byl do teď jen sen - jeho podvědomí hledá zoufale cestu ven z tíživé situace (stařena je zde v roli moudré a chápavé osoby)
- 2) ve snu dochází mezi truhlářem a stařenou k jakémusi porozumění, či dokonce k odpuštění, které si truhlář přeje

vizuální zpracování ukázky

Z vizuální stránky je ukázka zajímavá v tom, jak je odlišena od ostatních - je to nereálná scéna, která se odehrává jen v hlavě postavy a tak je vizuálně světlejší, evokuje pocit naděje a klidu. Postavy se pohybují, aniž by vlastně udělali krok - vypadají že jedou, či se vznášejí nad zemí. Scéna se také proměňuje v elegantní tím, že doposud zašpiněné a skromně oděné postavy jsou oděny v přepychových šatech - kontrast reality a představy. Stromy v pozadí vypadají rozmazaně, jakoby se hýbali velkou rychlostí a záběr byl zpomalen. Na závěr ukázka přechází do bílé barvy a tím končí.

• SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU •

Film je zachycen velmi realisticky a klade se v něm důraz na charakteristiku postav, vztahy, chování či emoce. Zajímavý moment můžeme najít v úvodních a závěrečných titulcích, které mají svůj vlastní prostor a klade se na ně důraz. Autoři si pohráli s fonty, takže titulky vypadají hravě a elegantně.

Pozornost také upoutá stavba, která ve filmu vzniká na náměstí, která připomíná Babylonskou věž, což je spíše náboženské téma, ale v dějinách umění se také zobrazovala (architektura v Mezopotámii, renesanční malba - Pieter Bruegel st., Marten van Valckenborch).

• PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY •**DISKUZE (otázky pro žáky)**

Jaké je hlavní téma filmu? Které postavy se objevují ve filmu nejčastěji (jsou nejdůležitější)? Jak se jmenuje hlavní hrdina? V jakém období se film odehrává a podle čeho jste to poznali? Jaké náboženství ve filmu hraje důležitou roli?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM**1. didakticky vhodná ukázka z filmu (Vyvrcholení situace v obchodě kvůli transportu židů)**

Proč Tóno nutí židovku, aby odešla? Co se stalo kuchařovi? Jak byl nazván? Co dělá žena po úprku do pokoje? Co udělal nakonec Tóno s židovkou?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu (Tónovi se zdá sen)

Kde se Tóno nachází? O kom se mu zdá? Co mají postavy ve snu na sobě? Kam jdou? V čem se ukázka vizuálně liší od ostatních?

AKTIVITA - Skupinové dílo odrážející pocity z filmu

V prvním kroku žáci vytvoří jedno skupinové dílo, na kterém každý vyjádří nějakým způsobem (reálně nebo abstraktně) pocit jaký mají z filmu a z jeho konce. Formát se doporučuje velký balící papír (nebo více spojených papírů dohromady), technika malba i kresba, ale zvolená technika by měla být časově nenáročná. Druhým krokem bude případně vzniklé negativní či ponuré výtvary přeměnit/přetransformovat (přemalovat, překreslit) na pozitivní a radostné.

METODICKÝ LIST 4 strana 1

VĚRA CHYTILOVÁ - SEDMIKRÁSKY

METODICKÝ LIST

• FAKTOGRAFIE •

Experimentální/Komedie/Drama/Podobenství
Československo, 1966, 73 min

Režie: Věra Chytilová
Scénář: Věra Chytilová, Ester Krumbachová, Pavel Juráček
Kamera: Jaroslav Kučera
Hudba: Jiří Šust, Jiří Šlitr

Hrají: Jitka Cerhová, Ivana Karbanová, Julius Albert, Jan Klusák, Marie Češková, Marcela Březinová, Jiřina Myšková, Oldřich Hora, Václav Chochola, Jaromír Vomáčka, Josef Koniček, František Uldřich, Robert Kühnel, Oldřich Bašus
© 1966 Filmové studio Barrandov

• DOPORUČENÉ ODKAZY •

<http://www.csfd.cz/film/1542-sedmikrasky/prehled/>
<https://www.fdb.cz/film/sedmikrasky/18603>
<http://www.imdb.com/title/tt0060959/>

• SYNOPSIS FILMU •

Hlavními hrdinkami snímku režisérky Věry Chytilové jsou dvě dívky, které se obě jmenují Marie. Dívky se na začátku filmu pod tíhou zjištění, že svět okolo nich je vlastně zkažený, rozhodnou, že budou taky zkažené a začínají se podle toho chovat. Jejich příběh se odehrává v malém bytě, na plovárně, na nádraží a v několika restauračních podnikách. Jejich zdánlivě nelogické a bláznivé činy mají jediný cíl, a to zajistit dívkám zábavu a ukázat, jak moc jsou zkažené. Společnými silami zamotají hlavu nejednomu muži. Dívky se snaží být stále zkaženější, když si uvědomují, že si jich ostatní lidé moc nevšímají. Film vrcholí v okamžiku, kdy se dívky dostávají na obrovskou hostinu do luxusního hotelu, kterou celou zničí a nakonec když se topí tak slibují, že už budou hodné a snaží se odčinit to, co zavinily.

Experimentální filmový snímek zaujme svým prudkým střihem, kolážemi či barevnými variacemi, ale i excentrickým líčením či kostýmy. Na první pohled bláznivý a nesmyslný film je plný důležitých myšlenek jako například samotná myšlenka bytí, upozornění na povrchnost žití, pseudovztahů, neschopnost být sám sebou.

• ZAJÍMAVOSTI •

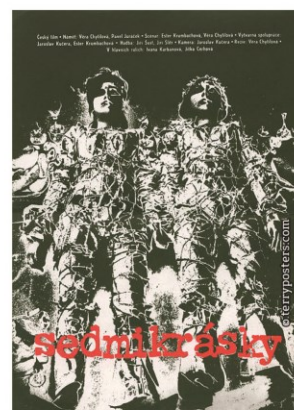
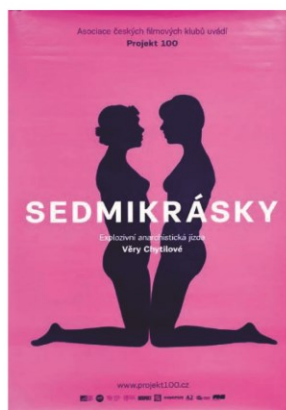
Obě představitelky hlavních postav neměly s herectvím žádné zkušenosti. Film vznikl díky spojení práce a vizi manželů režisérky Věry Chytilové a kameramana Jana Kučery. Na jednom filmovém festivalu se velice divili, že film Sedmikrásky má scénář, a že všechny dialogy ve filmu jsou pečlivě připravené a promyšlené.

• REŽISÉRKA VĚRA CHYTILOVÁ •

Věra Chytilová stejně jako Roman využívala ve svých dílech neherců a improvizace, aby navodila pocit autentičnosti. Její tvorba byla ovlivněna stylem cinéma-vérité, především jeho dokumentaristickým a filozofujícím proudem. Autorka se proslavila hlavně svými experimentálními přístupy a postupy, které udělaly z jejích filmů novátorské a nadčasové snímky. Do svých děl vnášela i filozofická témata či ostrý satirický tón.

Velice úzce spolupracovala s výtvarnicí a scénářistkou Ester Krumbachovou a kameramanem (jejím manželem) Jaroslavem Kučerou, se kterými si ve své filmové tvorbě velice dobře rozuměla.

K jejím dalším významným filmům patří *Strop*; *O něčem jiném*; *Pytel blech*; *Dědictví aneb Kurvahošigutntág*; *Hra o jablko*; *Kalamita* aj.

METODICKÝ LIST 4 strana 2

• ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU •

Filmový snímek Chytilové je považován za experimentální film, který ovlivnil období Československé nové vlny. Snímek se liší od ostatní kinematografie své doby tím, že se především zaměřuje na estetickou a vizuální stránku. Příběh nemá ve filmu mnoho prostoru, jelikož pozornost je zaměřena na vizuální a uměleckou stránku filmu.

Po důkladnějším analyzování snímku je patrné, že autorka ve filmu řeší i důležité filozofické otázky, jako samotnou existenci či hledání smyslu bytí. Dvě hlavní ženské postavy jsou konstantou chytilovských hrdinek - když si dívky uvědomí, že svět okolo nich je zkažený, rozhodnou se být také zkažené. Naléhavě hledají smysl bytí, při čemž se na této cestě setkávají s různými muži a vlastními nedostatky, slabostmi nebo vlastnostmi, které jim zdárně komplikují život.

Celý film je postavený na dvou hlavních hrdinkách (Marie a Marie) a na vizuální a estetické expresi filmu. Hlavní postavy nás provázejí filmem a nabízí nám svým osobitým způsobem různé myšlenky a problémy, které mohou zůstat i pro diváka nepovšimnuté či nepochopené. Snímek je tvořen situacemi, mezi nimiž existují jen slabé souvislosti, a tudíž nesměřuje k žádnému jasně stanovenému cíli. Jediným větším cílem je cesta destrukce dvou Marií, které ničí jak hmotné statky, tak i cizí naděje, životy a ideje.

Chytilová si ve snímku dala záležet na již zmiňované estetické a vizuální podobě a také díky tomu byl film po svém uvedení velice negativně kritizován kritiky, kteří nedošli k pochopení, ale i vychvalován za osobité pojetí a nadčasovost.

Režisérka sama prohlašovala, že film je spíše filozofický dokument, ve kterém vyzdvihuje humor, bourá psychologii a odklání se od účasti diváků. Proto se zdá, že tradiční vyprávění, jaké ve filmech nacházíme, ustupuje v tomto snímku rytmické fragmentaci, kdy komentáře postav o tom, co budou dělat dál, jsou částečně určeny divákovi. Film se nijak nesnaží vytvořit iluzi realismu - pravidla a klíče, podle kterých by se řadily záběry, neexistují. Pravidlo, které si tvůrci stanovili, bylo dosáhnout estetiky neustálé proměny a nejednoznačnosti. Toto nám potvrzuje i analýza záběrů, které jsou natočeny jak černobíle, tak barevně či v monochromatickém spektru.

Film svou technologickou a vizuální stránkou dokazuje, že i v době velkého sociálního nátlaku vznikaly kvalitní filmy, které byly myšlenkově i zpracováním unikátní a dokázaly nalákat a překvapit diváka.

• ŠKOLNÍ VYUŽITÍ •

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Dvě Marie sedí na plovárně a povídají si - začátek 00:02:03

Obě Marie si spolu povídají, hlavně o tom, že jim nic nejde a nikdo je nechápe. Dojdou až k tomu, že se vše na světě kazí a že svět je vlastně zkažený, a proto se rozhodnou, že budou také zkažené. Konverzace vyústí v situaci, kdy jedna Marie dá facku druhé Marii a jakoby spadne do pole sedmikrásek. Na to Marie objevují jablko, tancují okolo ní a pak jedna dívka trhá jablko.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) Marie podléhá bezmoci, když zjistí, že svět je zkažený a rozhodnou se, že jim nezbyvá než být také zkažené - jakoby se vzdaly své vůli, myšlenek a toho jaké chtějí být (ne jaké mají být podle ostatních) a rozhodly se, že místo boje za svobodnou vůli a svou osobnost se budou chovat podle okolního světa
- 2) v druhé polovině scény Marie trhá jablko, což může připomínat Evu, jak trhá jablko ze stromu v ráji - odkaz na první hřích, chůč, zkaženost - Marie trhá jablko jako symbolické gesto přijetí zkaženosti světa

vizuální zpracování ukázky

Na začátku ukázky je kamera statická, zabírá celé postavy, obraz je jednobarevný. Dívky sedí vedle sebe, opřené o zed' a povídají si. Ukázka se zajímavě vizuálně proměňuje v okamžiku, kdy jedna dívka dá druhé facku - následuje střih a dívka pod nátlakem facky spadne do jiného snímku (do pole se sedmikráskami). Scéna, ve které se dívky nyní nacházejí, je již barevná a dívky objevují jablko uprostřed pole, okolo které tancují a nakonec vidíme detailnější záběr na Marii, která trhá ze stromu jablko. Scéna přechází do další v okamžiku, kdy druhá Marie stojí ještě vedle stromu a mluví na Marii, která už sedí doma na posteli.

METODICKÝ LIST 4 strana 3

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Marie se navzájem rozstříhávají - začátek 00:55:12

Marie se vracejí z venkova a jsou opět ve svém bytě. Marie I nachází Marii II v posteli a zabaluje ji do přikrývky a shazuje z postele. Poté se role obrací a tato situace se párkrát opakuje. Marie vytáhne nůžky a začne stříhat prostěradlo se slovy „Na procházku už nikdy nejdem, že jo?“ a druhá Marie odvětví, že nikdy. Mezi tím první Marie rozstříhne druhé halenku a ta jí na oplátku ustříhne ruku, první druhé zase hlavu, ruku atd., až vypadají Marie úplně rozstříhané a honí se po pokoji.

vizuální zpracování ukázky

V první části ukázky kamera snímá detailní záběry věcí v bytě. Následuje pohled ze shora na Marie, které se stíhají v ležení na posteli. Jejich rozhovor i akce několikrát přerušuje slet koláží vytvořených z různých fotografických portrétů.

Následně dochází k okamžiku, kdy se dívky navzájem rozstříhají a v záběru se ocitají bez částí těla, které jsou na snímku úplně na jiných místech, nebo se naskytá pohled na osamocené hlavy, které si povídají v prostoru - na svou dobu velice kvalitní hra se stříhem, snímky a překrýváním. V dalších záběrech je obraz narušený různými liniemi a tvary, které mají připomínat rozstříhané nůžkami.

V poslední části ukázky jsou zachyceny různé rychle se střídající záběry a textury, které doplňují celou velmi vizuálně bohatou ukázkou a scénu.

• SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU •

Důležitým vizuálním prvkem filmu jsou koláže, které v umění začali často používat avantgardní umělci minulého století. Film svým experimentálním zpracováním tyto směry připomíná (např. surrealismus, dadaismus, experimentální umění). Dalším zajímavým prvkem filmu je motiv stromu poznání (Adam a Eva) - motiv objevující se v celé historii umění. Nejznámější umělci, kteří tvořili díla s Adamem, Evou a stromem poznání, jsou např. Albrecht Dürer a Lucas Cranach starší (renesance), Peter Paul Rubens (baroko) aj. Za zmínku stojí i proklady scén různými texturami, které tvoří různé snímky nepatřící k ději a i titulková část - úvodní titulky fungují jako samostatný start filmu a závěrečné nesou sdělení pro diváky.

• PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY •**DISKUZE (otázky pro žáky)**

O čem je děj filmu? Jak se jmenují hlavní postavy a kolik jich je? Na jakých místech se film převážně odehrává? Jak byste popsali chování hlavních postav a proč si myslíte, že se tak chovají? Co vás ve filmu zaujalo?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM**1. didakticky vhodná ukázka z filmu (Dvě Marie sedí na plovárně a povídají si)**

Kde se dívky nacházejí? Proč se rozhodnou, že budou zkažené? Co udělá tmavovlasá dívka blondatě? Kam dopadne blondatá Marie? Jaký strom se nachází uprostřed pole a co blondatá Marie utrhne?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu (Marie se navzájem rozstříhávají)

Kde se Marie nacházejí? Co udělá jedna Marie druhé? Jak Marie v této scéně vypadají? Co vás nejvíce zaujalo? Jak byste popsali vybranou ukázkou?

AKTIVITA - Koláž vyprávějící příběh dvou Marií

Žáci vytvoří koláž z různých materiálů (papír, fotografie, výstřižky, textil, rostlinné materiály apod.) na papír formátu minimálně A3. V koláži se budou žáci snažit vystihnout příběh dvou (trochu bláznivých) Marií - chování, osobnost/charakter. Výtvarná koláž může být realistická nebo abstraktní, důležité je zachytit nějakým způsobem bláznivost a hravost hlavních postav. Koláž by vzhledem k barevnému provedení filmu měla být buď černobílá, monochromatická nebo plně barevná.

METODICKÝ LIST 5 strana 1

JIŘÍ MENZEL - OSTŘE SLEDOVANÉ VLAKY

METODICKÝ LIST

• FAKTOGRAFIE •

Komedie/Drama
Československo, 1966, 92 min

Režie: Jiří Menzel
Předloha: Bohumil Hrabal (kniha)
Scénář: Bohumil Hrabal, Jiří Menzel
Kamera: Jaromír Šofr
Hudba: Jiří Šust

Hrají: Václav Neckář, Jitka Bendová, Vladimír Valenta, Libuše Havelková, Josef Somr, Alois Vachek, Jitka Zelenohorská, Vlastimil Brodský, Ferdinand Krůta, Květa Fialová, Naďa Urbánková, Jiří Menzel, Václav Fišer, Karel Hovorka st., František Husák, Jiří Kodet, Jiří Hálek, Miloslav Homola, Pavla Maršálková, Milada Ježková, Dagmar Zikánová, Bohumil Koška, Václav Kotva, Antonín Pražák, Emil Iserle, Ivan Sova, Vladimír Hrabánek, František Marek, Jana Hana Duffková, Milan Frkal, František Golyšev, Zuzana Minichová, Gustav Hrdlička, Vlasta Kahavcová, Mahulena Kulendíková, Pavel Landovský, František Novák, Josef Vondráček, Vratislav Blažek, Zdeňka Tichá, Jaroslav Toms, Nora Tvrzská, Miloš Novotný, Josef Abrhám

© 1966 Filmové studio Barrandov

• DOPORUČENÉ ODKAZY •

<http://www.csfid.cz/film/6664-ostre-sledovane-vlaky/>
<https://www.fdb.cz/film/ostre-sledovane-vlaky/15126>
<http://www.imdb.com/title/tt0060802/>

• SYNOPSE FILMU •

Děj filmu, podle stejnojmenné novely Bohumila Hrabala, sleduje život mladého Miloše Hrmy, který nastupuje jako nová posila na železniční stanici. Jeho příběh se odehrává za druhé světové války, kdy se nezkušený mladiček dostává do světa válečných i osobních problémů, proniká do tajemství lásky a obskurnosti.

Seznamuje se s panem přednostou, který promlouvá se svými holuby, a výpravčím Hubičkou, který je nenapravitelný sukníčkář. Sledujeme Miloše, jak dospívá na pozadí války, jak objevuje své mužství a podniká riskantní a zoufalé kroky.

Smutný i humorný filmový snímek zobrazuje hrdinství, které je zobrazeno spíše jako nepatrná vlastnost obyčejných lidí, než opěvované hrdinství z vyprávěných historek. Zdánlivě nepatrné události, které se dějí na železniční stanici, nám mohou přijít malicherné oproti problému probíhající války, ale záhy diváci pochopí, že bez těchto malých lidí a malých skutků by se život nepohnul dál. Miloš Hrma jako paník a vyděšený neználek anebo hrdina, který zneškodnil ostře sledovaný vlak?

• ZAJÍMAVOSTI •

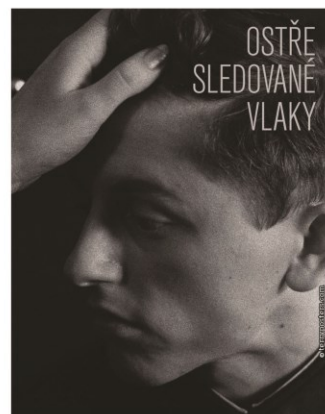
Film získal v roce 1968 Oscara v kategorii Nejlepší zahraniční snímek. Sám režisér Jiří Menzel si zahrál ve filmu malou roli lékaře. Předlohou pro film se stala skutečná událost – výbuch německého muničního vlaku, který byl odpálen časovým spínačem 2. března 1945 nedaleko stanice Stratov – a zážitky Hrabala, když ke konci války zastával funkci výpravčího.

• REŽISÉR JIŘÍ MENZEL •

Režisér Menzel má na svém kontě desítky úspěšných filmů, včetně ocenění jednoho filmu americkým Oscarem. Jeho filmová tvorba přilákala pozornost díky autorově schopnosti vyprávět o prostých lidech, kteří dokáží svou originální a humornou osobností obohacovat ostatní, a stejně tak dokáží svádět boj s násilím, byrokracií a neštěstím. Hrdiny svých snímků nacházel především v díle spisovatele B. Hrabala.

Režisér se od 70. let minulého století věnuje i divadelní režii.

Jeho dalšími úspěšnými filmy jsou například *Rozmarné léto*; *Skřivánci na niti*; *Postřižiny*; *Slavnosti sněženek*; *Na samotě u lesa*; *Vesničko má středisková* aj.

METODICKÝ LIST 5 strana 2

• ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU •

Režisér Menzel si zvolil pro film literární předlohu od Bohumila Hrabala. Děj se odehrává za německé okupace a hlavní postavou filmu je mladík Miloš, který je na začátku i vypravěčem. Snímek zachycuje etapu jeho života, kdy nastupuje na železniční stanici jako nová posila. Tento krok je pomyslným vstupem do světa dospělých. Příběh na pozadí války líčí životy obyčejných lidí, kteří nejsou válkou přímo zasaženi, ale také cítí její účinky a podnikají riskantní činy.

Humorný úvod snímku nastiňuje kontext celé situace a film se i nadále nese nejenom v duchu humoru, ale i dramatu či tragikomedie. Na konci filmu nám autor předkládá trochu ironický až groteskní konec, který je ale smutným zakončením životů. Tento drsný film, který se zabývá mimo jiné analýzou společnosti, uplatňuje sílu humoru a nabádá nás k zamyšlení skrze rozvrácení stereotypů - z války dělá absurdní záležitost a hrdinství ukazuje jako náhodné.

Charakteristika postav je různorodá, ve snímku se setkávají velice rozdílné povahy, což dělá film zajímavějším a rozmanitějším. Na jedné straně nezkušený mladík Miloš, který je paníkem a přebírá zodpovědnost sám za sebe vstupem do zaměstnání. Dále chlípny výpravčí Hubička, který je sukníčkář a náplní jeho života je se dobře pobavit s opačným pohlavím. V kontrastu s ním je přednosta stanice, který je odrazem tradic, ctností, respektu a usilovné práce. Snaží se žít podle určitých morálních zásad, což se mu ale nedaří a stále vzpomíná na skvělé dny minulosti.

Snímek je černobílý a nabízí nám zdařilé vizuální provedení - např. příjezdy a odjezdy vlaků na stanici, které jsou zahaleny v bílé páře a díky kontrastnímu černobílému provedení jsou scény velice zajímavé a tajemné. Dále se ve filmu vyskytují scény až umělecky zpracované, jako jsou holubi na kolejích, průhledy skrz projíždějící vlaky apod. Scény jsou všechny dobře promyšlené a každá má mnohdy i skrytý význam - ve scéně, kdy je Miloš zajatcem na jedoucím vlaku, v pozadí ubíhá příroda a hraje až nevhodně radostná hudba, což symbolizuje život jako takový, se kterým se Miloš musí rozloučit. Film se také zaměřuje na výraz tváří (především hlavního hrdiny) a jaké odráží emoce - čitelné i nečitelné.

Režisér se výborně zaměřil i na detaily (např. zařízení železniční stanice - stroje atd., razítkování pozadí slečny, zaměření se na textury - kanape, uniforma, pozadí telegrafistky). Hudební doprovod provází některé scény filmu a dokresluje atmosféru.

• ŠKOLNÍ VYUŽITÍ •

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Návštěva nacistického rady Zednicka na železniční stanici- začátek 00:16:09

Rada Zednicek přijíždí na železniční stanici a oznamuje postup na válečné frontě. Při jeho monologu ho párkrát Hubička i Miloš přeruší svým dotazem a on nejdřív ochotně a hrdě odpovídá (je potěšen, že mají zájem o odpovědi, které on ví), ale pak už je odbývá (potěšení se ztrácí v okamžiku, kdy se ptají na věci, které nechce vysvětlovat). Rada dodává, že přijel proto, aby připomenul zaměstnancům, že mají řádně plnit své povinnosti pod hrozbou deseti let vězení a že zvláštní pozornost musí věnovat ostře sledovaným vlakům. Po podepsání dokumentu přednostou následuje další slet otázek „proč“, které radu už velice vytáčejí a na jednu odpovídá: „Protože si to vůdce přeje a basta. My se ale musíme mít rádi, protože se v tom vezeme spolu.“ A opouští železniční stanici.

důležité myšlenky ukázky:

1) rada Zednicek přijíždí s informací o válce, které považuje za největší prioritu, ale „obyčejní“ lidé na stanici je za důležité nepovažují, protože se jich válka přímo nedotýká a mají své jiné povinnosti a záliby (politický vyslanec, který si myslí, že se vše točí jen kolem války v kontrastu s obvyklejšími lidmi, kteří se snaží žít svůj život a nesdílí vysoké ideály války)

2) zaměstnanci stanice pokládají základní otázku „proč“ - otázka, kterou lidé málo pokládají nebo naopak moc (ti co se nezajímají o podstatu situace nebo problému jsou nuceni tzv. jít s davem nebo přijmout někdy mylné informace)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka začíná zajímavou kompozicí – rada přijíždí a stojí ve dveřích auta, což mu dodává na důležitosti a majestátosti. Kamera snímá z blízka nechápavé obličejové postav a ukázka je proložena zajímavými záběry (např. telegrafistky poprsí, mapa s razítky, nad kterou se míhají radovy ruce, Hubička dýchající na razítko). Těmito záběry se ukázka stává vypravěčsky zajímavější (ukazují nám vedlejší dějovou linii v dané chvíli). Kontrast tmavých razítek nebo rukou na bílé mapě, detail zabírající mimiku obličejové rady - to vše zajímavě propojuje celou ukázkou, při které se děje daleko více, než je řečeno.

METODICKÝ LIST 5 strana 3

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Vybombardování domu strýce Máši (Milošovy slečny) - začátek 00:44:39

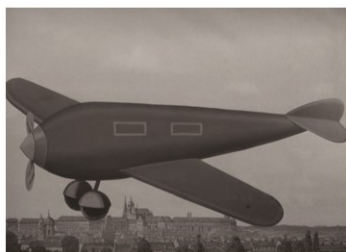
Máša a Miloš sedí každý na své posteli a po neúspěšné noci (kvůli fyzickému problému nemohli prožít sexuální zázitek), a Miloš se tváří velice sklesle až nešťastně, ale Máša působí lhostejně a Miloše ignoruje. Miloš si zapíná oblečení, když slyší zvuk přilétajícího letadla a kryje se. Následuje hluk, dým, vítr a celý dům se zhroutí a zůstávají jen trosky. Miloš se rozhlíží po troskách a do toho se v posteli probouzí strýc Máši, který když vidí, co se stalo, propadá až v hysterický smích. Jediná věc, která zůstala ironicky na svém místě, je věšák s Milošovým kabátem. Miloš kabát sundává a odchází pryč.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) výbuch domu působí jako metafora k situaci, která se odehrála mezi Mášou a Milošem v noci (neúspěšný sexuální zázitek) - Miloš také vybuchl/selhal a z jeho pohledu to byla stejná katastrofa jako s domem
- 2) reakce strýce na bombardování - situace mu je lhostejná (přijde mu humorná), nebo na stresovou situaci reaguje smíchem místo pláčem (lidé zaměňují emoce v tíživých nebo nevladatelných situacích), anebo se z onoho incidentu jednoduše zbláznil

vizuální zpracování ukázky

Statická kamera v této ukázce nechává vyniknout situaci, která se stane - divák jasně vidí co se děje, nemusí bloudit po scéně a hledat co se děje. Před přiletem letadla kamera zabere papírový obraz letadýlka, který nám jako předzvěst napoví, co bude následovat. Následně pomocí větru a dýmu je zničen idylický obraz domu a zůstávají jen trosky. Nakonec záběr, který nám kamera poskytuje, je humorný až ironický - jediné co zůstane po náletu stát je věšák s kabátem. Kamera na závěr opisuje pohyb hlavní postavy. Scéna zahalená dýmem vypadá tajemně a jako by to byl jen sen.

• SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VÝTVARNOU KULTUROU •

Ve filmu se vyskytuje téma fotografování či fotografie a vidíme starý velkoformátový dřevěný ateliérový fotoaparát nejspíše z počátků vzniku fotografie, protože fotoaparát snímá na tzv. skleněnou fotografickou desku. První fotoaparáty tohoto typu se objevily v letech 1850-1880. Na konci filmu je i náznak motion designu, kdy závěrečný titulok „konec“ je animován a pohybuje se.

• PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY •**DISKUZE (otázky pro žáky)**

Jak byste popsali děj filmu? Jak se jmenuje hlavní hrdina a kde pracuje? Na jakém místě (převážně) a v jaké době se děj odehrává? Proč a jak se pokusí hlavní hrdina spáchat sebevraždu? Jaká scéna nebo myšlenka vás ve filmu nejvíce zaujala?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM**1. didakticky vhodná ukázka z filmu (Návštěva nacistického rady Zednicka na železniční stanici)**

Proč rada přijel? Co rozkládá na stůl? Jakou otázku ostatní stále pokládají? Jaký trest dostane zaměstnanec, který nebude plnit své povinnosti? Jaká je radova poslední věta před rozloučením?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu (Vybombardování domu strýce Máši/Milošovy slečny)

Kde se Máša s Milošem nacházejí? Čím se živí Máši strýc? Jaký výjev vidíme na záběru, který předchází okamžiku, kdy se Miloš schová před bombardováním? Co se při bombardování stane? Jaká je reakce strýce? Co jediné zůstane nezničené?

AKTIVITA - Karikatury filmových postav s jednou myšlenkou, která by je vystihovala

Žáci vytvoří karikaturu min. 3 filmových postav, dále vymyslí jeden citát (myšlenku), který by je charakterizoval. Nakonec vytvoří malý plakát, který bude karikaturu i citát obsahovat. Formát je libovolný (doporučuje se menší rozměr), barevné zpracování vzhledem k charakteristice filmu je vhodné černobílé (např. s akcentem jedné barvy), technika je také libovolná.

METODICKÝ LIST 6 strana 1

FRANTIŠEK VLÁČIL - MARKETA LAZAROVÁ

METODICKÝ LIST

• FAKTOGRAFIE •

Poetický/Drama
Československo, 1967, 165 min

Režie: František Vlášil
Předloha: Vladislav Vančura (kniha)
Scénář: František Pavlíček, František Vlášil
Kamera: Bedřich Batka
Hudba: Zdeněk Liška

Hrají: Magda Vášáryová, Josef Kemr, Naďa Hejnová, Jaroslav Moučka, František Velecký, Karel Vašíček, Ivan Palúch, Martin Mrázek, Václav Sloup, Pavla Polášková, Alena Pavlíková, Michal Kožuch, Zdeněk Lipovčan, Harry Studt, Vlastimil Harapes, Zdeněk Kutil, František Nechyba, Zdeněk Kryžánek, Zdeněk Řehoř, Oto Ševčík, Vladimír Menšík, Karla Chadimová, Pavel Landovský, Ladislav Považay, Václav Kovařík, Petr Sedlák, Václav Antoš, František Hlinovský, Otto Lackovič, Jaroslav Mařan, Jan Pohan, Zdeněk Štěpánek, Majka Čech, Alena Bradáčová, Josef Bradáč, Čestmír Čivrný, Antonín Hardt, Luděk Drábek, Jaroslav Klenot, Karel Kryška, Ludvík Wolf, Zbyšek Šrůta, Josef Šulc, Antonie Hegerlíková, Petr Kostka, Ladislav Trojan, Karolina Slunéčková, Martin Růžek, Gabriela Vránová, Klaus-Peter Thiele, Marie Tomášová

© 1967 Filmové studio Barrandov

• DOPORUČENÉ ODKAZY •

<http://www.csfd.cz/film/9342-marketa-lazarova/prehled/>
<https://www.fdb.cz/film/marketa-lazarova/12053>
<http://www.imdb.com/title/tt0063278/>

• SYNOPSIS FILMU •

Film, který vznikl na motivy předlohy V. Vančury, je historický román odehrávající se v drsných podmínkách středověku. Zachycuje dva znepřátelené rody Kozlíků a Lazarů. Na pozadí událostí jako smrt, krádeže a přepadávání, vykvete mezi lidmi nešťastná až zakázaná láska.

Loupežník Kozlík, který má velkou rodinu, žije na tvrzi Roháček a po nedávných událostech je nucen se skrývat a utíkat před královskými vojáky. Jeho syn Mikoláš jednoho dne unese Marketu Lazarovou, dceru nepřítele Lazara, který jim dluží. Po nešťastných událostech, utíkání, skrývání, smrti i nepřátelství, mezi nimi vzplane láska a nejsou jediní. Film je příběhem o době, kdy křesťanství svádělo stále boj s vírou v pohanské bohy (kdy lidský život měl jen malou cenu), ale i o lásce, která dokázala být vášnivě opojná.

Filmové dílo je i v dnešní době hlubokým zážitkem - režisér vytvořil sugestivní historický dokument, který je zároveň spleťtým podobnostím o úskalích lidského života.

• ZAJÍMAVOSTI •

Film je složený ze dvou částí nazvaných *Straba* a *Beránek boží* a natáčel se v letech 1965-1967. Standardním rozpočtem filmu tehdejší doby byla částka kolem 2,5 miliónu korun - rozpočet na Marketu Lazarovou byl 12 miliónů korun. Kvůli velkému nákladům na film studio Barrandov donutilo režiséra zavázat se, že natočí ještě jeden film o středověku, a že v něm využije kostýmy a dekorace z tohoto filmu - to byl jeden z důvodů, proč vznikl další Vlášilův film *Údolí včel*. Pro účely filmu byly zakoupeny a přestavěny polorozpadlé selské šumavské usedlosti (tvrz Roháček a Obořiště). Film *Marketa Lazarová* byl oceněn jako jeden z nejlepších československých filmů všech dob.

• REŽISÉR FRANTIŠEK VLÁČIL •

Vlašil začal natáčet filmy už v 50. letech minulého století. V roce 1988 byl jmenován národním umělcem. Nejdříve režíroval instruktážní a populárně-vědecké filmy, v 50. letech se zabýval dobově podmíněnými instruktážními a propagandistickými filmy (opak nové vlny) a poté následovali dramatické a epické hrané filmy.

Jeho dalšími úspěšnými filmy jsou *Holubice*; *Údolí včel*; *Adelheid*; *Stíny horkého léta*; *Hadí jed* aj.

METODICKÝ LIST 6 strana 2

• ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU •

Vláčil vytvořil tento film na motivy stejnojmenné knihy Vladislava Vančury. Je zřetelné, že autorovo cílem bylo podat výpověď o lidech z jiného časového období (středověk) jako by se jednalo o naše současníky. Snažil se o co největší autentičnost, takže řádně studoval středověk a dohlížel na to, aby se rekvizity do filmu vyráběly ze správného materiálu původní technologií. I herci byli fyzicky velmi namáhání a snaha o dokončení filmu dovedla režiséra téměř ke zhroucení.

Film je rozdělen do dvou oddílů či kapitol „Straba“ a „Beránek boží“ - v první části převládá spíše divokost a primitivita, druhá část nabízí prozkoumání lidských vztahů. Úvodní scéna, kde divák vidí černobílou zasněženou krajinu spolu se smečkou vlků, která se blíží ke kameře, nastiňuje spolu s následujícími záběry drsný a parazitický kontext filmu. Snímek hojně využívá kontrastních témat - muž/žena, pohan/křesťan, násilí/dobrota, ošklivost/krása, mládí/stáří apod. Hned na začátku se nám představují dvě hlavní postavy - Mikoláš a Marketa. Mikoláš jako nebezpečný, nemilosrdný a agresivní zločinec, jehož otcem je Kozlík, hlava jejich rodinného klanu loupežníků. V kontrastu s touto nemilosrdnou částí světa se nám představuje Marketa jako světlovlasá vlídná a krásná dívka, která symbolizuje svobodu a čistotu.

Příběh se nejdříve odvíjí jako drsná výpověď doby, kdy každého člověka sužoval strach a lidé dělali vše pro to, aby přežili. Následně se z příběhu stává milostné vyprávění o nešťastné lásce. Příběh zasáhne diváky nepřipravené a spolu s dalšími událostmi je drží v napětí až do samotného konce. Vlácil nabízí ve filmu téma náboženské, politické ale i sexuální nebo generační. Osobnosti postav jsou jednoznačně komplikované, jak už to u lidí bývá, a každý člověk má ve filmu nějakou symbolickou roli - ať už ztělesnění sentimentálního křesťanského obrazu nebo nespoutané sexuální touhy.

Svět, který režisér vytvořil pro filmové plátno, je primitivní (až zvířecí) a nabízí nám spoustu symbolů smrti a svobody - vlk, had, ještáb, jehňátko, jelen apod. Kombinace skromného vyprávění a vizuálně bohatého stylu vytváří fascinující a silný film, který se kromě vyprávění příběhu snaží zaměřit také na subjektivní a psychologický svět a sdělit význam obrazem.

Režisér se snažil pracovat s tehdejšími kinematografickými inovacemi a nápady - ať už využíval dynamicky pohyblivé kamery, ostrého střihu, vnitrozáběrovou montáž nebo širokoúhlý formát. Zaměřil se také na polyfonní zvukovou stopu, kterou odvážně rozvinul a postupy různě zkombinoval. Kamera odvážně snímá detaily, nabízí nám záběry z pohledu postav i kontrastní vizuální stránku snímků, kterou podtrhuje černobílá povaha filmu.

• ŠKOLNÍ VYUŽITÍ •

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Marketa běží do kláštera s ptáčkem- začátek 00:12:13

Ukázka navazuje na předcházející scénu, kdy Mikoláš načapá Lazara, jak mu krade z kořisti, kterou on ukradl. Donutí Lazara, aby se začal modlit za svůj život a ten se modlí i za svou dceru Marketu a za Mikoláše, aby ho nezabil. Následně scénu osvětí bílé světlo a po světlém kopci se rozprostírají černé postavy jeptišek, které jdou do kláštera a nesou zraněné ptáky. Jsou to zdánlivě dvě rozdílné scény, které ale spolu souvisejí v okamžiku, kdy se Mikoláš i Lazar ohlížejí do bílým světlem. Lazar jakoby viděl Marketu, která chvatá do kláštera a mezi řádky má ukrytého ptáčka, kterého dává jeptišce, aby ho zachránila. I Mikolášovu pozornost získává okamžik, kdy Marketa vyndává ptáčka a odhaluje si řádky. Jeptiška s ptáčkem odchází do kláštera a ostatní ptáci odlítají od kláštera pryč.

důležité myšlenky ukázky:

1) Marketa v ukázce ztělesňuje svobodu, čistotu a vykoupení - Lazar myslí na svou mírumilovnou dceru před svou smrtí a jakoby dobrota a čistota dívky obměkčila i Mikoláše, který je na první pohled opakem Markety (kontrast žena/muž, násilí/krása, zlo/dobro)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka se proměňuje barevně – z ponuré předchozí scény se stává jasná scéna zahalená bílým světlem. Tmavě oděné postavy kontrastují se světlým pozadím a tato kontrastní hra bílé a černé barvy dělá z ukázky zajímavou podívanou, která přitahuje oko diváka. Kamera zabírá detaily obličejů, ve kterých se zrcadlí emoce - pomalé přibližování na postavy navozuje pocit hlubšího proniknutí do myšlenek postavy. Záběry jsou tvořeny velice prostě, ale o to více působí tajemně.

METODICKÝ LIST 6 strana 3

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Mikoláš zaslechne znamení vlka a na rod Kozlíků přijede vojsko - začátek 01:50:00

Mikoláš v lesích zaslechne znamení vlka a povídá o tom svému otci. Ten ho vyslechne a nechává sedlat koně, protože oba ví, že to byla výstraha - řítí se na ně vojsko. Všichni se začínají chystat na boj, který má přijít. Mezi tím otec Bernard nachází hlavu svojí mrtvé jehničky a v agónii opouští pevnost. Začne promlouvat k bohu a jak schází z kopce, tak zakopne a hlava jehničky se skutálí z kopce. Bernard pochopí, že je zle, ale už se nestihne vrátit do pevnosti. Mezitím se pod kopcem shromáždí hejtmán s armádou a chce po Kozlíkovi, aby jim vydal hraběte a vzdal se. Kozlík s ostatními vyjíždí před brány pevnosti a promlouvá k hejtmánovi. Říká mu, že král je sice pánem lidí, ale válka je pánem králů. Podotýká, že možná rozbije jeho pluk, ale že možná bude poražen a zabit - nikdo neví, co je očekává.

důležité myšlenky ukázky:

1) i když Kozlík nejspíše ví, že nemá proti královskému vojsku šanci, odhodlaně a nebojácně přijíždí před hejtmána (budoucnost je nejistá, co se má stát, stane se)

vizuální zpracování ukázky

Toto je ukázka scény, která předchází epické bitvě. Záběr kamery sleduje zmateného otce, který se dostal do středu konfliktu mezi oběma stranami a předkládá nám jeho pohled, který je zmatený, otec se dívá ze strany na stranu a je strachy bez sebe. Kamera zabírá Kozlíkovu pevnost z podhledu, takže se majestátně tyčí na kopci, zatímco vojáci jsou pod kopcem a zabírání ze shora, což mezi obě strany staví napětí a vzdálenost. Prostředí je ponuré a plné uschlého dřeva – spíše to vypadá, jako by už bylo po bitvě. Kamera nabízí záběry na otce Bernarda, který se schovává mezi stromy.

• SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU •

Ve filmu se nachází několik zajímavých lokací, např. Baziliku svatého Prokopa v Třebíči (románsko-gotický křesťanský kostel vybudován v letech 1240-1280 na místě původní mariánské kaple při benediktýnském klášteře), hrad Rabí (nyní zřícenina, pochází ze 14. století, gotika), kostel svatého Michala Archanděla v Dražovicích na Slovensku (pochází z 12. století a jedná se o románský empírový kostel s jednodílným prostorem ukončeným půlkruhovou apsidou).

Titulkové sekvence jsou jednoduché a srozumitelné - oddělují dvě hlavní části a rozdělují film do různých kapitol (použité písmo podtrhuje středověkou gotickou charakteristiku filmu).

• PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY •**DISKUZE (otázky pro žáky)**

O čem je děj filmu? Jaká je souvislost mezi názvem filmu a filmovými postavami? V jaké době se děj odehrává? Jak se jmenují hlavní rody zmíněné ve filmu? Co vás ve filmu zaujalo?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM**1. didakticky vhodná ukázka z filmu (Marketa běží do kláštera s ptáčkem)**

Jak se jmenují důležité postavy v ukázce? Jaký je mezi nimi vztah? Kam Marketa běží a co nese? Co je na kopci? Jaké postavy, spojené s náboženstvím, se v ukázce objevují?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu (Mikoláš zaslechne znamení vlka a na rod Kozlíků přijede vojsko)

Jaké zvíře je v dialogu zmiňováno? Hlava jakého zvířete se skutálí z kopce? Kdo se nachází pod kopcem? Co od Kozlíka chce? Jak se jmenuje otec, který se v ukázce vyskytuje?

AKTIVITA - Papírová ilustrace v odstínech šedi pomocí papírového vrstvení

Žáci budou mít za úkol vybrat si nějakou scénu nebo námět z filmu a vytvořit ilustraci. K ilustraci využijí jen papírů v odstínech šedi, které upraví do požadovaného tvaru a připevní je na papír (min. formát A4). V díle by měl být vyzdvihnout vizuální kontrast filmových scén (světlé pozadí/tmavá postava apod.).

METODICKÝ LIST 7 strana 1

JURAJ HERZ - SPALOVAČ MRTVOL

METODICKÝ LIST

• FAKTOGRAFIE •

Drama/Horor/Thriller/Komedie
Československo, 1968, 96 min

Režie: Juraj Herz
Předloha: Ladislav Fuks (kniha)
Scénář: Ladislav Fuks, Juraj Herz
Kamera: Stanislav Milota
Hudba: Zdeněk Liška

Hrají: Rudolf Hrušínský, Vlasta Chramostová, Jana Stehnová, Miloš Vognič, Ilja Prachař, Zora Božinová, Eduard Kohout, Jiří Lír, Dimitrij Rafalský, Jan Vlček, Václav Halama, Jiří Hálek, Václav Kotva, Míla Myslíková, Vladimír Menšík, Jiří Menzel, Václav Štekl, Nataša Gollová, Jindřich Narenta, Helena Anžžová, Jana Šulcová, Jan Řeřicha, Oldřich Vízner, Carmen Mayerová, Libuše Pešková, Růžena Vlčková, Eva Ullincová, Věra Vlčková, Rudolf Ilitis, Josef Střecha, František Kubíček, Erich Fichtner, Jiřina Bílá, Jan Kraus, Alfred Růžička, Alena Balejová, Marie Hübschová, Pavla Břínková, Zuzana Rumlová, Olga Bušková, Jiřina Jandová, Karel Hovorka st., Karel Fiala, Miloslav Šindler, Jaroslav Toms, Václav Vodák, František Häusler, Radomír Hubáček, Helena Kotoučová, Jiří Kaftan, Theodor Kunst, František Poláček, Felix Černý, Karel Přinesdomů, Zdeněk Šmidrkal, Marie Rosůlková, Josef Kemr
© 1968 Filmové studio Barrandov

• DOPORUČENÉ ODKAZY •

<http://www.csfd.cz/film/4244-spalovac-mrtvol/prehled/>
<https://www.fdb.cz/film/spalovac-mrtvol/19439>
<http://www.imdb.com/title/tt0063633/>

• SYNOPSIS FILMU •

Film vypráví příběh ambiciózního zaměstnance krematoria a vzorného otce rodiny pana Koprkingla. Na první pohled se zdá, že je laskavý, milý, řádně se stará o domácnost i o výchovu svých dětí a práci v krematoriu chápe jako službu lidské duši. Jeho práce „spalovače“ je jeho vášní, stejně jako řád a systém. Za zdánlivě neškodným podivinstvím tohoto milujícího manžela se ale skrývá zvrácenost, nepřiznaný sadismus či touha po spasitelství. V okamžiku, kdy si pořizuje tzv. agenty a zapojuje se do nacistických ideologií, podniká kroky k rozšíření své kariéry. Jenže v cestě mu stojí nejenom přátelé nevyhovujícího původu, ale i jeho vlastní manželka, která je původem židovka. I jeho vlastní děti musí být odstraněni, protože mají nečistou, neárijskou, krev.

Příběh vyprávějící děj z konce 30. let 20. století je adaptací psychologického hororu, připomínající Hitchcockovy grotesky. Černá groteska patří dnes ke špičkovým dílům naší kinematografie - je nadčasovým obrazem úzkého soužití ideologické a mravní perverze.

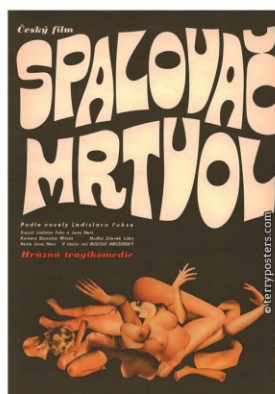
• ZAJÍMAVOSTI •

Scény natáčené v krematoriu vznikaly v Pardubicích, pražských Holešovicích a v urnovém háji v Plzni (natáčelo se v srpnu, ale západ v prostorách krematoria často nutil štáb dokončovat práci rychleji). Všechny natáčecí prostory byly reálné, kromě bytu K. Koprkingla. Kameraman Stanislav Milota si kvůli natáčení pořídil speciální objektiv fish eye 9,8, tzv. široké sklo nebo rybí oko. Herec R. Hrušínský nechtěl zpočátku roli ve filmu přijmout, také kvůli náročnému scénáři - filmy tehdejší doby měly asi 400 stran technického scénáře a Spalovač mrtvol měl 1200.

• REŽISÉR JURAJ HERZ •

Ačkoliv byl Herz slovenské národnosti, tak jeho filmy byly téměř výhradně české. Jeho filmům nebyla věnována dostatečná pozornost - sám uvedl, že necítí sounáležitost s Československou novou vlnou, ale spíše s jednotlivými lidmi tohoto hnutí. Jeho nejznámější filmové dílo Spalovač mrtvol byl ve svém roce uvedení nejspěšnějším „uměleckým“ snímkem.

K jeho dalším významným filmů patří *Sběrné suroviny*; *Znamení raka*; *Petrolejové lampy*; *Habermannův mlýn* aj. V roce 2010 obdržel Křišťálový glóbus za dlouholetý umělecký přínos světové kinematografii.

METODICKÝ LIST 7 strana 2

• ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU •

Filmový snímek režiséra Herze je imaginativním až kouzelným a esteticky dobře strukturovaným dílem. Děj i vizuální stránka nutí diváka, aby přemýšlel nad tím, co viděl. Některé scény mají dokonce až hypnotické účinky např. monotónní hlas hlavní postavy, střídající se záběry obrazů nebo detailní záběry na části obličejů. Film působí přitažlivě i odpudivě zároveň a všechny scény a situace jsou někdy až nepozorovatelně propojeny.

Úvodní titulková sekvence, která působí hororově až obscénně, navozuje pocit noční můry. Tento pocit, který se táhne přes celý film, je umocněn prvotní scénou v zoologické zahradě, při které kamera snímá přehnané detaily částí zvířecích těl. Tyto až bizarní záběry prostupují celý filmový snímek. Film se odehrává v duchu komedie, dramatu i hororu.

Samotný děj filmu se soustředí hlavně na postavu Karla Kopfrkingla. Muž je uveden jako milující a poslušný otec i zaměstnanec, který má rád pořádek, řád, systém a nesnáší násilí. Režisér osobitým způsobem vybudoval obraz člověka patologického posedlého smrtí, vlastní mocí a spásou. Jeho činy jsou pro něj oprávněné a správné, sloužící vyšší moci a jemu samému. Děj je plný pečlivě připravených odkazů na další události a scény. Záběry opisují realitu tak, jak ji vidí hlavní postava svými očima, jsou bizarní i geniální, navozující pocit divnosti, těžkosti ale i skrytého promyšleného systému a plánu, který se rodí hlavnímu hrdinovi v hlavě. Jeho touha po moci a vykoupení jej nakonec proměňuje ve vraha a psychopata ochotného pro svoji věc udělat maximum.

Časově se děj odehrává na konci 30. let 20. století. Scénář bravurně zaplétá do zdánlivě idylky slušné rodiny téma nacismu a židovství, problematiku nečisté krve, potřebu spásy a očisty od ideologicky špatného. Téma smrti je ve filmu vyjádřeno pomocí tmavovlasé ženy, která má nenápadně symbolizovat smrt.

Stylizace obrazu využívající například záběrů pomocí tzv. rybiho oka společně s různými montážemi, bizarními záběry, prolínání scén nebo navození dojmu, že divák vidí svět očima hlavní postavy, vytváří umělecky výjimečné dílo. Film doprovází v některých scénách hudební doprovod, který podtrhuje někdy až psychotickou atmosféru a snímek se díky hudbě stává komplexním.

• ŠKOLNÍ VYUŽITÍ •

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Rodina Kopfrkinglových navštívuje zoologickou zahradu - začátek 00:00:01

Rodina navštívuje zoologickou zahradu a K. Kopfrkingl promlouvá ke své ženě. Jeho líbeznou řeč doprovází záběry na zvířata a na detailní části jeho těla, později i jeho manželky a jeho dětí. Kopfrkingl přemítá o laskavé přírodě, milosrdném osudu, dobrotivém bohu a přemýšlí, jací jsou lidé, když soudí ostatní. Manželka namítá, že se mají dobře a manžel dál mluví o tom, že se stejně o ně musí starat. Dodává, že přišel na způsob jak „rozmnožit“ vedlejší příjmy a že si najal agenta. Prohodí pár slov o jeho agentovi a nakonec se s celou rodinou zastaví před zrcadlem a kouká na svoji rodinu jako by se díval na rodinný portrét.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) Kopfrkingl přemítá, jací jsou lidé - soudí ostatní a pořád něco vytýkají, ale sami na sebe se nepodívají, dává lidskou bytost do kontrastu s přírodou, osudem a bohem (zlo vs. dobro, zkaženost vs. čistota)
- 2) Kopfrkingl mluví o nelegálním způsobu rozmnožení příjmů a tato akce ironicky kontrastuje s jeho předešlou myšlenkou - naznačuje, že lidé jsou zkažení a příroda čistá a sám podniká zkažený krok, ale obhájí si ho tak, že chce zajistit rodinu, aby přežila a to má společné s přírodou, kterou tak obdivuje (ve zvířecím světě je pravidlo číslo jedna přežít)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka začíná několika detailními záběry na zvířecí části těla, prolínající se s detailními záběry na části těla hlavní postavy. Následují i záběry, ve kterých vidíme scénu jako celek, a to vše se prolíná až s bizarními zvířecími texturami. Nakonec postavy stojí před zrcadlem a jsou snímány tzv. rybiím okem z ptačí perspektivy. Tento záběr vypadá jako by postavy pózovali na rodinném portrétu.

METODICKÝ LIST 7 strana 3

2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Kopfrkingl vymýšlí plán, jak pomocí spalování osvobodí lidské duše - začátek 01:27:37

Karel se nachází v kanceláři u důležitého muže a ten mu sděluje, že by po něm něco chtěl, a vše co mu říká je tajné. Karel začíná popisovat věc, kterou po něm chtějí, jaké by mělo být - zařízení na urychlené spalování co největšího počtu lidí, aby se tím co nejvíce lidí osvobodilo. Začne uvažovat, jak by to bylo přínosné, kdyby existovaly obrovské společné pece, kam by se vešlo až tisíc lidí, lidé by se pálili za deset minut v obrovských halách za stálého provozu. V jeho očích by se tím ušetřilo a dal by se takto osvobodit celý svět. Muž sedící za stolem mu odpovídá, že je nejspíše přepracovaný, ale Karel ponořený do svých myšlenek, si pokračuje ve svém a tvrdí, že vlastně nebude záležet, jestli je člověk doopravdy mrtvý, protože v takové hale pro tisíc lidí by už nikdo neobživil.

důležité myšlenky ukázky:

1) Kopfrkingl je přesvědčen, že lidé musí být osvobozeni (hlavně ti nečisté krve), a že jediným způsobem je smrt (věří, že se duše osvobodí a následně převtělí) – holocaust, vraždění židů, koncentrační tábory apod.

vizuální zpracování ukázky

V ukázce vidíme záběr natočený pomocí rybiho oka a kamera se zaměřuje hlavně na řečnickou postavu. Jak se projev postavy zintenzivňuje, kamera začíná bloudivě zabírat detaily díla, které se nachází v pozadí za postavou. Rychlost střihu záběrů se zvyšuje s dramatičností řečnického projevu. Následují prostříhy záběru různých postav, které se prolínají s detailními záběry obrazu.

• SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU •

Ve filmu jsou patrné surrealistické a expresivní tendence (např. úvodní scéna v zoo, na které je zřetelný vliv umělce Jana Švankmajera). Dále se objevuje několik obrazů a děl, které jsou spjaté s dějinami umění, např. Zahradu pozemských rozkoší, Nesení kříže nebo Sedm smrtelných hříchů od renesančního malíře Hieronyma Bosche.

Byla použita speciální technika natáčení, v době vzniku filmu téměř neznámá, tzv. rybí oko. Jedná se o speciální širokoúhlý objektiv, který má čočku s velmi širokým úhlem záběru a záměrně má velké soudkovité zkreslení. Úvodní titulková scéna, která je složena z různých montáží částí lidských těl, navozuje hororovou atmosféru. Úvodní titulky jsou doplněny nejenom různými montážemi - autor precizně pracoval s různými triky, kdy titulky vidíme skrz oko, vystupují z fotografie obličeje, která se „trhá“ na půl nebo písmo překrývají ruce či lidská těla (svým umístěním připomínají masový hrob).

• PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY •**DISKUZE (otázky pro žáky)**

Kdo je hlavní postavou filmu a jak byste ji charakterizovali? Jak byste shrnuli děj? Jaké zaměstnání ve filmu je nejvíce zmiňováno? Za jak dlouho pec v krematoriu zpopelní člověka? Co se stane se členy rodiny Kopfrkinglových?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM**1. didakticky vhodná ukázka z filmu (Rodina Kopfrkinglových navštěvuje zoologickou zahradu)**

Jmenujte alespoň tři zvířata, která se v ukázce objevují. Co si Kopfrkingl vyčítá? Kde jsou jeho děti? Kdo je starý pán usmívající se na rodinu? Na co se na závěr dívají?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu (Kopfrkingl vymýšlí plán, jak pomocí spalování osvobodí lidské duše)

Co má Kopfrkingl zařídit? Jaké zařízení vymýšlí? Znáte obraz, který se v ukázce objevuje? Proč chce Kopfrkingl všechny spálit?

AKTIVITA - Soubor fotografií zachycující lidské a zvířecí detaily

Žáci mají za úkol vytvořit kolekci minimálně 6 fotografií, které budou zachycovat lidské nebo zvířecí detaily. Podobně jako ve filmu, který je prostoupen mnoha detailními scénami, žáci se pokusí ve stejném stylu detailně fotograficky zachytit nějakého člověka (či zvíře) při nějaké činnosti, případně zachytit typickou činnost nebo znak pro konkrétního člověka. Fotografie by měly vystihovat aspoň letmo vybranou osobnost, její charakter, podobně jako filmové záběry charakterizují hlavní postavu. Fotografický soubor bude černobílý.

METODICKÝ LIST 8 strana 1

JAROMIL JIREŠ - VALERIE A TÝDEN DIVŮ

METODICKÝ LIST

• FAKTOGRAFIE •

Horor/Poetický/Fantasy
Československo, 1970, 73 min

Režie: Jaromil Jireš
Předloha: Vítězslav Nezval (kniha)
Scénář: Jaromil Jireš, Ester Krumbachová
Kamera: Jan Čuřík
Hudba: Luboš Fišer, Jan Klusák
Hrají: Jaroslava Schallerová, Helena Anýžová, Petr Kopřiva, Jiří Prýmek, Martin Wielgus, Jan Klusák, Alena Stojáková, Karel Engel, Libuše Komancová, Eva Olmerová, Jana Andresíková, Jiřina Machalická, Alice Auspergerová, Bedřiška Chalupská, Michaela Klocová, Zdenka Kovářová, Otto Hradecký, Eva Hnátková, Kristina Maarová, Jarmila Langášková, Karel Bělohradský, Antonín Cmíral, Karel Medek, Jan Berka, Robert Nezval, Jan Žižka, Viola Zinková, Nina Divišková, Josef Abrahám
© 1970 Filmové studio Barrandov

• DOPORUČENÉ ODKAZY •

<http://www.csfd.cz/film/4853-valerie-a-tyden-divu/prehled/>
<http://www.imdb.com/title/tt0066516/>
<https://www.fdb.cz/film/valerie-a-tyden-divu/22041>

• SYNOPSIS FILMU •

Příběh vypráví o mladé dívce jménem Valerie, která bydlí se svojí babičkou v osamělém starém domě. Do života dospívající Valerie přicházejí noví lidé, ať už v podobě kluka Orlíka, nebo tajemného tchořího upíra. Babička tají divčínův původ a před Valerieí má spoustu tajemství. Značně surrealistický film nám líčí osudy, pocity i myšlenky dospívající Valerie a je těžké říci, co je skutečnost a co jen vysněná fantazie mladé dívky. Dívka je středem vyprávění, kdy se sama dostává do středu bizarních a zvláštních událostí, a proto se snaží zjistit pravdu a utéci hrozivému tchořímu upírovi a jiným nástrahám.

Snímek s nádechem fantazie, surrealismu, horroru, erotičnosti a bizarnosti, nám nabízí náhled do světa mladé dívky, ať už vnitřního či vnějšího. Režiséru Jirešovi se povedlo bravurně zpodobnit „černý“ román Vítězslava Nezvala z roku 1935, a dokládá, že se v prostředí českého poetismu cítí jako doma. Jireš společně s Krumbachovou vytvořili výjimečné umělecké dílo, které bylo kritikou kritizováno i oceňováno.

• ZAJÍMAVOSTI •

Herečka, která ztvárnila Valerii, bylo v době natáčení pouhých 13 let. Svoji roli získala v konkurzu, kterého se zúčastnilo dohromady 1500 dívek - pro film byla předabována Slávkou Hozovou. Film se objevil v knize „101 hororů, které musíte vidět, než zemřete“ Stevena Jay Schneidera. Závěrečné karnevalové shromáždění ve filmu dokonce inspirovalo známého současného režiséra Tima Burtona k vytvoření jedné scény ve svém filmu.

• REŽISÉR JAROMIL JIREŠ •

Jaromil Jireš našel zalíbení v literárních předlohách, proto je většina jeho filmů na motivy nějakého spisovatelského díla. Kromě režie hraných narativních filmů se věnoval i krátkometrážní a dokumentární tvorbě. Tvořil dokumenty z prostředí hudby a hudebních skladatelů, experimentů, malířství i architektury. Dále tvořil díla o významných a zajímavých osobnostech nebo stylizovaná rekonstrukční vyprávění.

Až desítky ocenění na domácích i zahraničních festivalech a soutěžích získaly Jirešovo filmové snímky.

K jeho dalším významným dílům patří díla jako *Křik*; *Žert*; *Romance* (z povídkového cyklu *Perličky na dně*); *Prodloužený čas* aj.

METODICKÝ LIST 8 strana 2

• ANALÝZA PODSTATNÝCH VLASTNOSTÍ FILMU •

Tento film je adaptací díla Vítězslava Nezvala. Snímek je naplněn fikcí, fantazií a surrealismem. Film nám představuje hlavní hrdinku Valeriei, která nás touto „snovou hororovou pohádkou“ provází. Valerie nás zavádí do svého podvědomí a většina děje jsou její představy, které si vymyslela. Jirešovi a Krumbachové se surrealistický Nezvalův styl povedl výborně vyjádřit skrze fantazijní, snový, lehce erotický a hororový obraz. Jestliže film v některých momentech přehání, činí tak s jiskrou a humorem, překypuje různými symboly, metaforami a vizuálními motivy, které jsou divákovi podávány s důrazem, opakovaně, ale nenásilně.

Mladá dívka Valerie nezná své rodiče a bydlí u své babičky. Vymýšlí si různé situace a představy o lidech v okolí, a díky své fantazii je pronásledována tchořím upírem. Její představy jsou poháněny myšlenkou, že by mohla najít své rodiče. Vymýšlí si různé scénáře, např. že Tchoř je jejím otcem, atraktivní Orlík bratrem, a jak její babička upisuje život tchořimu d'áblu a stává se upírem. Valerieina bujná fantazie nabízí mnoho směrů, kterými se film může vydat.

Ve filmu se setkáváme nejenom s hlavní hrdinkou, ale i s ostatními postavami, které se většinou objevují ve více rolích. Jedna z realistických scén je situace, kdy mladá dívka bydlí u své staré babičky. Všechno ostatní, co ve filmu najdeme, je buď podivně nebo záměrně vymyšlené Valeriei. Snímek se snaží podávat rozdíl mezi fantazií a realitou, mezi mládím a stářím, mezi novými odvážnými nápady a pevnými pravidly. Ve filmu nejde tak ani o pochopení událostí, ale o způsob jakým jsou podávány a jak na diváky působí. Na konci snímku přece jen převládá pocit, že postavy ví něco víc než diváci a že jsou určitá tajemství, která nebyla odhalena.

Film je v podstatě báseň, má pevnou strukturu a byl natočen podle striktního scénáře. Jedná se o uspořádané dílo, které je založené na imaginaci a na vědomém snění s otevřenými očima. Film je zpracován barevně a hraje si s detailními záběry na různé motivy, které nám dávají vodítka k ději.

Hudba nás v tomto případě provází celým filmem jako velice zdařilý doprovod. Ať už umocňuje dramatické scény či podporuje surrealistickou snovou atmosféru, je hudba elementem, který film podtrhuje.

• ŠKOLNÍ VYUŽITÍ •

1. didakticky vhodná ukázka z filmu

Valerie na cestě do pokoje zažívá překvapivou událost - začátek 00:05:31

Valerie vystupuje z kočáru a míří tmou do domu. Jde bosa po cestě a zastaví se, když na jednu ze sedmikrásek dopadnou kapky krve. Udiveně květinu utrhne a prohlíží si ji. Po chvíli jí dojde, že se právě stala ženou (dostala první menstruaci) a udiveně i vyděšeně utíká do domu. Vstupuje do svého pokoje, odkládá lampu na stolek a ulehá na postel se sedmikráskou v ruce. Valerie zavírá oči a poddává se snění.

důležité myšlenky ukázky:

- 1) Valerie dospívá v ženu (první menstruace), což je důležitá událost (něco nového, důležitého a neznámého) - strach z neznámého, z faktu, že by mohla otěhotnět apod.
- 2) dívka ulehá na postel a začne snít různé příběhy a dává průběh svému podvědomí, které reaguje na předešlou událost (dívka se stává ženou) a celá tato událost ji inspiruje ke kroku do neznáma - začíná prozkoumávat dosud nemyšlitelné a zakázané věci (např. erotičnost)

vizuální zpracování ukázky

Ukázka začíná, když Valerie vystupuje z kočáru. V okamžiku, kdy v něm ještě sedí, vypadá jako by seděla v rámu obrazu. Vizuální stránka si zajímavě pohrává s detaily (záběr na sedmikrásku - jak na ni kape krev, jak ji Valerie trhá). Dále je ukázka rozdělena do dvou částí, první je ponurá a v šeru, a druhá je celá situována do bílé barvy. Dívky pokoj je snímán kamerou ze shora, což je velmi zajímavý prvek - vidíme tak celý pokoj z ptačí perspektivy.

METODICKÝ LIST 8 strana 3

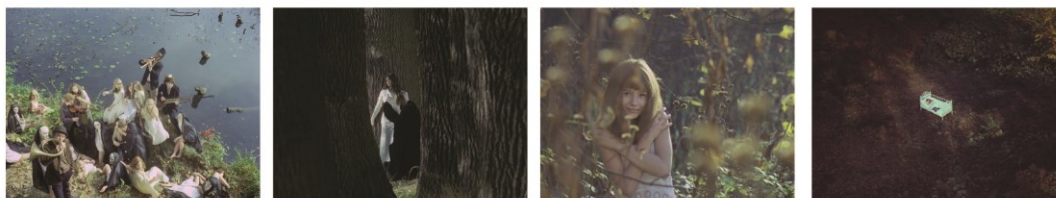
2. didakticky vhodná ukázka z filmu

Závěrečné shromáždění bavících se lidí - začátek 01:11:50

Valerie se svojí rodinou vystupuje z kočáru, Orlik hraje na loutnu a dívka vidí plno bizarních a obscénních situací - líbající se dívky, tchořího upíra se svojí matkou, muzikanty na kraji rybníka. Prochází dál přírodou, vidí užívající si lidi, dívky točící se v kruhu, dívku s květinami, muže, který chce políbit ženu, postavu, která vypadá jako tchoří upír líbající mladou ženu atd. Valerie sleduje svojí babičku s otcem na stromě, a ti ji vyzývají, aby za nimi šla. Prochází i kolem klece, ve které je zavřený kněz sledující mladý pár oddávající se erotickým hrátkám. Na rybníku je loďka s upírem a mladými dívkami. Orlik hraje na loutnu a sleduje dívky a jeptišky starající se o miminko a jehně. Valerie prochází vysokými květinami a ohlíží se po Orlikovi a dívce, která jí dala květinu a nakonec se usmívá a v nevinném a zároveň svůdném gestu si zkříženými pažemi zakrývá hrud'. V poslední scéně lidé tancují okolo bílé postele, na kterou si Valerie lehne a usne, stejně jako na začátku příběhu, kdy si dívka lehla a začala snít.

vizuální zpracování ukázky

Velice rozmanitá a bohatá závěrečná scéna připomíná svou vizuálně poklidnou atmosférou šťastný konec, který si hlavní hrdinka na závěr vysnila. V ukázce vidíme kombinaci krásné přírody a spokojených sympatických lidí. Kamera nám nabízí záběry jako např. pohled shora na hrající muzikanty (dívají se přímo do kamery), průhled mezi stromy zachycující utajovanou scénu, průhledy skrz květiny a stromy na Valeriei a další postavy (hra s hloubkou ostrosti). Na závěr následuje záběr z ptáčích perspektivy, na kterém je bílá postel uprostřed temného lesa (kontrast), na které leží hlavní postava, což evokuje scénu ze začátku filmu (Valerie si lehla na stejnou postel ve svém pokoji a začala snít) a tato scéna uzavírá celý film jak vizuálně, tak dějově.

• SOUVISLOST FILMU S DĚJINAMI UMĚNÍ A VIZUÁLNÍ KULTUROU •

Film odkazuje na surrealismus. Surrealismus provází film nejenom ve fantastickém a bizarním ději, ale i po vizuální stránce - smyšlené postavy, nereálnost apod. Tento umělecký směr zdůrazňuje podvědomí a usiluje o osvobození mysli. Zachycuje představy, sny a myšlenky. Atmosféra filmu může připomínat i expresionismus (film zobrazuje dívčí myšlenky a niterné pocity, které ohýbají realitu).

Úvodním titulkům je věnována stejná pozornost jako filmu - bílé pozadí a fialový elegantní font uvádějí film jako pohádku, která se ale proměňuje v hororový příběh.

• PRAKTICKÁ ČÁST - ÚKOLY DO VÝUKY •**DISKUZE (otázky pro žáky)**

O čem je film? Jak se jmenuje hlavní postava, kde bydlí a s kým? Kdo ohrožuje hlavní hrdinku? Věděli byste, z jakého uměleckého směru film čerpá? Co vám ve filmu přijde zajímavé nebo zvláštní?

OTÁZKY K VYBRANÝM UKÁZKÁM**1. didakticky vhodná ukázka z filmu (Valerie na cestě do pokoje zažívá překvapivou událost)**

Jakou květinu Valerie utrhne? Co jí na květině zaujme? Kam Valerie potom běží? Co drží Valerie celou ukázkou v ruce? Jakou barvu má pokoj Valerie?

2. didakticky vhodná ukázka z filmu (Závěrečné shromáždění bavících se lidí)

Jmenuj alespoň tři postavy, které Valerie vidí. Na co hraje Orlik? Co Valerie dostává od dívky? Jaké zvíře se nachází v ukázce? Kde a na čem v závěru Valerie leží?

AKTIVITA - Surrealistická ilustrace na téma člověk a jeho představy

Žáci vytvoří ve dvojicích ilustraci (papír A2) inspirovanou surrealismem. Téma ilustrace bude téma filmu - člověk, který sní, představuje si nereálné věci, nechává průběh své fantazie a svému podvědomí. Žáci mohou zachytit příběh Valerie (její představy nebo myšlenky) anebo svůj vlastní v podobném stylu. Dílo by mělo být spíše nereálné či abstraktní, ale minimálně s jednou hlavní postavou. Zpracování bude barevné a kresebnou technikou (např. pastely, fixy, pastelky).